

GLASNIK SLOVENSKEGA ETNOLOŠKEGA DRUŠTVA

GLASNIK SED LETO 34/1994 ŠTEVILKA 3 LJUBLJANA DECEMBER 1994

Slika na naslovnici je sypnolpica avtorja M. 1994.

BULLETIN OF SLOVENE ETHNOLOGICAL SOCIETY

Vol. 34, No. 3

UDK 39/497.12(05)

ISSN 0351-2908

Marko Crnkovič

Ko slišim za etnologijo, pomislim na...

Nikoli nisem prav ločil med sociologijo in etnologijo. Ne da ne bi bil o zadevah dovolj poučen: bolj je šlo najbrž za to, da ju najbrž niti nisem hotel sam pri sebi ločevati. Vsekakor sta to vedi, ki ju dotičnim strokovnjakom zavidam bolj kot marsikatero drugo - morda z izjemo prava in muzikologije -, kjer sem sam laik.

Zato obenem tudi upam, da mi etnologi ne boste zamerili, če si kot novinar in

urednik vaše področje jemljem za svojega bolj, kot bi se glede na mojo izobrazbo

in poklic spodobilo, in ga temu primerno po svoje tudi interpretiram in nadgrajujem v smeri in za potrebe, ki z vašim trudom

nimajo skoraj nič več zveze. Z mojega stališča

- podobnega, kot v novinarski stroki sicer že obstaja, vendar manj eksplicitno - se mi zdi,

da bi vsak dober novinar moral biti neke vrste

poljuden etnolog, vsaj etnolog današnjega življenja, se pravi raziskovalec ali izvedenec

za način življenja, za velike in majhne

podrobnosti iz vsakdanjosti, ki nas - navajene

na njeno prisotnost - neopazno obkroža. Odtod

do sociologije je samo korak, in nekje

vmes, čeprav na drugem nivoju, smo po

mojem novinarji. Ali bi vsaj naj bili:

marsikomu med nami se to žal zdi absurdno,

pa tudi na vaši strani je - če smem -

velikokrat kaj malo razumevanja.

V bistvu bi morali skleniti nekak pakt:

mi bi si pri vas lahko sposojali

resnobno zadržanost in smisel za

neprizadeto opazovanje, vi pa od

nas prizemljenost, navezanost

na zdaj in tukaj, nenazadnje tudi

smisel za pragmatično deduktivnost

- seveda cepljen na značilen

znanstveni racionalizem.

Ali drugače rečeno, vi odkrivajte

zgodbe in odkrivajte portrete,

mi pa jih bomo ubesedovali

ali obratno, če jih bomo m

odkrivali in že ubesedili,

jih vi enciklopedirajte.

Upam in želim, da bo

vaš časopis lepa mo

nost za presegani

zastavljenih okvi

OBZORJA STROKE

Andreja Grom,
Damjana Žbontar,
**Predlog za obnovo
Pleteršnikove
domaćije**, str. 21 - 24
Summary p. 24

Samo Klemenčič (Baldus),
**Fotografski albumi kot
zgodovinski in etnološki vir**,
str. 24 - 27
Summary p. 27

Tanja Hohnec,
Kam so vsi turisti šli? str. 28 - 29

Bernarda Potočnik,
Hmeljnik, str. 30 - 31

Nataša Konestabo,
iz kraljeve palače pod slovenski kozolec,
str. 31 - 32

Bojan Baskar,
Misteriozna etnografija, str. 32 - 33

Aleš Gačnik, Stanka Gačnik,
Fotografija kot totalna informacija in vir znanja,
str. 34 - 35

Mojca Ramšak,
Po poteh ljudskega stavbarstva Slovenije, str. 35 - 36

Daša Hribar,
Pomen prve mednarodne etnološke šole, str. 37 - 38

Borut Brumen,
Fetišizirano oko v mestu, str. 38 - 39

Aleš Gačnik,
**Unescova mednarodna poletna šola za muzeologijo
v Brnu na Češkem**, str. 40 - 41

Maruška Markovčič,
Osnovnošolska etnološka raziskovalna delavnica na Radišah, str. 41 - 42

Andrej Furlan,
14. mladinski raziskovalni tabor Rezija '94, str. 42 - 43

Tanja Hohnec,
Mladinski raziskovalni tabor - Šmartno na Pohorju 1994, str. 43

POSTRŽEK

Prof. dr. Vekoslav Kremenšek,
Dekanu Filozofske fakultete prof. dr. Franetu Jermanu, str. 44

Mojca Ramšak,
Kronika dogodkov v študijskem letu 1993/94, str. 44 - 51

Mojca Ramšak, Borut Brumen,
Novice, str. 51

UVODNIK

Rajko Muršič,
Popotnica, str. 1

Mojca Ramšak,
Punctum - vijoličasto, str. 1

RAZPRAVE

Nadja Valentincič,
**Stavbni značaj katastrske občine Podbrdo
franciscejskem katastru**, str. 2 - 4
Angelos Baš, **Ocena**, str. 4 - Summary p. 4

Irena Rožman,
Dinomanija kot kulturni pojav, str. 5
Rajko Muršič, **Ocena**, str. 7 - Summary p. 7

Slavko Kremenšek,
Izviri in pobude, str. 8 - 10
Summary p. 10

Andrej Pinter,
Po sledih Aškerčevih doma
str. 11 - 14
Mojca Ramšak, **Ocena**, str. 14
Summary p. 14

IZ OČI V OČI Intervju,

Dr. Ivan Sedej,
str. 15 - 20

Rajko Muršič

POPOTNICA

Ne vem, če le zavoljo neznosne mrakobne sivine novembra, toda z mikroskopom bi moral iskati sledove optimizma, s katerim bi lahko napolnil popotno malho preoblečenemu Glasniku. Deloma zato, ker med bolj izkušenimi kolegi ni zaznati kakšne posebne ustvarjalne moči, ki bi zarisovala projekte in vizije sodobne etnologije na Slovenskem (s katerimi bi - nenazadnje - lahko polnili stolpce te publikacije), deloma zato, ker živimo v času, ko od nas, etnologov, le malokdo pričakuje to, česar smo zmožni in kar smo pripravljeno ponuditi domačemu in tujemu intelektualnemu "trgu", deloma zato, ker pripravljamo Glasnik v slabših pogojih kot katerikoli vaški časopis, deloma pa zato, ker niti razmere v etnologiji niti razmerja med etnologi niso takšna, da bi lahko skupaj s stanovskimi kolegi zrl v svetlo bodočnost te - nebodijetneba? - stroke.

Včasih si zaradi "mesta izjavljanja" prisiljen postaviti iskrenost v oklepaj. Toda prepričan sem, da ne hlinim ničesar, če zapišem, da se je vse skupaj pač zgodilo po naključju. Formiranje novega uredništva sem sprejel kot samo po sebi umevno dejanje/nalogo po pristanku, da sem - skupaj z Mojco - pripravljen urejati Glasnik. Nisem se potrudil pogledati, kdo so bili člani prejšnjega uredništva, ampak sem razmišljal zgolj v dveh smereh: s souredniki "pokriti" čimveč tematskih strokovnih sklopov in čimveč etnoloških inštitucij na Slovenskem, obenem pa uredništvo pomladiti - ob hkratnem upoštevanju mnenja starejših, bolj izkušenih kolegov. Upam, da mi/nama je to uspelo. Tistim članom bivšega uredništva, ki jih nisem/nisva uvrstil/a v novo uredništvo, se najprej - ne le v svojem imenu - zahvaljujem za njihov dosedanj prispevek (v) Glasniku. SED in jih vabim k sodelovanju še naprej, obenem pa se jim opravičujem, ker se z njimi nisem - osebno! - pogovoril o zadevi v trenutku, ko je prišlo do zamenjave uredništva. Nikakor ni šlo za "udar" ali izrinjanje posameznikov iz "igre" oz. stroke!

Kar zadeva novo podobo Glasnika, je pravzaprav bila - že enkrat spomladi - potrjena s strani bivšega uredništva. Upam, da smo na pravi poti. Format, h kateremu se vračamo, pač omogoča predvsem večjo fleksibilnost; Glasnik je četrtletno glasilo in v tem je njegova bistvena značilnost (in prednost).

Še na dve zadevi bi rad opozoril.

Kljub temu, da niti društvo niti uredništvo v svojem bistvu nista cenzorski instanci, se je izkristaliziralo mnenje, da naj bodo polemike, ki jih bomo objavljali v Glasniku, strokovne, torej naj govorijo *ad rem*, nikakor pa ne *ad hominem*. "Znanstveni prepiri" so za stroko v skrajni instanci večinoma vendarle koristni, zato nikakor ne mislim(o) omejevati avtonomije znanstvenega diskurza. Nasprotno: pozivam kolege, naj jasno artikulirajo tiste točke, na katerih stvari v zvezi s stroko - po njihovem mnenju - doslej niso bile dorečene. Prostor svobodne izmenjave mnenj je temelj znanosti in le "svobodna" znanost ne more postati dogmatska in zakrnela institucija. Drugačni pogledi - tudi če so zgrešeni - imajo v razvoju znanosti vendarle kumulativno moč. In tudi etnologija je znanost. Subjektivizem, zavist, nečimrnost in podobne "čednosti" znanosti, pravzaprav znanstvenikom, pač niso tuje. So celo del njenega "motorja". Toda motor tudi kvarijo, še posebej če ostajajo med kuloarji institucij. Kadar so javno razgaljene - praviloma v zelo klavni podobi -, se talijo kot pomladni sneg. In nenazadnje: stroka "enakomislečih" je Babilonski stolp. Slej ko prej se sesuje.

Druga zadeva je (ponoven) poziv k pisanju. Ker pripravljamo nekaj tematskih števil (pač v okviru material-

nih možnosti za izhajanje v naslednjem letu), vas vse pozivam k sodelovanju. Najprej gre za temo etnologije v šolah, v okviru katere bomo objavili članke iz delavnic, ki so bile septembra v Cankarjevem domu. Če niste sodelovali in če imate svoje poglede na to tematiko, nam čimprej pošljite svoje dopise in predloge (če ne, pa odmeve na objavljeno gradivo v naslednji številki). Prva številka v naslednjem letu bo posvečena antropologiji (posebej kulturni) in njenem mestu na Slovenskem. Ne bomo navijali niti za niti proti antropologiji, ampak razgrnili sveženj možnih pogledov na "stanje stvari". Obseg tem je širok, časa za pripravo svojega prispevka imate še nekaj: do 15. januarja. Drugo številko Glasnika bomo posvetili 60. obletnici Glasbeno narodopisnega inštituta in jubileju dr. Zmage Kumer, ki smo ju (praktično neopazno) praznovali letos; kasneje pa se bomo lotili tudi tematike etnološke muzejske dejavnosti. Razmislite o svojem prispevku!

Seveda nas lahko razveselite tudi z ostalimi etnološkimi umotvori, še posebej takšnimi, ki bi razširjali ali poglobljali empirične in teoretske meje naše stroke.

Za to številko smo načrtovali le 32 strani, a smo lahko Glasnik napolnili s kopicami prispevkov mlajših kolegov, kar je svojevrstna vzpodbuda za bodočnost. Z intervjujem navijamo za SEM in se pridružujemo naporom za razrešitev starega (in "večnega") problema Slovenskega etnografskega muzeja; dr. Ivanu Sedeju se zahvaljujem za pogumno držo pri pristanku na objavo pogovora (vključno z nekaterimi - morebiti - provokativnimi vprašanji), ki je konec koncev vendarle usmerjen v bodočnost osrednje etnološke muzejske ustanove na Slovenskem!

Mojca Ramšak

PUNCTUM -VIJOLIČASTO

Ta številka Glasnika prinaša rubrike, ki sva jih z Rajkom poimenovala glede na "resnost" in "težo" prispevkov kot *razprave* (izvirna znanstvena dela), *iz oči v oči* (intervju), *obzorja stroke* (strokovni teksti, povzetki seminarskih in diplomskih nalog, strokovne polemike in odmevi na trenutna dogajanja, ocene knjig, razstav, poročila z raziskovalnih taborov, delavnic, konferenc ipd.) in *postržek* (kronika dogodkov, pisma, novice). To bodo stalne rubrike, v prihodnjih številkah pa bodo rubrike odpirale vrata tudi v prostore ostalih etno soban, kjer počivajo še druge vednosti in hrepenenja. Predvsem nameravava pridobiti za odprtost nemira in poguma že (še) polenjene ali boječje študente/tke, za katere meniva, da se njihov potencial (le) odlaga v obliki raznih pisnih obveznosti na police oddelčne knjižnice in jih brez zdrsanega in ponavljajočega hvalisanja genialnih diletantov "vzgojiti" v originalno pišoče etnologe, ki bi z ekspresivno-kritično govorico ne omahovali več med svojo enkratno suverenostjo in normativnostjo stroke.

Urednika pravzaprav sejeva v zemljo, ki so jo pred nama že od leta 1956 rahljali in gnojili Milko Matičetov, Franjo Baš, Valens Vodušek, Zmaga Kumer, Janez Bogataj, Marko Terseglav, Naško Križnar in Majda Fister; z Glasnikom pa obdelujeva tisti kos vrta, kamor drugi etno-reviji *Traditiones* in *Etnolog* ne zabadata svojih lopat. Ker je bil Glasnik v svoji preteklosti povezujoči element, sad, ki je družil in ohranjal stik med etnologijo in sodelavci, obveščevalec, ki je sibal informacije in križal različne poglede na stroko, mu te tradicionalne vloge tudi tokrat ne odrekava.

In kot so to počeli že najini predhodniki, Glasniku dodajava tudi osebno noto. Vijoličasto.

Od vas, bralcev pa pričakujeva odziv in vas pozivava: "Ne mečite jaje, ampak sveže ideje!"

Nadja Valentinčič

STAVBNI ZNAČAJ KATASTRSKE OBČINE PODBRDO PO FRANCISCEJSKEM KATASTRU

Članek povzema ugotovitve seminarske naloge z enakim naslovom, ki je bila narejena pod mentorstvom dr. Angelosa Baša pri predmetu Historična etnologija in kulturna antropologija. Njen namen je bil analizirati in interpretirati slikovne (mapne) in pisne (protokolne) podatke franciscejskega katastra o stavbnem značaju izbrane katastrske občine Podbrdo v skrajnem zgornjem delu Baške grape. Tako zastavljena naloga je za etnologa odlična vaja, da gradivo franciscejskega katastra spozna in se ga nauči uporabljati, povprečnemu bralcu (ki obravnavanega območja niti ne pozna) pa ne nudi dovolj strokovnega užitka, saj ne more osvetliti tedanjega načina življenja. Članek zaključujem z ovrednotenjem franciscejskega katastra kot vira za etnologijo.

Operati franciscejskega katastra za Primorsko so nastajali v letih 1817-1825, katastrsko občino (v nadaljevanju tudi k. o.) Podbrdo (Podberda) pa so obdelali leta 1822. Spadala je pod davčni okraj Tolmin (Tolmino) in okrožje Gorica (Gorizia). Grafični del operata hrani Arhiv Slovenije pod zaporedno številko 158. Katastrska občina Podbrdo je prikazana na dvanajstih mapnih listih, šestih pristavkih in dveh dodatnih mapnih listih.¹⁾ Mapni listi so risani v merilu 1 : 2880, dodatni list (edificij), ki ima izrisana samo jedra petih vasi (brez Petrovega Brda), pa je v merilu 1 : 1440. Ta dodatni list kaže originalno stanje stavbnih parcel in objektov na njih, medtem ko so na ostalih mapnih listih že vrisane spremembe na stavbnih parcelah in novi objekti izven teh parcel. Originalno stanje na mapnih listih je zabeleženo v barvah, kar omogoča ugotavljanje razmerja lesenih in zidanih stavb, ob razširitvi zanimanja na zemljiške parcele pa tudi distribucijo različnih kultur.

Spisovni del franciscejskega katastra za Primorsko je spravljen v Državnem arhivu v Trstu in obsega protokol stavbnih parcel, protokol zemljiških parcel, abecedni seznam lastnikov zemljišč, izkaz površine zemljišč, nemško-italijanski vprašalnik in cenilni operat. Del tega gradiva si je prekopiral in mi ga dal na uporabo Silvo Torkar, slavist, ki izvira iz Hudajužne in se intenzivno zanima za lokalno zgodovino. Določene dele ostalega gradiva za k. o. Podbrdo, Obloke, Stržišče in Nemški Rut²⁾ je zgodovinar Stane Granda interpretiral v članku Zgornja Baška dolina v prvi polovici 19. stoletja.³⁾ Predvsem odgovori na vprašalnik so predstavljali bogat vir za razkrivanje podobe življenja na začetku prejšnjega stoletja.

Katastrska občina Podbrdo je zajemala 4647 oralov 1032 kv. sežnjev⁴⁾ (26 kvadratnih kilometrov 72 hektarov 22 arov

in 07 kvadratnih metrov)⁵⁾ veliko področje in je bila v primerjavi s soslednjimi zelo velika. Vanjo je spadalo 6 vasi s 120 hišami: Podbrdo (33 hišnih števil), Bača (26 hišnih števil), Petrovo Brdo (6 hišnih števil), Porezen (17 hišnih števil), Trtnik (28 hišnih števil) in Kuk (10 hišnih števil).⁶⁾

Leta 1827 je bilo v k. o. Podbrdo 1087 ljudi (535 moških in 552 žensk),⁷⁾ kar pomeni, da je na hišo v povprečju prišlo malo nad devet ljudi. Gostota naseljenosti je bila 40,7 ljudi na kvadratni kilometer. V primerjavi s takratno gostoto poseljenosti drugje po Sloveniji je bila ta precej redka. Iz podatkov Marjane Kos⁸⁾ za k. o. Moravče (5.998.304 kvadratnih metrov, 483 prebivalcev) sem izračunala, da je bila gostota poseljenosti v Moravčah še enkrat večja: 80,5 ljudi na kvadratni kilometer. K. o. Moravče je ravninsko-gričevnata, območje k. o. Podbrdo pa je precej strmo in hribovito, zato razlika niti ne preseneča. Če pa pogledamo diahrono spreminjanje gostote naseljenosti v k.o. Podbrdo, vidimo, da se je v naslednjih desetletjih 19. stoletja ta povečala: leta 1869 je dosegla 45,3 ljudi na kvadratni kilometer. Zanimiva je tudi primerjava z današnjim stanjem: leta 1991 je bila gostota poseljenosti le še 36 ljudi na kvadratni kilometer.⁹⁾

Zapisnik (protokol) stavbnih parcel vsebuje naslednje podatke:

- zaporedno številko stavbne parcele;
- podatke o lastniku stavbe: ime in priimek, poklic, kraj prebivališča, hišna številka;
- podatke o vrsti in namenu stavbe: stanovanjska hiša (z dvoriščem in/ali vrtom), gospodarsko poslopje (z dvoriščem), hlev, mlin, žaga, cerkev;
- površino parcele, izraženo v sežnjih (klaftrah) in oralih.

Rubrike v protokolu so izpolnjene v italijanskem jeziku. Priimke so uradniki zapisovali približno, zato jih je ponekod težko razbrati, vsa imena pa so poitalijančili. Imena vasi so zapisovali nekoliko drugače kot danes (Podberda, Bazha, Petrovaberda, Porsan, Tertnig). Stanovanjske zgradbe so najpogosteje označili z izrazom Casa d'abitazione in jih ponekod natančneje opredelili, na primer: a due appartamenti. Cerkve so zabeležili s Chiesa sotto il titolo di (S. Nicolo). Gospodarske zgradbe so zapisovali kot Casa

5) Oral je velik 1600 kvadratnih sežnjev. En kvadratni seženj znaša 3,597 kvadratnih metrov, en oral pa 5.754,64 kvadratnih metrov. En seženj je velik 1,896 metra. Povzeto po S. Grandi in M. Kos.

6) Granda, str. 53.

7) isti, str. 54, tabela 1.

8) Kos, str. 7 in 8.

9) Upoštevam število prebivalcev po omenjenih šestih vaseh, čeprav je v umesnem obdobju nastalo nekaj sprememb. Italijanci so leta 1918 vasi Petrovo Brdo priključili še nekaj hiš, ki so prej spadale pod Kranjsko. Vasi Podbrdo in Trtnik sta dandanes razdeljeni drugače, kot sta bili pod Avstrijo. Del Trtnika, ki je segal do doline Bače, je Podbrdo "požrlo", ko se je ob gradnji železnice v začetku 20. stoletja širilo, tako da Trtnik obsega samo še hiše, razložene po pobočju nad dolino, vse hiše v dolini Bače pa spadajo pod Podbrdo. To se je od vseh vasi najbolj okrepilo. Leta 1991 je v njem živel skoraj osem desetih tseh prebivalcev območja, v naslednjih letih pa se bo razmerje gotovo še naprej spreminjalo v njegovo korist. Prvotna pobočna poseljenost tega dela Baške grape se je v našem stoletju (zaradi gospodarskih, političnih, prometnih, komunikacijskih in kulturnih sprememb) torej preobrazila v izrazito dolinsko.

1) Gre za originalno katastrsko mapo, saj je na mapnih listih viden vodni žig, očitni pa so tudi sledovi jajčnega beljaka, s katerim so ob merjenju na terenu liste pritrdili na podlago in po čemer lahko originalne liste zanesljivo ločimo od kopij - ena od kopij je namreč obarvana. Podatek povzeman po P. Ribnikarju, str. 332.

2) Torej področje zgornje Baške grape, ki je bilo v 13. stoletju kolonizirano s tirolskimi priseljenci.

3) Granda, str. 52-58.

4) isti, str. 54, tabela 1.

economica, Casa d'Uso,¹⁰⁾ Stala, Molino, Siega. Navajali so tudi dvorišča in vrtove (con Corte e Orto). Hleve so pogosto natančneje opredeljevali s Stala di Legno/di Paglia, kar pomeni, da so bili leseni, oziroma kriti s slamo.

Iz popisa lastnikov stavbnih parcel je razvidno, da je bilo prebivalstvo k.o. Podbrdo v začetku prejšnjega stoletja kmečko: vsi individualni lastniki stavbnih parcel (107) so v operat vpisani kot kmetje. V lasti so imeli 181 stavbnih parcel (od tega so bile tri last določene osebe in solastnikov), samo tri parcele (na katerih so stale kaplanija in obe cerkvi) pa so bile v občinski lasti. Skupaj je bilo torej v popisu zabeleženih 184 stavbnih parcel. Zaporednih števil v popisu je v katastrski občini samo 178, vendar so nekatere parcele vpisane z dodatnimi oznakami a, b, c ali s ponovljeno tekočo številko in ulomkom, npr. 5 1/2 ali 6 1/2.

Stavbne parcele obsegajo 6 oralov in 763 sežnjev zemljišča, kar znaša 3 hektarje 73 arov in 6 kvadratnih metrov in predstavlja le 0,14 odstotka vse površine katastrske občine. Skupaj je v njej 108 parcel s stanovanjskimi objekti (eno je kaplanija v Podbrdu) in 114 parcel z gospodarskimi objekti. 39 parcel je štetih dvakrat, ker so na njih stanovanjska in gospodarska poslopja. Samo na dveh parcelah sta objekta drugačne vrste - gre za cerkvi sv. Nikolaja v Podbrdu in sv. Lenarta na Bači, ki datirata v 16. stoletje.

V seminarski nalogi sem podatke organizirala po tabelah, ki so prikazovale stavbni značaj vsake vasi posebej (razvidna je bila celo moč posameznega lastnika) ter splošno podobo celotne katastrske občine. Tukaj se bom omejila samo na bistvene ugotovitve. V vseh šestih vaseh je imelo 107 individualnih lastnikov¹¹⁾ 184 stavbnih parcel (1,72 na enega lastnika). Stanovanjskih objektov je bilo 108, gospodarskih pa 123 (1,14 gospodarskega na en stanovanjski). V katastrski občini so imeli 10 mlinov (8,1% vseh gospodarskih objektov) in dve žagi (1,6%). 20 gospodarskih objektov je bilo lesenih, kar predstavlja 16,3 odstotka vseh gospodarskih, oziroma 7,6 odstotka vseh vrisanih objektov - teh je bilo 263.

Na enega lastnika je prišlo največ parcel na Petrovem Brdu (3), nekoliko manj v Poreznu (2,44), v ostalih vaseh pa manj kot dve. Stanovanjskih objektov so imele vasi Petrovo Brdo, Porezen in Kuk točno po enega na lastnika stavbne parcele, Podbrdo in Bača manj kot enega, Kuk pa celo več kot enega. Gospodarskih objektov sta imela na lastnika največ Petrovo Brdo (2,5) in Porezen (2,44), sledil je Kuk (1,22), Trtnik je imel na lastnika točno en gospodarski objekt, Bača in Podbrdo pa manj kot enega (0,75, 0,7). Iz števila gospodarskih objektov na posameznega lastnika lahko sklepamo, da sta bili gospodarsko najmočnejši vasi Petrovo Brdo in Porezen, najšibkejši pa Bača in Podbrdo.

Vseh objektov na eno parcelo je bilo največ v Poreznu, Kuku, na Bači, v Trtniku in Podbrdu, najmanj pa na Petrovem Brdu, ki je imelo skoraj vsak objekt na svoji parceli. Petrovo Brdo in Porezen sta bili najbolj razloženi vasi, kar je razvidno tudi iz situacijskih vrisov na mapnih listih. Porezenske hiše so bile raztresene po velikanski površini, nasprotno pa je bila poselitev Podbrda, Trtnika in

Kuka precej sklenjena. Največji delež lesenih gospodarskih stavb (od vseh gospodarskih in od vseh vrisanih stavb) je bil v Poreznu in Trtniku, sledili sta vasi Podbrdo in Bača, v preostalih dveh pa jih ni bilo. Vse stanovanjske zgradbe so bile zidane.

Če podatke primerjamo z ugotovitvami dr. Angelosa Baša za ljubljanska predmestja,¹²⁾ vidimo, da je bila stavbna podoba k.o. Podbrdo (glede na stavbno gradivo) na višji ravni kot v predmestjih Ljubljane. V k. o. Podbrdo lesenih stanovanjskih objektov ni bilo, v predmestjih pa jih je bilo 1,11 odstotka.¹³⁾ Lesenih gospodarskih objektov je bilo v ljubljanskih predmestjih 22,8 odstotka,¹⁴⁾ v k. o. Podbrdo pa le 16,3 odstotka. Možni vzroki za relativno nizek delež lesenih objektov v k. o. Podbrdo so: velika količina padavin, zaščita pred požari in bližina primerne gradiva za zidavo, čeprav je treba dodati, da je bil les gotovo lažje dostopen kot kamenje in skale.

Dr. Baš na strani 85 ugotavlja, da lastniki stavbnih parcel v ljubljanskih predmestjih ne izhajajo vsi iz matične k. o., medtem ko za k.o. Podbrdo velja, da so bili prav vsi lastniki stavbnih parcel doma v matični katastrski občini, največkrat celo v isti vasi, kjer so imeli objekte in zemljišča. Za odmaknjeno agrarno območje je to tudi razumljivo.

Ob pisanju seminarske naloge sem večkrat ugotavljala, da je pri obdelavi franciscejskega katastra potrebna precejšnja previdnost, saj se pisni podatki ne ujemajo vedno s slikovnimi. Leseni objekti, na primer, bi morali biti na mapnih listih vrisani z rumeno barvo, vendar so bili nekateri zabeleženi kot leseni, pa ne rumeno pobarvani, drugi pa ravno obratno. Kot lesene objekte sem zato štela tako tiste, ki so bili vrisani kot leseni, kot tudi tiste, za katere je pisalo, da so leseni.

Kritični pristop je potreben tudi pri interpretaciji podatkov v različnih seznamih in drugih pisnih dodatkih. Iz popisa stavbnih parcel, na primer, razberemo manjše število hišnih števil, kot jih izpričujejo drugi podatki v spisovnem delu katastra, ki jih je v članku navedel S. Granda.¹⁵⁾ Manjkajoče hišne številke so morda posledica časovnega zamika, morda so bili stanovalci na manjkajočih številkah najemniki hiš in pripadajočih parcel, morda pa gre za nedoslednost popisovalcev.

Podoben primer je tudi opredeljevanje poklica prav vseh lastnikov stavbnih parcel za kmete, medtem ko S. Granda¹⁶⁾ navaja podatek iz cenilnega operata, da je zemlja sposobna preživljati komaj polovico ljudi in da se morajo ostali preživljati z obrtjo. (Omenja mlinarstvo, kovaštvo, kolarstvo, zidarstvo, tesarstvo, pečarstvo, tkalstvo, žganjekuho, gozdarstvo in furmanstvo.) Vprašljivost podatkov v seznamu je razvidna tudi iz naslednjega protislovja: za četrtno lastnikov stavbnih parcel na Bači in v Podbrdu v seznamu ni zabeleženo, da premorejo gospodarske objekte, vsi pa so vpisani kot kmetje. Kritika virov je torej nujna.

Bralec je gotovo opazil, da se interpretacija podatkov ne odlikuje po etnološkosti, avtor bi bil prav lahko tudi geograf ali zgodovinar. Za razkrivanje načina življenja v začetku 19. stoletja bi moral etnolog nujno pritegniti še druge vire: ostalo gradivo franciscejskega katastra (predvsem splošni opis k. o., odgovore na vprašalnik, seznam zemljiških parcel in kultur na njih), podatke iz Statusa Animaruma in cerkvenih kronik, državnih in hišnih arhivov, ustnega izročila ipd.

12) Baš, str. 76-100.

13) isti, str. 81.

14) isti, str. 83.

15) Glej opombo 6.

16) Granda, str. 57.

10) Tu izraz je povzročal največ problemov, ker so bili strokovnjaki, na katere sem se obrnila po pomoč, deljenih mnenj: nekateri so menili, da gre za gospodarsko poslopje, drugi pa, da je to stanovanjska zgradba, namenjena bivanju preužitkarjev in starejših ljudi. Iz mape je bilo možno ugotoviti, da gre največkrat za precej majhne zgradbe, iz popisa lastnikov stavbnih parcel pa tudi ni bilo moč razbrati namembnosti, ker so imeli nekateri v lasti samo stanovanjske, drugi pa samo gospodarske objekte. Nazadnje mi je gospod Peter Ribnikar po telefonu zagotovil, da so to objekti gospodarskega značaja.

11) Med njimi zasledimo tudi dve ženski, kar predstavlja 1,9 odstotka vseh lastnikov stavbnih zemljišč.

Iz protokola lastnikov stavbnih parcel pa bi etnolog lahko črpal še vsaj dve vrsti podatkov. Popis razkriva imenoslovno in priimkovno podobo obravnavanega območja. Pogosto ponavljanje osebnih imen kaže, da je bil v začetku 19. stoletja fond osebnih (moških) imen relativno majhen, pogostnost določenih priimkov pa daje slutiti dokaj močne sorodstvene vezi. Podatki franciscejskega katastra bi nam ob primerjavi z zapisi v Status Animarum omogočili zasledovanje priimkovne in imenske podobe po posameznih domačijah in vaseh, ter širjenje oziroma izumiranje določenih družin.

Ob drugačnih izhodiščih bi bilo iz popisov moč ugotavljati tudi socialno razslojenost znotraj posamezne vasi. Določena oseba je bila, na primer, lastnik ene zgradbe, druga pa se je lahko pohvalila s šestimi in več zgradbami. Seveda je pomembna tudi velikost stavbnih tlorisov (po vrisih v katastrskih mapah sodeč zelo varira) in namembnost stavbe. Socialno podobo bi bistveno dopolnili še podatki o lastništvu zemljiških parcel in cenilni operati. Ob pritegnitvi še drugih virov bi lahko zasledovali lastništvo in dedovanje stanovanjskih in zemljiških parcel po posameznih družinah.

Franciscejski kataster predstavlja zelo dragocen in vsestranski vir za etnologijo, vendar moramo podatke obravnavati kritično in jih predvsem dopolnjevati še z vsemi drugimi vrstami podatkov, če želimo človeka kot nosilca kulturnih elementov postaviti v ospredje.

Primer mapnega lista, ki prikazuje del katastrske občine Podbrdo. Arhiv Slovenije.

SUMMARY

BUILDING CHARACTER OF CADASTRAL COMMUNE OF PODBRDO

ACCORDING TO THE LAND-REGISTER OF FRANZ I

Nadja Valentinčič

The article summarizes findings of a short research carried out under the tutorship of dr. Angelos Baš for the course entitled Historical Ethnology and Cultural Anthropology. The research was aimed at analysis and interpretation of pictorial and written data (i.e. maps and registers)

LITERATURA IN VIRI:

- BAŠ Angelos, *K stavbnemu in zemljiškemu značaju Ljubljane v franciscejskem katastru*. V: *Slovenski etnograf*, 5/1952, str. 76-100.
- GRANDA Stane, *Zgornja Baška dolina v prvi polovici 19. stoletja*. V: *Kronika, Časopis za krajevno zgodovino, Prispevki za zgodovino Tolminskega*, 42/1994, št. 1, str. 52-58.
- KOS Marjana, *Franciscejski kataster - občina Moravče. Diplomatska naloga na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo, Ljubljana, 1993*.
- RIBNIKAR Peter, *Zemljiški kataster kot vir za zgodovino*. V: *Zgodovinski časopis, Ljubljana, 1982, št. 4, str. 321-337*.

OCENA

Angelos Baš

Téma seminarske naloge Nadje Valentinčič - naloga v povzetku objavlja pričujoča številka Glasnika - sem z veseljem sprejel, saj gre v tem primeru za témo iz historične etnologije, takšne téme pa se v seminarskih nalogah na našem oddelku le zelo redko obravnavajo. Avtorica je zasnovo naloge oblikovala po enem od mojih spisov, ki govorijo o stavbnem in zemljiškem značaju nekaterih naselij na Kranjskem v franciscejskem katastru. Kot mentorju mi je zato preostalo samo to, da sem pomagal pri razlagi manj jasnih podatkov v katastru.

Avtorica je imela na voljo žal le del franciscejskega katastra za katastrsko občino Podbrdo, zato ni mogla obdelati tudi njenih zemljiških značilnosti. In zato so spoznanja zožena samo na stavbno podobo. V nalogi je ta ugotovljena, kolikor se je dala razbrati iz dosegljivega katastrskega gradiva. Za namene seminarske naloge je to zadoščalo. Ob tem je avtorica pravilno opomnila na potrebo po pritegnitvi še nadaljnjih sorodnih virov, ki bi omogočili širše izsledke. Najprej so to podatki franciscejskega katastra o zemljiških značilnostih obravnavane katastrske občine, nato pa zlasti tudi sodobni elaborati o njej. Škoda, da Valentinčičeva ni načela tudi imenoslovne in priimkovne podobe katastrske občine Podbrdo, to bi bilo mogoče v veliki meri pridobiti že iz gradiva, ki ga je uporabila za svojo nalogo.

Objava članka Nadje Valentinčič vnovič zastavlja vprašanje, ki sem ga imel pred očmi že pred 40 leti, ko sem natisnil tri spise, ki govorijo o stavbnem in zemljiškem značaju nekaterih naselij na Kranjskem, kakor izvira iz franciscejskega katastra: ali ne bi bilo primerno izbrati vrsto pomembnejših tamkajšnjih naselij, ki bi jih z združenimi močmi obdelali v navedeni smeri.

of the land-register of Franz I on building character of the cadastral commune of Podbrdo in the uppermost part of the Bača Valley (Baška grapa). The research of this kind represents an excellent exercise for an ethnologist, enabling him to become familiar with the material of the land-register of Franz I, and to learn how to use its data. It does not, however, provide much of a professional pleasure for a reader (who is usually not familiar with the area treated), since it can not reveal the way of life of that time (i.e. the beginning of 19. century).

The authoress concludes the article with the assessment that data of the land-register of Franz I represents a very valuable source for ethnology, providing it is applied critically and combined with all sources of information available.

Irena Rožman

DINOMANIJA KOT KULTURNI POJAV

POSKUS ORISA MNOŽIČNOKULTURNEGA POJAVA

V zadnjem desetletju so postali dinozavri popularna tema tako v strokovnih kakor v laičnih krogih. K temu so pripomogle številne nove paleontološke najdbe in odkritja, razstave in poljudnoznanstvene knjige, ki so v zadnjih letih preplavile zahodno Evropo. V prispevku nas bo zanimal odziv otrok na posredovano jim dinozavrsko realiteto.

Vsak otrok, ki ni ravno obtičal v kakšni prazgodovinski votlini, ve, da je dinozavrska mrzlica dosegla vrhunec s Spielbergovim filmom Jurski park. Sodeč po odzivu otrok se zdi, da so dinozavri šele v filmu Jurski park opravili iniciacijski obred, s katerim so si pridobili pravico do vključitve v otroško bivanje. Spričo dinomanije, ki je lansko leto zajela skoraj ves svet, je skoraj nemogoče ugotoviti, kdo je stopil v kateri svet: ali dinozavri v otroškega ali otroci v dinozavrškega. Pri tem se nam nenehno vsiljuje vprašanje, zakaj so dinozavri tako zelo očarali otroke. To je hkrati referenčni okvir vzročno-posledične mreže množičnokulturnega pojava, imenovanega dinomanija.

Vprašanje je res videti preprosto, kljub temu pa je presenetljivo, da obenj trčita dve kar najbolj oddaljeni razlagi, ki vsaj na prvi pogled nimata ničesar skupnega. Odgovoriti na zastavljeno vprašanje pomeni, da smo pod etnološki drobnogled vzeli najmlajšega, a družbeno pomembnega porabnika. Torej, zakaj je Tyrannosaurus rex očaral otroke?

Prva razlaga, ki jo lahko izpeljeno iz teorije svetega,¹⁾ zadeva področje, s katerim bi se lahko pozabavali z vidika duhovne kulture. Arhetipski vzorec - ta išče univerzalni razlog, ki razvema človeške duše - se glasi: dinozaver je na eni strani grozljiv, na drugi pa privlačen in povrh vsega še izumrl. Vendar omenjena razlaga, ki predstavlja jedro, iz katerega je dinomanija črpala svojo življenjsko moč, ne more v celoti pojasniti lanskoletne obnorelosti otrok z dinozavri. Tako smo trčili ob drugo vprašanje: zakaj šele lani in ne npr. v 50. letih, ko je japonski filmski studio Toho posnel kar dvajset filmov, v katerih je imel glavno vlogo dinozaver Godzila, ki je redno premagoval druge pošasti. Z iskanjem univerzalnega vzroka, ki bi razstrl mehanizme množičnokulturne manije, zaplujemo tudi v sociološke in psihološke vode.

Mogoče kaže tega iskati v profitu. Pri ustvarjanju profita je pomemben prvotni sunek, s katerim se v človeški čredi - kot sta povedala že Le Bon in Freud - sproži mehanizem pozitivnega odziva in posnemanja, kar še posebej vžge pri otrocih, ki hočejo biti "in". To pomeni, da se otrok socializira in kultivira.

Vprašanje prvotnega sunka je vse prej kot preprosto, zato homo opozorili na njegove najbolj vidne tvorce.

Z gotovostjo lahko trdimo, da tudi lansko leto ne bilo sledu o kakšni dinomaniji, če ne bi bila spremljal kič v obliki tiskanih in plastičnih predstavitev strašnih kuščarjev, če ne bi bilo vrzeli v našem vedenju o dinozavrski realiteti, če ne bi bil Tyrannosaurus rex tako zelo podoben - fizično

in karakternost - mitološkemu bitju, zmaju, in če ne bi dinozavri v filmu nastopili z dovršeno izdelano podobo, ki je nastala zahvaljujoč računalniški tehniki.

Če povzamemo: dinomanija je množičnokulturni pojav, ki na eni strani označuje pretirano zanimanje za dinozavre, na drugi strani pretirano kupovanje dinozavrške robe; oboje stimulirajo sredstva medijsko-reklamne mašinerije.

Ker so bila sredstva medijsko-reklamnega aparata v 30. in 50. letih, ko se pojavi množica filmov z dinozavrsko tematiko, šele v razvoju in povprečnemu človeku nedostopna, tedaj ni moglo biti sledu o dinomaniji. To pa ne pomeni, da se ljudje za dinozavre tedaj niso zanimali. Pradavna dinozavrška stvarnost je otroke, in seveda tudi odrasle, zaradi svoje fascinirane in v misterij ovite podobe vedno očarala. Vrzeli v človeškem vedenju o dinozavrski realiteti je hitro našla svoj izhod v znanstveno-fantastičnih romanih in filmih.²⁾ Verodostojnost je bistvena značilnost najboljših znanstveno-fantastičnih filmov. Zabrisanje mej med resničnim in domišljajskim je prišlo do polnega izraza v filmu Jurski park. Hkrati je film najboljša reklama za prodajo dinozavrške robe.

Film je narekoval modo, ki je lansko leto potekala v znamenju dinozavrške ikonografije. Če si bil nad filmom navdušen, si to lahko tudi pokazal, saj si samo tedaj resnično "in", če te zjutraj zbudi dinozavrška ura, odpreš oči in nad seboj zagledaš poster z dinozavrom in si umiješ zobe s ščetko v obliki prikupnega dinozavra. Dinozaver na obesku za ključke bo poskrbel, da vrata ne bodo ostala odklenjena. Pisanje v beležnico na pisalni podlagi, s katere te pozdravlja junak iz filma, bo prav poseben užitek. Še toliko prej, če tudi na svinčniku, kemičnem svinčniku in barvicah ne bo manjkala dinozavrška podoba. Priponke in nalepke bodo dokaz več, da se spoznaš na modo, da si "in".³⁾ Vsaka kulturna manija se na nivoju vsakdanjega življenja pojavi kot moda. To je razvidno iz citiranega reklamnega sporočila, naslovljeno na najmlajšega potrošnika. Povsem samoumevno je, da si tudi otroci želijo, da bi bil njihov vsakdan drugačen, kar jim zagotavlja reklamno geslo: "Z dinozavri je dan drugačen".⁴⁾ In res je. Otroci si v lanskoletnem kulturnem dinozavrskem ozračju niso mogli zamisliti šolskih potrebščin, sobne opreme in oblačilnega videza brez dinozavrške podobe. Tudi igra brez plastičnih figuric dinozavrov skorajda ni bila mogoča. Skratka, dinozavri so postali simboli identitete njihovega bivanja. Starši so jih bolj ali manj navdušeno kupovali.

Nakupovanje je področje, katerega bi se lahko lotili z etnološkim metodološkim pristopom in tako razgalili mehanizme delovanja množičnokulturnih pojavov na ravni vsakdanjega življenjskega utripa otrok. Že zaradi tega, ker je nakupovanje eno od najbolj zgodnjih otrokovih opravil, s katerim želi ali mora vstopiti v svet odraslih. Že ob bežnem razmišljanju ob nakupovanju se mi je porodila misel o njihovih različnih "tipih" oz. "modelih". Nakup je lahko

²⁾ V 30. in 50. letih je bila poplava filmov z dinozavrsko tematiko. Naj naštejemo le nekatere: *The Lost World* (1925), *Creation* (1930), *The Most Dangerous Game* (1932), *King Kong* (1933), *King Dinosaur* (1955), *The Prehistoric Scream* (1958).

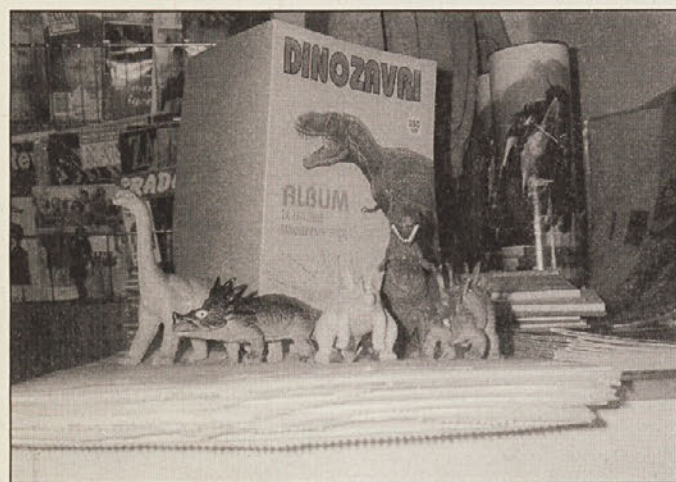
³⁾ Reklamno sporočilo, objavljeno v *Knjižni panorami* 1993 št. 5.

⁴⁾ Reklamno geslo objavljeno v reklamni naročilnici DZS.

¹⁾ V mistih imam teorijo svetega, ki jo je razvila fenomenološka šola. Glavno delo na religiozološkem področju te filozofske smeri je delo R. Otta, *Das Heilige*; ostali predstavniki te šole so: M. Eliade, G. van der Leeuw.

vsakdanji (nakup osnovnih živil), slučajni (npr. nakup sladkarij na poti iz šole), praznični (nakup daril ob večjih letnih praznikih), izjemni (npr. nakup nenačrtovanega darila), družinski (nakup garderobe, stanovanjske opreme itd.) in še bi lahko naštevala. Povsem razumljivo je, da kulturni pojav kot moda narekuje ali vsaj vpliva na otrokove potrošniške želje. Otrok doživlja vsakdanji nakup kot neprijetno opravilo, ki postane prijaznejše, če si lahko kupi kot nagrado za delo npr. bombone šumizaver. Tudi svojo žepnino v veliki meri potroši za uveljavljen modni kič. Še posebej tedaj, če dinosavrskne figurice postanejo predmet otrokove zbirateljske vneme. Ponavadi se zatakne pri družinskem nakupu. Začetno praznično ozračje se lahko kaj klavrno konča. Npr.: otrok na vsak način želi opremiti svojo sobo s tapetami, potiskanimi z dinosavrskimi podobami, medtem ko ga starši prepričujejo in poučujejo o estetiki in funkcionalnosti belih sten. Družinski nakup je kazalec generacijskega prepada med starši in otroki. Še bi lahko razpredali o nakupu kot etnološkem zanimivem pojavu, vendar v prispevku želim samo opozoriti nanj.

Figurice dinosavrov in album s samolepilnimi sličicami dinosavrov. (foto Irena Rožman, november 1993)

Ko govorimo o lanskoletni dinomaniji, to pomeni, da so dinosavri trenutno iz mode. Zadnjič sem presenečeno opazila, da v trafiki, ki je bila lansko leto nabito polna dinosavrskne robe, ni več niti enega samega primerka dinosavrskne figurice. Zakaj?

Preprosto, otroci so se dinosavrov navadili in sčasoma nanje pozabili. Poslovneži to dobro vedo. Prav gotovo sedaj tuhtajo, kako bi lahko zopet zaslužili s številnimi izdelki povezanimi z ..., morda s Kremenčkovimi? Ob množičnokulturnih pojavnih, kot je dinomanija, se pokaže, da je poleg vprašanja prvotnega sunka pomembno vprašanje pozabe. Oba predstavljata izhodiščni točki, ki časovno skleneta trajanje množičnokulturnega pojava.

Vsak tak pojav uspešno deluje le tedaj, če najde plodna tla v človekovem nezavednem, ki v skladu z duhom časa spreminja svojo pojavno obliko. To priča o kulturni kontinuiteti enega izmed družbenih sistemov: mitologije. Vendar njene sodobne pojavne oblike, kot je fikcija Jurski park in njen akter-sodobni zmaj *Tyrannosaurus rex*, ostajajo našim očem nevidne, ker se npr. pojavijo v obliki, ki so na prvi pogled zelo oddaljene od "tradicionalne" pravljice, v kateri nastopa bajeslovno bitje zmaj. Tako mit ali njegovi ohranjeni drobcji, pravljice, kakor tudi fikcija Jurski park jemljejo svojo snov iz stvarnosti, vendar jo prilagodijo svojim zakonom. Ravno zato je vredno poskusiti analizirati zakone delovanja fikcije, ki je lansko leto tako zelo vplivala na potrošniško manijo.

Vhod na razstavo "Svet dinosavrov" v Moravskem muzeju - Brno. (foto Aleš Gačnik, julij 1994)

POSKUS ANALIZE FIKCIJE JURSKI PARK: TYRANNOSAURUS REX - MITOLOŠKO BITJE SODOBNEGA ČASA

Preden se lotim analize fikcije Jurski park, bi bilo prav, da jo na kratko obnovim.

Zgodba filma Jurski park ni zapletena in se razlikuje od istoimenskega romana, po katerem je nastala. Bogatemu znanstveniku se porodi nora in nemogoča ideja - oživiti dinosavre in jih naseliti v enkratnem živalskem vrtu. Posreči se mu. Pred otvoritvijo tega živalskega vrta za javnost Hammond v ta svoj računalniško vodeni paradiž povabi paleontologa, matematika, ki je zelo skeptičen do te zamisli, in svoja vnuka. Izlet v najbolj neverjeten živalski vrt se spremeni v moro pošastnih razsežnosti, ko se zaradi sabotaže varnostnega sistema dinosavri znajdejo na prostosti. Sladki dinosavrski otročički zrastejo v monstume, ki se osvobodijo, podivjajo, uničujejo in žro vse okrog sebe, tudi ljudi, ki jim ne preostane nič drugega kot bežati, da bi rešili gola življenja. Tudi spofočilo filma je jasno - ne vtikaj se v zakone narave, ker se ti bo maščevala.

Ta znanstvena fikcija nam jasno pove, da zanjo ni pomembna stvarnost, kar pravzaprav pomeni, da so dinosavri izumrli, saj jo fikcija reducira na neznano, a ne nemogočo obliko stvarnosti. Sicer pa je možna vorodostojnost najboljši adut za njen uspeh, kajti ideja, da bi bilo mogoče oživiti izumrle živali v znanstveni literaturi, živi že najmanj deset let. Tudi Jurski park je fikcija, ki ji ne gre zgolj za izmišljanje stvarnosti, ta nam je povrhu vsega še precej neznana, a je dovolj, da od nje živi, jemlje, vendar je v odnosu do nje povsem suverena in jo prilagaja svojim zakonom. V tem filmu konstrukcija fikcije izhaja iz stvarnosti, obdobja jure, obenem pa mora nuditi zaupanje; dinosavri so izumrli in niso nevarni, vsebovati pa mora misterij, ki je hkrati trden in nespremenljiv. Lahko pa je bolj ali manj blizu realnosti. Sporočilo filma je tudi pomemben dejavnik komunikacije in družbenega sožitja, saj po svoje vzdržuje in krepi povezovalne sile v družbi, v tem primeru jih povezuje prepričanje o nedopustnosti genetskega inženiringa. Otroke povezuje domišljija, ki se porodi pri igri z figuricami dinosavrov, ki črpa svojo življenjsko silo ravno v fikciji Jurski park. Film, oziroma odziv na film, je vzpostavil naslednje oblike komunikacije: otrok - otrok, starši - otrok in učitelj - otrok. Komunikacija lahko poteka na dveh nivojih: poljudnoznanstvenem ali domišljijem.

Fikcija odločilno sodeluje pri izgradnji vrednostnega sistema. Poudarek je na okolju, družbi in odnosih med ljudmi. Zmešane izjave matematika Jeffa se izkažejo za resnične, medtem ko so pohlep Hammond in častihlepije

obeh paleontologov kaznovani. Tako je v ozadju prisotna vzgojna predpostavka: da bi užitek, vznemirjenje v doživljanju fikcije na najboljši mogoči način združil; z disciplinskimi principom.

Jurski park je opozoril na moč narave. Znanost je sicer čudovito mogočno, vendar omejeno sredstvo. Od trenutka, ko se odločiš kontrolirati naravo, zabredeš v težave. Zato je glavni junak filma strašni, grozljivi, a k sreči izumrli Tyrannosaurus rex. V filmu nastopa v vlogi poslanca Matere narave z določeno nalogo; da požre, uniči svojega roditelja, ki to ne bi smel biti. Po njegovem dejanju sodeč gre za izrazito negativen lik. V bistvu pa je njegovo dejanje pozitivno, saj opozori človeka na svetost in smrtnost življenja. Če je bila volja matere narave, da dinosavri izumrejo, jo mora človek spoštovati. Tako kot v mitih je tudi v fikciji Jurski park vsebovana ekološka zavest. V lovsko-nabiralniških in agrarnih družbah se je ekološka zavest pojavila v obliki strahospoštovanja do narave. Strahospoštovanje je izrazito močno ambivalentno čustvo, ki je našlo svoj izhod v tabujih. Tabuirano pa je bilo vse, kar je človeku predstavljalo simbol nenavadnega, neugodnega, a vseeno naravnega. Živali, kot so kača, krastača, netopir, sova, volk itd., so zaradi vzbujanja neprijetnih, ambivalentnih čustev v mitologijah postale utelešenja zla, posredno pa tudi dobrega. Mitološka bitja, še posebej pa zmaj, so odraz človekove domišljije, hotenj, izkušenj, čustev in njegovega dobrega in zla. Človek se lažje spopade z vesoljnim zlom, da ni vsemogočen in smrten, če ga projicira na gnus mu vzbujajoče živali. Preko njih je človek izražal najsvetejše vrednote in resnice, ki so se s tradicijo prenašale iz roda v rod. Sporočilo se je lažje ohranilo, če je bil njegov nosilec grozljiv in če je bilo dramatično posredovano. To so "včasih" počeli ljudski pripovedovalci, danes to nalogo opravijo mediji. Tyrannosaurus rex, nosilec sporočila, ima vse odlike mitološkega bitja. Je izrazito hudoben, a posredno dober. Tudi njegova podoba ni daleč od zmajevske,⁵⁾ ta je utelešenje tabuiranih živalskih vrst, kar potencira njegovo grozljivost, razlika je le v tem, da zmaj bruha ogenj, Tyrannosaurusu rexu pa se iz gobca cedi kri. Tudi prav. Kri je, spričo poplave akcijskih filmov, kjer teče v potokih, otrokom bližja kot ogenj, bolj realna. Lahko rečemo, da v domišljiji otrok razlike med njima sploh ni, pa čeprav samo za trenutek. To so zaslutili tudi izdelovalci figuric dinosavrov, rezultat je pojav figurice Tyrannosaurususa rexa z dvema glavama. Film je fasciniral otroke tudi zato, ker jim je omogočil, da obrnejo hrbet principu realitete in pri tem sprostijo svoja negativna in krepijo svoja pozitivna čustva. Film jim je pokazal, da nas znanost velikokrat pusti na cedilu. Fikcija je uspešna, ne zato, ker je poučna in pokaže

na meje med stvarnostjo in fikcijo, ampak nasprotno, ker jo pomaga vzdrževati; v njej lahko nekaznovano uživaš vse, kar načelo etike prepoveduje. V Jurskem parku prikazana možnost v uspeh genetskega inženiringa je vzpostavila družbeni tabu in ga s fikcijo učvrstila. Vse do kršitve.

Res so dinosavri že malo "out", pa ne za dolgo, samo do premiere filma Kremenčkovi, kjer bodo nastopili v novi vlogi, v vlogi, katere rezultat je pogosto vprašanje otrok: ali so dinosavri živeli z jamskim človekom?

VIRI IN LITERATURA:

- OTTO Rudolf, Sveto. Ljubljana 1993.
- CHEVALIER Jean - GHEERBRANT Alain, Rječnik simbola, Zagreb 1989.
- BOŠKOVIĆ Stulli Maja, Usmena književnost nekad i danas, Beograd 1983.
- GOLJEVŠČEK Alenka, Med bogovi in demoni, Ljubljana 1988.
- KEBER Janko, Zmaj. Ti si pravi zmaj. V: Glasnik Slovenskega etnološkega društva 33/1993, št. 1, str. 52-61.

OCENA

Rajko Muršič

Fenomenov, ki nam jih iz leta v leto servirajo mehanizmi delovanja množične kulture, se etnologi malodane ne lotevamo; kljub temu, da se zavzemamo za celovito preučevanje načina življenja na nivoju usakdanosti. In kaj je v našem usakdanem življenju bolj "usakdanjega" kot menjavanje modnih trendov? Toda ko bi hoteli z etnološkim metodološkim aparatom razstrti mehanizme, ki poganjajo ciklične množičnokulturne fenomene na ravni "potrošnika", obstanemo nemočni pred dejstvom, da pravzaprav ne vemo, kako bi se lotili teh in takšnih pojavov. Tudi zato je pričujoči esej ostal na nivoju poskusa razumevanja vpliva določenega filmskega projekta na potrošniško "manijo", ki je v prejšnjem letu preplavila naše kraje. Pravo raziskovanje fenomena bi se na tej točki moralo šele začeti, toda ne verjamem, da bi ga zmogli. Rad bi nakazal samo nekaj točk, na katere bi se lahko obesila etnološka opcija. Prvo je lucidno nakazala avtorica: vznik pradaunega mitološkega bitja preko "znanstveno" pop-kulturnega projekta nazaj v brezčasno, pogojno rečeno mitološko otroško domišljijo. To bi pravzaprav morala biti klasična folkloristična tema. Druga sugestija zadeva kultivacijo usakdanjega prostora. Prav pri otrocih - katerih svet je etnologom še zmeraj vse preveč zastrt - je mogoče opazovati procese usakdanje kultivacije življenjskega prostora. To je vse prejkot trivialen kulturni proces, ki na funkcijski podlagi usakokrat sprejme drugo formo. In sklepna misel naj ne bo zgolj retorično vprašanje: ali smo se etnologi sploh pripravljene in sposobni soočiti s fenomenom usakdanjega življenja (onkraj tradicije), ki se nam odvijajo dobesedno pred nosom?

SUMMARY

Dinomania as a Cultural Phenomenon

Irena Rožman

In the last decade dinosaurs became a popular topic in professional as well as other circles. This is partly due to numerous new paleontological discoveries, exhibits and books on dinosaurs which have flooded Western Europe in the recent years. The present article will deal with the reaction of children to the conveyed dinosaur reality from the aspect of spiritual culture.

Dinosaur fever reached its peak with Steven Spielberg's film Jurassic Park. It is incorrect to assume that these ancient animals charmed people only last year. A multitude of films from the 30. and 50. of this century dealing with this topic only confirm this. Nevertheless, there was not a trace of the so-called dinomania during these years. It seems that, judging from the recent reaction of children, dinosaurs have passed their rites of passage and thus gained the right to become part of the children's world, only with Jurassic Park. Since the present dinomania swept almost throughout the whole world, it is almost impossible to establish who had stepped into whose world: did dinosaurs step into the world of children, or did children step into the world of dinosaurs?

Slavko Kremenšek

IZVIRI IN POBUDE

Etnologija - antropologija 3

Teoretična podlaga slovenske etnologije, izoblikovana po spojitvi etnografije in etnologije v eno vedo, je izredno široka. Zato ni bilo nikakršne nuje, ki bi narekovala uvoz slabo opredeljene kulturne antropologije med humanistične discipline, uveljavljene na Slovenskem. Vprašanja, ki bi jih mogli prišteti takšni ali drugačni kulturni antropologiji, smo na Slovenskem v preteklosti brez težav uokvirjali v etnologijo. Razloge in pobude za uveljavljanje kulturne antropologije kaže zato iskati zunaj domačih potreb. Sicer pa se bosta upravičenost ali odvečnost tega dejanja pokazali sami. Vsekakor pa kaže takoj preprečiti in zmanjšati škodo, ki jo je zanimanje za domačo problematiko, za način življenja in ljudsko kulturo Slovencev doma in na tujem, v procesu omenjenega uveljavljanja že utrpelo.

Z našega vidika, v enciklopedičnem slogu in za splošno rabo je bila pred nekaj leti etnologija opredeljena kot "veda, ki preučuje ljudsko kulturo in način življenja etničnih skupin na vseh stopnjah njihovega razvoja ter na ravni vsakdanjosti še posebej". Rečeno je bilo, da je etnologija, ki je bila prej imenovana tudi etnografija ali narodopisje, v svojem razvoju spreminjala poudarek svojega zanimanja, pri čemer je šlo in gre za preučevanje ljudsko-kulturnih sestavin in načina življenja.¹⁾ Ob opredelitvah ljudske kulture in načina življenja na drugih mestih in naštetju tematskih sklopov s področja gnotne, družbene in duhovne kulture je sledil sklep: "Posamezne kulturne sestavine in njihovi sklopi omogočajo razkrivanje načina življenja pripadnikov etničnih skupin v posamičnih obdobjih. Gre predvsem za raziskovanje značilnih vsakokratnih kulturnih oblik in vsebine vsakdanjega in prazničnega življenja družbenih slojev in skupin, ki dajejo posamezni etnični enoti bolj ali manj specifičen značaj."²⁾ Navedeni opredelitvi ustrezno je bil predstavljen zgodovinski razvoj etnološke misli in etnološke vede na Slovenskem. Upošteevane so bile obravnave domačih in tujih piscev o Slovencih in Slovencev oziroma s slovenskim ozemljem tako ali drugače povezanih avtorjev o tujih etničnih skupinah.

Podobno nakazani opredelitvi je bila etnološka veda predstavljena v učbeniku *Obča etnologija*.³⁾ Žal je iz praktičističnih razlogov v učbeniku izostala podoba razvoja etnoloških ved, ki so preučevale Evropce, tako tudi naše etnologije z njenim zanimanjem za domačo problematiko, za Slovence. V učbeniku je iz tega sklopa upoštevan le Johann Gottfried Herder, je pa posebej govor o "današnjih teoretičnih vodilih" tudi za to področje. V razmeroma obsežnem poglavju o razvoju etnološkega preučevanja zunaj Evrope in metodoloških usmeritvah, ki so bile povezane s tem delom etnološkega raziskovalnega prizadevanja.

Učbenik *Obča etnologija* je študentom etnologije na voljo že dobri dve desetletji. Bil je tudi med temeljnimi študijskimi pripomočki vse do ukinitve predmeta *Obča etnologija* ob uveljavljanju kulturne antropologije v študijski načrt in predmetnik Oddelka za etnologijo Filozofske fakultete v Ljubljani. Pomenska zveza obča etnologija je tako danes pričujoča le še v nazivih univerzitetnega učitelja in asistentke, izvoljenih za ta predmet, in bržčas tudi v poimenovanju ustrezne katedre. Vendar lahko predpostavljamo, da je bila nakazana širina pojmovanja etnologije na Slovenskem vsaj na univerzitetni ravni uveljavljena že pred izidom omenjenega učbenika, tudi tedaj, ko je še šlo za Oddelek za etnologijo z etnografijo, in je v veljavi še danes. Zato je nerazumljivo, kako sta mogla univerzitetna učitelja Zmago Šmitek in Božidar Jezernik v razpravi *Antropološka tradicija na Slovenskem*⁵⁾ povsem spregledati omenjena stališča. Ob dosedanjih kritičnih pripombah na račun omenjenega izvajanja sta morala - v skladu z njuno razpravljalno metodo pač molče - priznati, da sta se s trditvijo, kako "v vseh obstoječih pregledih zgodovine slovenske etnologije... zaman iščemo imena piscev, ki obravnavajo neslovenska ljudstva in kulture,"⁶⁾ ušela. Zavrnila sta le nasvet,⁷⁾ da si kaže Kotnikov pregled slovenskega narodopisja v *Narodopisju Slovencev* še enkrat ogledati, kajti "v *Narodopisju Slovencev* ne gre za takšen koncept etnologije, kot bi ga rad prikazal Kremenšek, ampak prej velja nasprotno".⁸⁾

Koncept etnologije, ki ga že dalj časa branim, sem prikazal v omenjenih dveh delih, v učbeniku *Obča etnologija* in geslu *Etnologija v Enciklopediji Slovenije*, po delih pa seveda tudi drugje. V pripombi, povezani s Francetom Kotnikom, nisem prikazal ne takšnega in ne drugačnega koncepta etnologije, pač pa sem le opozoril na nenatančno izvajanje omenjenih dveh piscev, ki šele v odgovoru govorita "o neslovenskih, zlasti neevropskih kulturah".⁹⁾ Pri obravnavi "antropološke tradicije" sta namreč govorila le o "neslovenskih ljudstvih in kulturah" brez izpostave neevropske problematike. Zato je bilo potrebno opozorilo, da je Kotnik v pregledu slovenskega narodopisja upošteval tudi pisanje "o etnoloških (narodopisnih) vprašanih Evropejcev, Slovanov, Jugoslovanov...", kar je z metodološkega vidika vsekakor pomembno. To zato, ker so se določeni pisci, ki jih je Kotnik obravnaval, trudili, da bi etnološko (narodopisno) gradivo o Slovencih primerjalno umestili v tiste širše kulturne celote, v katere naj bi po njihovih nazorih Slovenci v prvi vrsti sodili. Neevropske kulture pri tem seveda niso mogle imeti posebne vloge.

Vprašanje Kotnikovega pregleda razvoja slovenskega narodopisja v *Narodopisju Slovencev*¹⁰⁾ pogrevam na tem

1) Slavko Kremenšek, *Etnologija*. V: *Enciklopedija Slovenije* 3, Ljubljana 1989, str. 63.

2) N. d., str. 64.

3) Slavko Kremenšek, *Obča etnologija*. Ljubljana 1973. (2., nespremenjena izdaja 1978).

4) N. d., str. 19-109.

5) Zmago Šmitek - Božidar Jezernik, *Antropološka tradicija na Slovenskem*. V: *Etnolog* 2/2(LIII)/1992, str. 259-266.

6) N. d., str. 259.

7) Prim.: Slavko Kremenšek, *Napake in nedognana stališča*. V: *Etnolog* 3(LIV)/1993, str. 268-269.

8) Zmago Šmitek - Božidar Jezernik, "Življenje je kaos". *Etnolog* 3(LIV)/1993 str. 274.

9) Prav tam.

10) France Kotnik, *Pregled slovenskega narodopisja*. V: *Narodopisje Slovencev* 1, Ljubljana 1944, str. 21-52.

mestu zato, da bi se s povednim, ilustrativnim primerom povrnil k problematiki, o kateri je bil govor v prejšnji številki Glasnika.¹¹⁾ Gre za razmerje med etnologijo in etnografijo, ki sta na Slovenskem do druge polovice petdesetih let veljali za dve ločeni disciplini, kar se kaže še danes v poimenovanju osrednjih strokovnih ustanov, Inštituta za slovensko narodopisje, Slovenskega etnografskega muzeja - pri obeh gre za etnografijo oziroma narodopisje - in Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo, kjer je naziv etnologija posledica spojitve etnologije in etnografije v eno disciplino. O pobudah in razlogih za to stapljanje smo več govorili na omenjenem mestu.

Iz naslova Kotnikove razprave ("Pregled slovenskega narodopisja") in naslova knjige, v kateri je razprava izšla ("Narodopisje Slovencev"), je jasno razvidno, da je pri njej šlo za etnografski in ne etnološki deli. Pač v slogu tedanje razdeljenosti etnologije in etnografije (narodopisja). Predpostavljamo, da bo bodoča retrospektivna bibliografija slovenske etnologije (v smislu omenjene fuzije) v daleč največji meri vsebovala spise, ki bi jim pred spojitvijo etnologije in etnografije nedvoumno pripisali etnografski, se pravi narodopisni značaj. Med njimi bodo seveda tudi dela, ki ne bodo obravnavala Slovencev, ampak kako drugo etnično skupino, kajpak tudi neevropsko. Med vprašanji, ki si jih homo na podlagi te potencialne retrospektivne bibliografije zastavljali, bodo taka, ki bodo želela odgovor, zakaj smo se na Slovenskem toliko zanimali za druge etnične skupine, kot smo se ali se nismo, zakaj smo se bolj ogrevali za Slovane kot za Germane in podobno. Eno temeljnih, čeprav ne najbolj globokoumnih vprašanj bo prav gotovo, zakaj smo se bolj zanimali za sebe kot za druge.

Kot je poznano, retrospektivne etnološke bibliografije Slovenci še nimamo. Kljub temu smo že odpirali nekatera vprašanja v omenjenem smislu, na primer o družbenozgodovinski podlagi razvoja slovenske etnološke misli.¹²⁾ Pobude, ki so vidne pri posameznih piscih, so raznolične. Takó je bil v zvezi z Valvasorjem govor o izpopolnjevanju podobe o rodni deželi, katere slavo je hotel s svojim delom čim bolj povzdigniti. Valvasorjevo rodoljubno slavljenje naj bi temeljilo predvsem na ljubezni do domovine. Bistveno bolj konkretne družbenopolitične naloge so spodbujale dejavnost razsvetljencev. Etnološka misel je bila nadalje najtesneje povezana z narodno prerodnim gibanjem. V tej zvezi je bilo zastavljeno retorično vprašanje: Kaj je bilo v času prebujene narodne zavesti lahko bolj zanimivo kot čisti in pristni dokazi in izrazi narodne samobitnosti, za kar je na primer veljala ljudska pesem? Komur je bila narodna ideja blizu, je spoštoval tako imenovano narodno blago in se je po možnosti soudeleževal zbiranja in zapisovanja njegovih sestavin. Narodnoobrambna in narodnoprosvetna prizadevanja so bila stožer narodopisne dejavnosti. Proti koncu prejšnjega stoletja je sicer poprejšnja romantična navdušenost za tako imenovane narodne svetinje plahnela, toda tudi po "realistu" Matiji Murku sta narodna navdušenost in resnobna znanost združljivi. Murko pravi, da lahko "tudi narodopis v novem naravoznanskem in kulturnozgodovinskem smislu... dovolj služi narodnemu ponosu in narodni odgoji v korist lepše bodočnosti, tembolj ker se ne navdušuje slepo za vse, kar se nam zdi narodno, ampak nas uči resnice, ki je vendar povsod ne samo smoter znanosti, ampak tudi najboljši temelj vsakemu početju". In nasvetuje: "Zbirajmo in hranimo torej svoje starine, samobitne in pris-

vojene, kolikor moremo, ker človeka, ki ni barbar, bo vedno zanimalo, kako so živeli njegovi predniki."¹³⁾

Narodnopolitične pobude etnološkega strokovnega dela niso zanemarljive tudi v našem stoletju. To pač takrat, ko gre za domača vprašanja, v našem primeru slovenstva. Tudi zanimanje za tuje kulture je lahko povezano z omenjenimi motivi, vendar v osnovi le posredno. Prav spričo pomanjkanja narodnopolitičnega netiva in iz praktičnih razlogov je etnološko slovstvo, ki je domačega izvira in se nanaša na tuje etnične skupine, v kvantitativnem smislu težko primerljivo z deli, ki se lotevajo slovenske tematike (včasih tudi s primerjalnimi ambicijami). Pri zanimanju za Neslovence je tako treba računati z drugačnimi pobudami, bržkone v nekoliko večji meri s čisto strokovnimi razlogi kot pri obravnavah domače tematike.

Doslej smo v več primerih, koncepcijam posameznih knjižnih del ustrezno, predstavili razvoj etnološkega zanimanja za slovensko ljudsko kulturo in za način življenja Slovencev. Kot je bilo povedano, smo se posebej lotili tudi razkrivanja pobud za ta interes. Dovolj natančno nam je bilo predstavljeno tudi zanimanje za neevropska ljudstva in njihove kulture, v kolikor in kakor se je do druge svetovne vojne pojavljalo na Slovenskem.¹⁴⁾ Isti avtor, Zmago Šmitek, je pisal o slovenskih pogledih iz 18. in 19. stoletja na kulturni razvoj človeštva.¹⁵⁾ Čeprav pobude za tovrstno zanimanje in dejavnost niso bile obravnavane posebej, je mogoče vendarle ugotoviti, da gre pri tej problematiki v poglavitem za poseben problemski sklop, ki je pogostoma pritegoval druge ljudi kot etnološka podoba Slovencev. Da je med zanimanjem za domačo ljudsko kulturo in zanimanjem za tuja ljudstva, posebej za neevropske etnične skupine, obstajala razlika, kaže po svoje občasno različen odnos javnosti do ene ali druge usmeritve. Večja usmerjenost v seznanjanje s tujimi kulturami je pogajala celo nasprotovanja z narodnopolitično vsebino.¹⁶⁾

Zanimanje za domačo ljudsko kulturo na eni strani in za tuje etnične skupine, posebej za neevropska, v kulturnem razvoju zaostala, "naravna", "primitivna" ljudstva na drugi strani, sta bili v preteklosti, kot vemo, navadno različno poimenovani. V prvem primeru je šlo za etnografijo (narodopisje) in v drugem za etnologijo. "Etnografija in etnologija, narodopisje in narodoslovje, se v predstavi preprostega človeka, pa tudi izobraženega bralca, da, celo strokovnjaka, pogosto mešata in njuna medsebojna razmejitev za marsikoga ni popolnoma določna", ugotavlja leta 1944 v Narodopisju Slovencev Rajko Ložar.¹⁷⁾ Spričo svoje metodološke usmeritve se je Ložar zavzemal za najtesnejše stike med obema vedama. Odpiral je vprašanje samostojnosti etnografije nasproti etnologiji in govoril o opisovanju in popisovanju v zvezi s prvo in o razlagi, analizi in sintezi v zvezi z drugo. "Toda tu je treba deloma upoštevati tradicijo ter tradicijsko rabo izraza etnografija in v tem smislu vedo primerno omejiti in opredeliti od etnologije", nadaljuje Ložar svoje izvajanje. "Tu namreč ne gre, da bi kratko in malo zavrgli vedo, ki je opravila že toliko koristnega dela in ki je v okviru svojih metodičnih in teoretičnih sredstev popolnoma samostojna. Narodopisje je veda, ki popisuje, analizira in gradi sintezo o ljudski kulturi določenega terito-

13) Dr. M. Murko, *Narodopisna razstava češkoslovanska v Pragi l. 1895*. V: *LMS* 1869, str. 80-81, 135.

14) Zmago Šmitek, *Klic daljnih svetov*. Ljubljana 1986.

15) Zmago Šmitek, *Slovenski pogledi iz 18. in 19. stoletja na kulturni razvoj človeštva*. V: *Traditiones* 15/1986, str. 5-18.

16) Prim.: Z. Šmitek, *Klic daljnih svetov*, str. 222-226.

17) Rajko Ložar, *Narodopisje, njegovo bistvo, naloge in pomen*. V: *Narodopisje Slovencev 1*, Ljubljana 1944, str. 7.

11) Slavko Kremenšek, *Nazaj k narodopisju?* V: *Glasnik SED* 34/1994, št. 1-2, str. 2-9.

12) Prim. Slavko Kremenšek, *Družbeni temelji razvoja slovenske etnološke misli*. V: *Pogledi na etnologijo*, Ljubljana 1978, str. 9-65.

rija zgolj z njej lastnimi, metodičnimi in teoretičnimi sredstvi". Etnografija raziskuje lastno okolje, toda etnografija je, po Ložarju, tudi "sleherno obravnavanje primitivnih divjih ljudstev, ki se vrši v mejah pristojnih metodičnih in teoretičnih načel". Tudi pri etnografiji gre za sintezo. Toda "sinteza narodopisja je sinteza posameznih dejstev, odnosov, ne pa sinteza, ki bi dajala vsem tem oblikam že končni smisel in nam prikazovala bistvo in osnovne zakone človeške kulture, njih razvoj po zemeljski površini ter njihovo zamotano usodo. Vse te naloge so pridržane etnološki sintezi...". Tako naj bi etnologija dajala "smisel in zaključek vsemu etnografskemu delu", etnografska metoda naj bi bila možna "še le na podlagi etnološke metode in problematike", etnologija naj bi tako imela nadrejeni značaj v odnosu do etnografije.¹⁸⁾ Govor pa je bil tudi o "narodoslovnih ciljnih narodopisja".¹⁹⁾

Nobenega dvoma ni, da so Ložarjevi pogledi na predmet narodopisja botrovali nakazanemu poudarjanju pomena etnologije za etnografijo. Sicer pa je odprtost etnografije za pobude etnologov mimogrede nakazoval tudi že Matija Murko.²⁰⁾ Problematiki bivše etnologije smo dajali ustrezno mesto v etnoloških okvirih tudi potem, ko je bila izvedena združitev etnologije in etnografije. O tem pričajo po svoje tudi pogledi in terminologija Zmaga Šmitka, ki je v omenjenih delih, objavljenih leta 1986, vseskozi govoril o etnolo-

giji. Tudi za poglede na kulturni razvoj človeštva oziroma teoretične sklepe o razvoju kultur je brez nadaljnega našel mesto v etnoloških okvirih, o kakršnih je bil tedaj v naši etnološki teoriji govor. O kaki kulturni antropologiji pred leti pri Šmitku ni bilo besede. Spričo širine našega pojmovanja predmeta etnologije za to tudi ni bilo pravih razlogov. Izvire in pobude za uveljavljanje antropologije, o kakršni govorita Zmago Šmitka in Božidar Jezernik v prispevku Antropološka tradicija na Slovenskem, je torej treba iskati drugje. Ozkost dosedanje slovenske etnologije je lahko le prazen izgovor. O kulturni antropologiji na Slovenskem lahko govorimo pač kot o importu. Če je bil in v kolikšni meri je bil uvoz kulturne antropologije kot posebne vede upravičen, se bo šele pokazalo. Za sedaj pa moremo in moramo ugotoviti:

1. Uveljavljanje kulturne antropologije na Slovenskem je povzročilo več nepotrebnih in nevšečnih zapletov. Z nekaterimi bolj ali manj nasilnimi postopki je bilo oškodovano raziskovalno področje, ki je sodilo v okvire bivše etnografije. Gre za preučevanje domače problematike, načina življenja in ljudske kulture slovenskega etničnega ozemlja in Slovencev po svetu, kar bi moralo imeti na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo FF brezpogojno prvenstvo tudi v bodoče. Razlogi so jasni.

2. Ob uvajanju kulturne antropologije so bile uporabljene nekatere metode, ki naj bi ne imele zveze ne s kulturo in kajpak tudi ne z znanostjo. Zato se jim je treba brezpogojno upreti. Izkušnje iz preteklosti, ki jih med etnologi ni tako malo, bodo pri tem kajpak dobrodošle.

Prihodnjič: Misteriozna etnografija; ali res?

18) N. d., str. 17.

19) N. d., str. 19-20.

20) M. Murko, *Narodopisna razstava...*, str. 75-77.

SUMMARY

Origins and Initiatives

Slavko Kremenšek

Theoretical basis of Slovene ethnology, formed after the fusion of ethnography and ethnology into a single discipline, is extremely broad. There was therefore no pressing need to import an insufficiently defined cultural anthropology amidst humanistic disciplines established in Slovenia. Different questions in Slovenia, which could be

attributed to one or another kind of anthropology, had been in the past without any difficulty incorporated into ethnology. It is therefore necessary to look for reasons and initiatives for the establishment of cultural anthropology beyond domestic needs. Whether this action was justifiable or not will become apparent in the future, but it is by all means urgent to prevent or to diminish the damage which has been done in the process of the above-mentioned changes, and which concerns an interest in domestic themes, in the way of life and in folk culture of Slovenes at home and abroad.

PRIHODNJA ŠTEVILKA:

ETNOLOGIJA V OSNOVNI ŠOLI

POČAKAJTE NO,

tudi jaz hočem
biti na fotografiji!
Otroci z učiteljem
in učiteljico
v Petešovcih,
leta 1920.

Iz dokumentacije OEIKA.

Andrej Pinter

PO SLEDEH AŠKERČEVH DOMAČIJ

RAZPRAVI NA POT

Sledeča razprava predstavlja raziskovalno nalogo, ki je nastajala v okviru gibanja Znanost mladini. Njen osnovni namen je bil prikazati človeka (ljudi) skozi prizmo časa in natančno določenega prostora (domačije). Prav zato je bila tudi zastavljena interdisciplinarno. Naloga obravnava zaenkrat zelo slabo raziskano področje in tako vsaj posredno ovrže nedavno zapisane besede profesorja Paternuja, da je "o Aškercu že vse zapisano".

Naloga z naslovom Po sledih Aškerčevih domačij je interdisciplinaren prikaz dogodkov, povezanih s hišama, v katerih je preživel mladost pesnik balad in romanc Anton Aškerc. Oba objekta raziskave sta obdelana pod povečevalnim steklom skozi okular vodil, izvirajočih iz etnološke, literarno zgodovinske in psihološke znanstvene teorije. V središču pozornosti pa ni bilo le golo dogajanje na samih stavbah, temveč sem poleg tega raziskoval še vsakršne povezave med domačijama in pesniškim ter osebnostnim razvojem najslavnejšega prebivalca obeh hiš, hkrati so me zanimali tudi posebni interesi potomcev in odnos kulturnih organizacij do obeh objektov, želel pa sem osvetliti tudi nekatere razloge za propad pesnikove rojstne hiše, ki so bili po mojem mnenju do sedaj premalo izpostavljeni. S pomočjo intervjujev in prostih pogovorov z ljudmi, ki so po svojem delu in izobrazbi ali pa po kraju in načinu življenja blizu problematiki te naloge, sem poskusil izoblikovati čimbolj objektivno izhodišče pri interpretiranju dejstev in ugotovil: da je Aškerčeva domačija propadla zaradi tedanjih družbeno ekonomskih razmer, da je kasneje razpadel tudi objekt, zaradi neustreznega odnosa posameznikov in družbe kot celote do kulturne dediščine, da je domačija na Senožetah ohranila svoj prvotni videz tudi zaradi interesov posameznikov in da so imela dogajanja okoli domačij na pesnika nedvomno velik vpliv.

OPREDELITEV PROBLEMA

Problematika okoli Aškerčevih domačij je lahko preveč obsežna, da bi v prostorsko in časovno omejeni nalogi dovoljevala brezciljno tavanje po gorah gradiva in slepo zbiranje podatkov. Zato sem si na osnovi vedenja iz pogovorov s sorodniki in predhodnega gimnazijskega znanja že pred raziskavo zastavil nekaj hipotez, ki so mi predstavljale delovni okvir naloge. Te hipoteze pa niso bile samo skopo ogrodje, ampak nekakšna rdeča nit naloge. Naj jih zato na kratko predstavim.

Prvi dve predpostavki, ki sem ju nameraval obdelati - to pomeni s pomočjo ustreznih raziskovalnih metod ovreči, potrditi, dopolniti ali pač pokazati, da nikakor niti ne sodita v kontekst - sta zadevali Globoko, pesnikovo rojstno hišo, ki pa je danes na žalost ni več.

1. Aškerčeva domačija na Globokem je propadla zaradi tedanjih družbeno ekonomskih razmer;

2. Kasneje je razpadla tudi rojstna hiša zaradi neustreznega odnosa posameznikov in družbe kot celote do kulturne dediščine.

Tema mi je bila zaradi svoje "dinamičnosti" takoj zanimiva, saj sem že dolgo vedel, da se je okoli rojstne hiše

stalno kaj dogajalo. V raziskovalni nalogi sem poizkusil vsa ta dogajanja predvsem objektivno in idejno neobremenjeno, iz "relativne zgodovinske distance", okarakterizirati in iz njih izveliči dejstva, ki so bila pomembna za obdelavo obeh hipotez.

Drugi tak sklop predpostavk se osredotoča na dogajanje na Senožetah. Tako sem predpostavil da je:

3. Aškerčeva domačija na Senožetah, kamor se je pesnik v mladosti preselil, ohranila svoj nekdanji videz predvsem zaradi prizadevanja nekaterih posameznikov;

4. Dogajanje okoli domačij je imelo na pesnika vpliv skozi vse življenje in je oblikovalo njegovo pesniško usmeritev. Morda sta ti dve zadnji celo bližje ciljem antropologije in moderne etnologije. Prav z njima sem lahko dosegel to, kar sem sploh želel ustvariti, namreč prikazati človeka skozi prizmo časa znotraj konkretnega prostora. To mi je "lahko" uspelo predvsem zato, ker je Aškerc na Senožetah vseeno preživel več časa kakor pa spodaj na Globokem, delno pa tudi zaradi tega, ker so Senožete uspelo ohraniti nekaj pristnega in domačega, nekaj, za kar sem prepričan, da je bilo del vsakdana tudi v pesnikovi mladosti, in nenazadnje zato, ker se je do danes obdržala obsežna korespondenca med pesnikom in njegovimi domačimi. Pomemben sestavni delček tega sklopa pa je tudi pesnikova literarna zapuščina, ki obravnava tematiko doma in domačih. V okviru teh zadnjih hipotez namenoma nisem vključil obsežnega dogajanja ob vsakokratnemu obnavljanju pesnikove domačije in gospodarskih objektov, in sicer zato, ker je bilo to področje že razmeroma dobro in pa precejkrat obdelano.

Med samim raziskovanjem so se pojavljale tudi nove iztočnice, izmed katerih nekatere niso imele mesta v tej nalogi, druge pa sem v okviru prvotnih delovnih predpostavk tudi podrobneje obdelal in raziskal, ker se mi je zdelo, da tematsko ustrezajo načrtovanemu vsebinskemu okviru. Vsekakor pa vsaka izmed sledi, ki vije iz naloge, predstavlja motiv za nadaljnje raziskovanje, sicer pa je že eden grandov španskega duha, Unamuno, povedal, da nobeno delo najbrž ni opravljeno tako dobro, da zaradi tega ne bi obstajala raziskovalna pot za naprej.

METODOLOGIJA DELA

Raziskovalni pristop k etnološkim in literarno-zgodovinskimi tematikam se vedno nekoliko razlikuje od klasičnih raziskovalnih metodologij z različnimi psihometričnimi raziskovalnimi metodami ali metodami masovnega anketiranja. Tako sem za zbiranje kvalitativnih podatkov izbral naslednje načine raziskovanja: ¹⁾ preverjanje obstoječe literature, vsebinsko analizo zbranega gradiva, intervjuje z avtorji gradiv, ponovne intervjuje (nadgrajevanje), proste pogovore z domačini in drugimi, ki jih zadeva problematika naloge, vsebinsko analizo intervjujev in prostih pogovorov, in analiziranje uradnega ²⁾ gradiva. Raziskovanje se je pričelo in končalo s študijskim delom. Prva uporabljena metoda je bila pregledovanje že objavljenega strokovnega in poljud-

¹⁾ V raziskovalno nalogo sem vključil tudi preglednico vseh uporabljenih raziskovalnih metod z navedki porabljenega časa ter vrednotenjem uporabnosti in težavnosti.

²⁾ Pod oznako "uradno" je mišljena dokumentacija uradnih ustanov in zavodov.

nega gradiva, predvsem z namenom ustvariti si neko splošno znanje, ki je bilo nujno potrebno pri naslednji fazi, torej pri terenskem delu. Tu ni šlo samo za splošno poznavanje širšega ozadja, ki je (v raziskovalni nalogi) na kratko tudi orisano pred obdelavo vsake od hipotez, temveč so v to delo vključene tudi priprave za intervjuje in pogovore. Ta osnovna, "knjižna" metoda pa je poskrbela tudi za nekatere osnovne podatke, ki so bili splošno (znanstveno) priznani in so precejkrat postali smernice, ki so kritično ocenjevale pravilnost interpretacije novih podatkov. S študijskim delom se je raziskava tudi končala, kajti potrebna je bila vsebinska analiza gradiva, podatkov in ostalega materiala, ter oblikovanje sinteze na papir, kar je hkrati tudi končni produkt vseh faktorjev raziskave.

Naslednji metodičen prijem je bilo terensko delo. Namen tega sklopa raziskav je bilo posvečanje pozornosti področju socialnih interakcij in nato zapisovanje obstoječih izkušenj njenih udeležencev. Pri tem se je na začetku pojavljala ovira, saj to delo "zahteva razumevanje za opazovanje različnih načinov življenja",³⁾ ki se ga je bilo potrebno šele priučiti. Zbiranje podatkov se je začelo z vprašanjem: "Na kaj je treba biti pozoren?", in ker kar takoj ni bilo zadovoljivega odgovora, je bilo zbiranje zastavljeno precej na široko.⁴⁾ Vendar ta začetni pristop ni vladal predolgo, ker je pretila nevarnost neobvladljive eksplozije ciljem naloge nepomembnih in obrobnih informacij, vseeno pa sem obdržal občutek širine, kajti le s takim načinom sem v poteku raziskave lahko prišel tudi do novih iztočnic.⁵⁾ Problematičen je bil tudi zaključek terenskega dela, saj je gradivo curljalo do zadnjega, in če bi ne bilo točno določenega zaključnega datuma raziskave, bi to še kar naprej pritekalo, tako da je bil potreben pravi operativni rez za zaustavitev dotoka informacij. Posebno problematično poglavje pri tem pa je bilo vprašanje prekinitve vseh vezi s pripovedovalci, kajti "prenos informacij" je vendarle temeljil na toplini medsebojnega zaupanja in jakosti vzpostavljenih interakcij je bila terenskemu delu primerna.⁶⁾

Za svoje raziskovanje sem določil metodo intervjuja, ki tudi nosi glavno breme zbiranja podatkov, kljub temu pa sem se zavedal, da je izdatnost inornacij največja, če z načini "kolorbarim", jih menjavam. Vrsta intervjuja, ki sem jo uporabljal, nosi v strokovni literaturi naziv fokusiran ali delno oblikovani, ker nima pripravljenega detajlnega scenarija, podobnega vprašalniku, po katerem se sogovornika gibljeta togo in v strogem zaporedju postavljenih vprašanj, brez možnosti odklona.⁷⁾ Značilnost fokusiranega intervjuja je, da nudi možnost širokega gibanja po interesni sferi, iz enega področja na drugo, in pa možnost odklanjanja od zastavljenih tem, ker so te močno odvisne od pripovedovalčevih izkušenj, zaznav, posebnih nagnjenj, problemov in čustvenih odnosov. Posebno težka in odgovorna je bila priprava na intervjuje, ki so zahtevali poznavanje sogovornika, njegovega dela in tem, s katerimi je sogovornik seznanjen, kajti samo na ta način je bilo možno vzpostaviti produktiven dialog s poznavalci določene tematike, ki je v ognjemetu argumentov prinesel za raziskovanje uporabno gradivo. Poleg vsega tega pa je bilo treba vendarle imeti pripravljen vsaj grob scenarij in razčiščene interesne sfere. Čisto poseben in svojevrsten problem pri vsej

zadevi je bila uporaba z intervjujem pridobljenih podatkov pri nalogi, kajti čeprav so prav vsi sogovorniki pristali na to, da jih v nalogi imenujem in uporabim snov iz pogovorov za svoje delo, obstaja vendarle nek moralni zadržek⁸⁾ glede tega, kaj naj in česa nikakor ne smem poudarjati, da ne bi bil kdo osebno prizadet.

Toliko o metodologiji, v nadaljevanju pa bi rad na kratko predstavil še tisti del naloge, ki je pravzaprav pri vsej zadevi bistven, in sicer rezultate opravljene raziskave - znotraj prvih dveh hipotez:

Aškerc se je rodil v edini od treh domačij na Globokem, ki poprej niso nosile njegovega priimka, na Knezovem, urb. št. 21, hišna št. 16. Na to kmetijo se je priženil⁹⁾ pesnikov oče, ker je bil "Knezov grunt prikladnejši, saj leži v dolini, nedaleč od vasi in ceste, pa tudi nekoliko večji je bil in rodovitnejši".¹⁰⁾ Svojo kmetijo na Senožetah je v tem času dajal v najem. Kmalu pa s slamo krita enosobna kočna ni več zadostovala za rastoče število njenih domovalcev. Ko se je rodil Anton, jih je bilo namreč pod isto streho vsaj devet: oba starša, materina starša na preužitku, očetova mati in še tri Tonetove sestre, zato so morali prizidati kamrico. Leta 1859 pa se je družina preselila na očetov dom na Senožetah.

Na gomjem robu vasi, tam "kjer se prične gozd, tiči med košatim sadnim drevjem skrita Aškerčeva rojstna kočna. Ni hiša, kočna je, na pol razpadla, postavljena tja na breg tako, da je v levem, višje ležečem koncu vhod v kočno, v spodnjem pa je, ker breg pada, toliko prostora, da so vanj naredili klet. Streha je s slamo krita, na spodnjem koncu je k zatrepu prislonjena manjša streha, sloneča na lesenih stebrih, prazni prostor pod to streho služi za svisl, kjer si je bil rajni oče naredil kamrico. Pod napuščem stoji še lesena stiskalnica, ki so jo rabili v prejšnjih dobrih časih, ko je še rodil vinograd, zasajen tik za kočno. Skoz vrata stopiš v ozko temno vežo; od tod je vhod v zakajeno kuhinjico, na desno pa v izbo z dvema oknom, da ne rečem linama. In iz izbe lahko stopiš še v tisto kamrico, ki si jo je bil oče na svislh opazil, da je imel v njej svojo posteljo."¹¹⁾ Takšno je Aškerčev rojstno hišo našel pesnikov prijatelj Wester leta 1912 in v tako slabem stanju se je spominjal tudi domačin Drago Ulaga.¹²⁾ Prav dobro se te hiše spomni še najstarejša domačinka, Lenčka Požin.¹³⁾

Izselitev Aškerčevih iz hiše je bil za objekt in zemljo okoli njega hud udarec. V njej sta potem sama živela Jurij in Marija Knez, pesnikova stara starša, ki pa sta se, ko sta oslabela, preselila za "tamladimi" na Senožete. 18. 4. 1883 je posestvo s hišo vred odkupila teta Ajtka in zanj na dražbi plačala slabih 700 goldinarjev. Po prevzemu jo je dala v najem, najprej Behru, zatem pa še njegovi hčeri in njenemu nezakonskemu sinu, ki pa sta se nedolgo zatem odselila na Kojzico.¹⁴⁾ Kmetija se je tako izpraznila, za hišo pa pravzaprav že dolgo ni nihče skrbel.

Hišo in posestvo je kasneje prevzel šmarješki župnik Franjo Trop,¹⁵⁾ ki je pašnike še naprej oddajal v najem, hiša

8) Glede na razpravo Mojce Ramšak, Na lovu za spominom, v: Glasnik SED, 33/1993, št. 3-4, str. 117-124, bi lahko sklepal, da obstajajo podobni pomisleki tudi pri drugih avtorjih etnoloških in antropoloških razprav, ki zadevajo in izhajajo iz človeka - neavtorja.

9) Vendar jo je prevzel šele leta 1869 (prim. Orožen Janko, Aškerčev dom in rod. V: Aškerčev zbornik, ob stoletnici pesnikovega rojstva. Celje 1957, str. 40.).

10) Boršnik Marja, Aškerc. Ljubljana 1939, str. 8.

11) Wester Josip, V Aškerčevem rojstnem kraju. V: Iz domovine in tujine. Izbrani planinski in popotni spisi. Ljubljana 1944, str. 204.

12) Iz pogovora z Dragom Ulago 11. 11. 1993, rojenim na Globokem pri Rimskih Toplicah.

13) Rojena leta 1903 na Globokem, do leta 1928 živelja v rojstni hiši pri Peklaču, ki je Knezovim sosednja kmetija.

14) Hrib nad Rimskimi toplicami.

15) Z ustanovno listino Kmet-Aškerčeve nadarbine, leta 1917.

3) Shaffir, Stebbins and Turowetz, Fieldwork Experience: Qualitative Approaches to Social Research. New York 1980, str. 66.

4) To pomeni intervjuvanje ljudi tseh vrst in raziskovanje tseh možnih povezav s fenomenom v prvotno postavljenih hipotezah.

5) Ta proces je v tuji literaturi imenovan "hanging around".

6) Danes, ob pisanju razprave (ko je raziskovalna naloga že končana), lahko ugotovim, da vseh stikov vendarle ni bilo mogoče prekiniti in tako nekateri prav trditi - še vedno obstajajo (na veliko zadovoljstvo obeh strani...).

7) Druga skrajnost temelji na popolni improvizaciji, je v bistvu v celoti odvisna od dobre volje in pripravljenosti sogovornika.

pa je bila vse bolj zapuščena in je ob začetku tega stoletja začela neustavljivo propadati. Po letu 1945 je bila celotna posest nacionalizirana, danes pa je vse skupaj v postopku za denacionalizacijo.

O razpadu Aškerčeve rojstne hiše vemo naslednje. Nazadnje ni v hiši prebival nihče od pesnikovih sorodnikov, temveč so bili zadnji, ki jim je hiša dajala streho, podnajemniki, ki pa so se odselili nekje med leti 1910 in 1912.¹⁶⁾ Okoli leta 1922 so uporabljali Aškerčevo rojstno hišo le še za shranjevanje sena.¹⁷⁾ Hiša je še stala, vendar je bila strešna kritina močno pomanjkljiva, prostori izpraznjeni in stene razpokane, tako da v njej ni bilo več mogoče živeti.¹⁸⁾ Do leta 1928, približno tedaj, ko je zgodovinsko društvo iz Maribora vzdalo spominsko ploščo na Senožetah, je bil objekt na Globokem že razvalina, "neuporaben in sramoten dokaz mačehovskega ravnanja z zgodovinsko in kulturno dediščino."¹⁹⁾ Po drugi svetovni vojni pa je bila hiša le še kup kamenja, po katerem "smo se otroci igrali in lovili zgodaj spomladi, saj so nas poleti in jeseni strašili, da so tam kače."²⁰⁾ Še nekaj pa je vedela moja stara mama: "Spomnim se, da so sosedje les iz hiše porabili za kurjavo."²¹⁾

Na pesnikov spomin so njegovi rojaki močno navezani in zelo ponosni, tako niti ni čudno, da so bile iniciative za rešitev in obnovo rojstne hiše na Globokem najbolj glasne prav iz njihovih vrst. Kljub temu pa nikoli niso bile prav uspešne. Kasneje, ko je hiša že povsem razpadla in praktično že ni bilo več kaj obnavljati, so bile osti teh pobud usmerjene k obeležitvi kraja in postavitvi spomenika, kjer je nekoč stala Aškerčeva rojstna hiša. Dnevnik Jutro je leta 1926 objavil naslednji članek: "Iz Rimskih Toplic smo prejeli dopis naslednje vsebine: Že več let deluje v Ljubljani odbor za Aškerčev spomenik in pred par leti se je oblikoval tudi odbor v Rimskih Toplicah, ki si je zadal nalogo, da popravi oz. obnovi rojstno hišo Antona Aškerca. Pa še do danes ne stoji spomenik v Ljubljani in Aškerčeva rojstna hiša v Globokem razpada v groblje. Sedaj služi le še kot shramba za seno. Tujci, ki prihajajo v Rimske Toplice, se ne morejo dovolj načuditi, kako je mogoče, da se tako zanemarja rojstni dom enega največjih slovenskih pesnikov. Odbor za obnovo Aškerčeve rojstne hiše je razposlal nebroj nabiralnih pol raznim društvom in posameznikom. Odziv je bil minimalen, z denarjem, ki so ga poslali nekateri, ni bilo in še danes ni mogoče popraviti hiše. Vsota je naložena v Laškem in čaka na boljše čase. Zabeležiti je tudi treba, da so sodbe glede obnove Aškerčeve rojstne hiše različne. Zato naj bi ugotovila strokovna komisija, če je umestno, da se popravi rojstna hiša Antona Aškerca in če se sploh da popraviti. Potrebno pa je vsekakor, da se na ta ali oni način postavi Aškercu spomenik v kraju, kjer je rojen."²²⁾ Župnijska kronika razlaga, da do obnove ni prišlo zaradi tega, ker so hoteli odborniki postaviti na Globokem "neke vrste okrepčevalnico in čitalnico"²³⁾, na kar pa župnik iz umljivih razlogov ni mogel pristati.²⁴⁾

Ena tistih, ki je zaradi "oropanega spomina najbolj jezna" in to upravičeno, je teta Jožica Penič, učiteljica v pokoju, ki se je rodila na Globokem. Njeno prizadevanje za učvrstitev Globokega na literarni zemljevid Slovenije je najbrž nalezljivo, saj so za simptomi te bolezni zboleli, lahko rečem, vsi njeni bližnji. Sama pa pravi takole: "Ko sem še jaz hodila v šolo, so nas učili: Aškerc je bil rojen na Globokem, ko je bil tri leta star, so se preselili na Senožete in smo vsi govorili tako, moji starši in vsi. Potem, ko sem pa bila že v službi, se pa, recimo, moj sin ni več tega učil, kar Senožete. Globoko je odpadlo." "Ko je dr. Kmecl govoril na otvoritvi obnovljene Aškerčeve domačije na Senožetah, nas je bilo zelo veliko ljudi. Po tistih govorih smo si šli pa ogledat muzej v hišo in ko je šel ogled mimo, je bil v ta velki hiši na mizi kruh, oprtnjak se temu reče, na lepem belem prtu. Jaz sem šla bolj med zadnjimi noter, ker se nisem privala, pa pravijo nazadnje, poglejte, kruh je še pa nedotaknjen, ve'te, da ga moramo načet in pojest. Potem pa pridem noter in dr. Kmecl je stal tudi tam zraven pa še drugi gospodje in sem rekla bolj v šali: "Bom ga pa jaz razrezala" in so vsi rekli: "Ja, narež'te ga, kar začnite, nož v roke!" Jaz pa da ne, ampak ker so še vedno silili, sem rekla, da ga morda vseeno lahko, ker sem soseda od Aškerčeve rojstne hiše tam na Globokem in sem dr. Kmeclu začela o tem pripovedovati. Pa se pogovarjava in mu rečem, da je tole na Senožetah vse lepo in prav, in Rimljani²⁵⁾ smo veseli za to, vendar da mene srce boli, ker pa na Globokem ni čisto ničesar, saj ima Aškerc vendarle tam korenine. In mi reče: "Ja, saj bo, bo malo še počak'te, boste videli". Takrat pa sem rekla: "Jaz bom pa posadila dve lipi, na vogalih hiše, tam kjer so temelji." "Prav, posadite jih", mi je rekel, "jaz pa obljubim, da bomo postavili en kip tja." "Boste?" "Bomo!" In kaj je bilo: naslednje leto smo se z bratoma in sosedovima Ožekovima odločili in smo res posadili dve lipi, prinesla sem jih pa iz Žusma. Lipe danes zelo lepo rastejo, ampak srce pa me še vedno boli, ker še ni nobenega obeležja na Globokem, ker v Rimskih Toplicah so pa najmanj trije, a na Globoko pa ne morejo prinesiti ničesar!"²⁶⁾

ANALIZA IN SINTEZA

Glede propada domačije so vsa zbrana dejstva pokazala, da gre za specifičen družbeni pojav, ki ni ne prej ne kasneje v zgodovini v tolikšni meri povzročil množičnega propadanja kmetij. Kako je domačija opustela, je torej treba pripisati za tedanjí čas značilnim neugodnim družbeno ekonomskim razmeram. Na Knezovem so imeli samo še to dodatno smolo, da ni bilo moškega potomca, ki bi prevzel kmetijo v svoje roke in je bilo tako vse odvisno od priženjenega "ta mlad'ga". Do neke mere je krivda za propad domačije tudi na ramenih Ajtke Kmet, ki ni spodbujala oživitve življenja na njej,²⁷⁾ temveč je samo podaljšala agonijo objekta, ko ga je napolnila z najemniki, ki nikoli niso imeli interesa vlagati v gospodarske in stanovanjske objekte. Raziskovanje in interpretacija dejstev sta začetno predpostavko sicer potrdila, vendar bi iz pridobljenih informacij in sedanjega vpogleda v problematiko lahko trditev postavil še bolj natančno: objekt je razpadel zaradi neustreznega odnosa lastnikov posesti in družbe kot sistema do kulturno-zgodovinske dediščine, saj so posamezniki s svojimi pobudami in izvedenimi "akcijami" pokazali, da je njihov odnos vsaj v obrisih normalnega, a je pobude zaviralo

16) Prim. Orožen Janko, *Gradivo za zgodovino Rimskih Toplic in okolice*. V: *Celjski zbornik*, Celje 1954.

17) Prim. članek v dnevniku *Jutro*, 24. 1. 1926 št. 19.

18) Iz pogovora z Lenčko Požin, po domače Peklačeva Lenčko, 13. 3. 1994, rojeno na Globokem. Je ena redkih, ki se še spomnijo Aškerčeve rojstne hiše.

19) Iz pogovora s Francko Pinter, 23. 10. 1993, rojeno na Globokem; prim. tudi intervju z njeno sestro Jožico Penič, 12. 3. 1994, rojeno prav tako na Globokem. Glej tudi župnijsko kroniko v Šmarjeti pri Rimskih Toplicah.

20) Iz pogovora z Miro Sluga, 13. 3. 1994, rojeno leta 1947 na Globokem; prim. tudi pogovor s Francem Pinterjem, rojenim leta 1947 na Globokem.

21) Iz pogovora s Francko Pinter, rojeno Gaberšek na Globokem.

22) (b.n.a.), *Rojstna hiša Antona Aškerca razpada*. *Jutro*, 24. 1. 1926, št. 19.

23) Po mojem mnenju idealna rešitev za ohranitev dogajanja na domačiji, ker bi ji jo vdahnilo novo življenje in ji podarilo namenskost.

24) Bohak Jakob, *Župnijska kronika v Šmarjeti pri Rimskih Toplicah* 1932.

25) Poljubna oznaka za prebivalce Rimskih Toplic.

26) Iz pogovora z Jožico Penič, 13. 3. 1994.

27) Tako da bi, na primer, sorodnikom in sorodnicam omogočila stanovanje v hiši.

pač samosvoje ravnanje lastnikov,²⁸⁾ družba pa tega ni uspela zavreti z varovalnimi mehanizmi.

Globoko ima pravzaprav smolo, da se je tam rodil ravno Anton Aškerc, saj je bila to osebnost, ki so ga bičali vsi sistemi in v vsakem sistemu obe strani, opozicija in pozicija. Eni zato, ker je bil ta človek duhovnik, drugi pa zato, ker to ni bil (nekaj časa ne). Poleg tega so v naši ljubi preteklosti odgovorni kaj radi zakrivali napake tako, da so jim našli ustrezno kompenzacijo. In če sprva Cerkev ni dopustila obnove pesnikove rojstne hiše, da bi si zagotovila mir in nemoteno izkoriščanje pripadajočih posesti, se je nasprotna stran kaj kmalu oklenila kot pijanec plota preostale domačije na Senožetah, na njej našla ustrezno kompenzacijo in vanjo, v zadovoljstvo občne nepoučene slovenske javnosti in v nezadovoljstvo pesnikovih potomcev, ki od takrat naprej nimajo več nobenega miru in zasebnosti, pričela vlagati denar, ki ni bil niti pol toliko vreden kot ves hrup okoli vsega tega, v pesnikovo domačijo. Z vsemi temi manipulacijami je bilo Globoko povsem neopaženo na literarnem zemljevidu Slovenije, pa je rodilo enega največjih pesnikov svoje dežele. Najbolj boleče je resnično to, da je vsakokrat namen dober in ideja genialna, čim pa je v teku faza realizacije, vsa genialnost zamisli odpove in dobrota ostane, vsaj na Globokem, sirota. Če so bile vzrok za zaton Globokega kot nosilca tradicije Aškercve domačije družbeno-ekonomske razmere na prelomu stoletij, je bila krivec za to, da je Globoko dejansko zatonilo, Ajtka, ki ni predvidela možnosti propada hiše v pesnikovi rojstni vasi, ko pa se je to že začelo dogajati, se je s tem dejstvom mirno sprijaznila. Najbrž bi se vsa stvar odvijala drugače, če bi svojim "sprijenim" sorodnicam dovolila bivanje na Knezovem; te bi se tako lahko poročile, si ustvarile družino in vdahnile novega življenja na Globokem, v kraju nesrečnega imena, kjer vse prej ali slej ubira rakovo pot. Lahko se vprašamo še globlje v prah zgodovinskih zapisov, kaj bi se zgodilo in kako bi se razvijala zgodba, če bi se Anton Aškerc - oče-ne zadolžil in bi mimo vodil obe kmetiji. "But ours is not to reason why", lahko kvečjemu opišemo, kako stvari stojijo, ali pač ne. Tako je tudi težko predstaviti kakršenkoli predlog v zvezi z oživitvijo spomina na pesnikovo rojstno hišo, zadnji vlak je bil že davno zamujen, saj od celotne hiše stojijo le še z grmovjem prerasli temelji. Najbrž največje ponižanje vsem, ki se z dušo čutijo za pesnikove rojake, pa je to, da odcep od glavne ceste na Senožete in avtobusna postaja v Rimskih Toplicah več pomenita kot pesnikova rojstna vas, ki edina nima nikakršnega obeležja... O, pač, skoraj bi pozabil, Aškercov rodni kraj ima najlepše obeležje na svetu - lipi tete Jože...

28) Ki jih je veliko bolj zanimalo, na primer, izkoriščanje gozdov in pašnikov.

SUMMARY

TRACKING AŠKERC'S DWELLINGS

Andrej Pinter

The following material titled "Tracking Aškerc's dwellings" is an interdisciplinary display of events connected to both houses in which the poet of ballads and romances Anton Aškerc spent his youth. Both subjects are reviewed through a magnifying glass of principles stemming from ethnographical, literary-historical and psychological scientific theories. I focused not only upon the sole occurrences linked with the houses, but also on any kind of relation to Aškerc's poetical and personal growth. I was also inter-

OCENA

Mojca Ramšak

"Glej tam med drevjem hišo belo...", po sledih Aškercovih domačij Andreja Pinterja in Vanje Boben iz Poljanske gimnazije v Ljubljani. Raziskovalna naloga v okviru srečanja srečanja Gibanje znanost mladini je zaradi svoje kompleksnosti, interdisciplinarnega pristopa, metodične brezhbitnosti in izjemnega znanstvenega aparata odstopala od vseh, ki so bile predstavljene v okviru omenjene akcije.

Pri ocenjevanju naloge sem upoštevala naslednje kriterije:

1) METODIKA IN TEHNIKE RAZISKOVALNEGA DELA

a) Viri: avtorja sta uporabila pisne in ustne vire. Razmerja pri pisnih (monografije, rokopisi, tipkopisi...) so takšna, da glede na cilje naloge lahko rečem, da je naloga tudi etnološka. Ustni viri ustrezno podpirajo pisne. Tudi kritika virov je ustrezna.

b) Terensko delo: terensko opazovanje, interjuji, pogovori in izvedena anketa govorijo o kvalitetni in poglobljeni raziskavi. Izbira terena, metode, virov in dajanje pomena opazovanemu in raziskovani temi je ustrezna.

2) METODOLOGIJA

V procesu raziskovanja in spoznavanja sta avtorja skozi metodičen proces empirične stopnje spoznanja (empatija, razumevanje, rekonstrukcija, interpretacija) in metodičen proces racionalne stopnje spoznanja (primerjava, analiza, sinteza, abstrakcija, posplošitev) prišla do pravilnih zaključkov. Delo je metodološko daleč onkraj gole deskripcije, nadgrajeno je s kritičnim in ustvarjalnim mišljenjem dijakov in upeto v okvir njihovih hipotez.

3) VPOGLED V ETNOLOŠKI PROBLEM

Na podlagi interdisciplinarno zastavljene raziskave sta avtorja ustrezno osvetlila tudi vse tri glavne etnološke dimenzije, ki prepletajo Aškercovo življenje: čas, prostor in družbeno okolje.

4) OSEBEN ODNOS DO PROBLEMA, KRITIČNA REFLEKSIJA IN ARGUMENTACIJA

Ugotovitve so ob odličnem znanstvenem aparatu dobro raziskane in upravičene. Ustrezna pozornost je posvečena tudi natančnim razmejitvam med različnimi sodbami. Naloga kaže visoko stopnjo lastnega razmišljanja in originalnosti.

SPLOŠNA OCENA

Nalogo zaradi zgoraj navedenega ocenjujem kot zelo kvalitetno, temeljito in poglobljeno študijo.

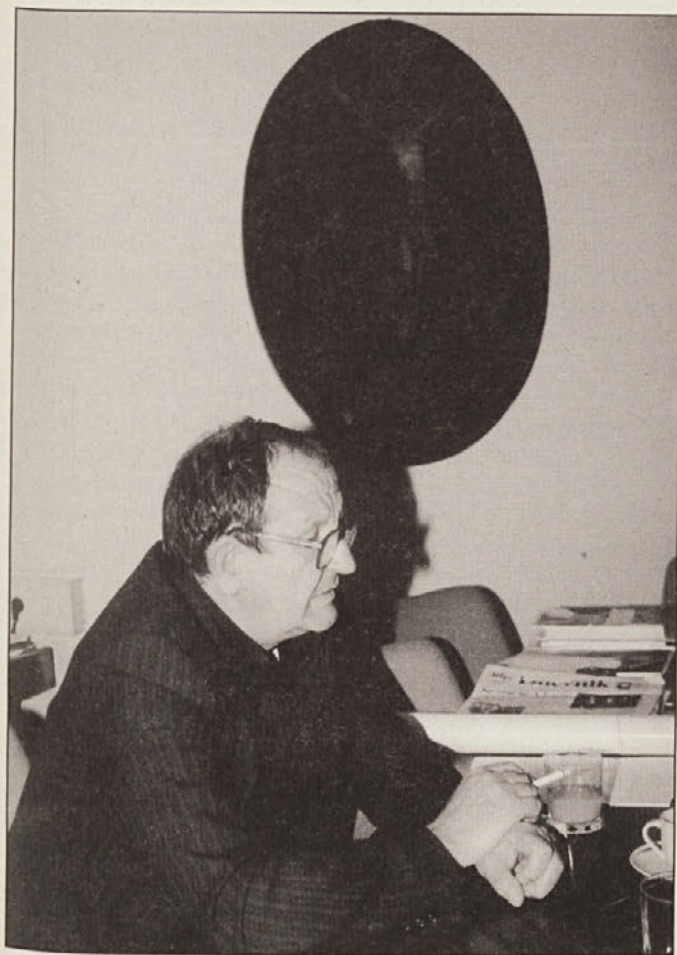
ested in his descendant's special interests and the attitudes of cultural organisations towards both of the buildings. Finally, I wanted several reasons for the dilapidation of the house where he was born, to be brought to light, which were, as I thought, so far not quite enough exposed.

Through interviews and chats with people who are, due to their education, occupation or due to the place and style of their lives, close to the subject of my research, I tried to create the most objective starting-point and found out: that Aškerc's estate decayed due to socially-economical situation of that time, that later on dilapidated the building itself due to inadequate attitude of certain individuals and the society as whole towards the cultural inheritance and finally that the estate in Senožete kept its original appearance due to specific interests of individuals and that the events connected to both estates had a great impact to the poet.

INTERVJU. Dr. IVAN SEDEJ

**Ravnatelj
Slovenskega etnografskega muzeja**

*Dr. Ivan Sedej
foto: Aleš Gačnik, november 1994*

A.G.: Spoštovani gospod dr. Ivan Sedej, kateri stroki v vašem življenju posvečate več pozornosti, umetnostni zgodovini ali etnologiji?

I.S.: Ne bi ločeval teh stvari. Pri umetnostni zgodovini sem etnolog in pri etnologiji sem umetnostni zgodovinar. Seveda mi pri likovnih kritikah pogosto očitajo, da so preveč etnološke. Zakaj pa ne? To je pač moja legitimna pravica in upam, da prinaša nekaj novega.

R.M.: Če spremljamo vašo publicistično dejavnost, opazimo, da v zadnjem obdobju objavljate več prispevkov, ki so vezani na umetnostno zgodovino kot na etnologijo. Ali gre za splet naključij ali pa se lažje lotevate likovnokritičnih tem, ker vam zaposlitev v muzeju, posebej v zvezi z organizacijskimi napori, jemlje preveč energije?

I.S.: Gotovo, saj imam z organizacijo in tehničnimi birokratskimi podrobnostmi toliko opravka, da mi ostaja malo časa. Dokler sem bil konzervator za etnološke spomenike na Zavodu, sem se bolj iz veselja ukvarjal tudi z likovno kritiko. Zdaj je prišlo do podobne situacije, saj sem v izrazito etnografski službi. Med službovanjem v Moderni galeriji pa me je veliko bolj vlekel k etnologiji, k pisanju etnoloških tekstov. Seveda so to čista naključja. V zadnjem času bil

skoraj prisiljen pisati o dveh umetnostnih temah. Monografija o Janezu Ljubljanskem bo izšla v kratkem.

Sicer pa so te stvari tako zelo povezane, da jih sploh ne kaže deliti, še posebej če gledaš nanje malo bolj antropološko. To je pač problem, ne interdisciplinarnosti, ampak širšega pogleda na manifestacije, ki me zanimajo.

A.G.: Med vašo plodno profesionalno kariero ste si gotovo ogledali veliko zanimivih muzejev, tako pri nas kot na tujem. Zanima me, kateri izmed njih so vam najljubši oz. po vašem mnenju najboljši?

I.S.: Ko sem še bil zaposlen kot konzervator na Republiškem zavodu za spomeniško varstvo, so me od vseh muzejev najbolj pritegnili muzeji na prostem na Norveškem. Zaradi spleta srečnih okoliščin sem bil tam mesec dni in sem si ogledal nekaj odličnih muzejev na prostem, od centralnega v Oslu do pokrajinskih oz. krajevnih. Med njimi me je v tistih časih - okoli leta 1970 - najbolj navdušil muzej na prostem v Lillehamerju. Predvsem zato, ker je za razliko od ostalih muzejev na prostem kazal malce drugačno podobo. Niso namreč predstavljali le kmečke arhitekture, ampak tudi plemiško in cerkveno. V Oslu recimo je šlo za starinoslovski pogled - od najstarejše do novejše, predvsem kmečke arhitekture, od arhaične napol jamske stavbe iz 12. stoletja do objektov iz 19. stoletja. V Lillehamerju pa so poskusili tudi s socialnimi prerezi.

V drugačen kontekst sodi Musée de l'Homme v Parizu. Obnovljene postavitve pa žal še nisem videl. Odlične muzeje je imela bivša DDR.

Zelo zanimiv se mi je zdel Etnološki muzej na Dunaju. Navsezadnje vse, kar hranimo pri nas, izhaja iz podobne oz. prav iste tradicije. Gre tudi za podobne probleme. Zanimivo je, da je bilo do srede sedemdesetih let izredno plodno sodelovanje med etnologi v Avstriji in pri nas. Vodila ga je starejša generacija iz narodopisnega inštituta pri SAZU, Kuret, Matičetov in drugi, v okviru združenja Alpes Orientalis. Kasneje je vnema zamrla.

Zanimivo je recimo, da nisem videl nobenega italijanskega etnografskega muzeja in še marsičesa drugega.

A.G.: Kaj pa v Sloveniji? Kateri muzej vam je - poleg vašega - najljubši oz. najbolj simpatičen, najboljši po vaših kriterijih? Morda zbirka.

I.S.: To je pa težko reči. Zelo dober je Pokrajinski muzej v Mariboru, ki predstavlja kompleksen pregled dogajanja na Štajerskem - od umetnosti do etnologije; pa recimo muzej v Kraju s sijajno in lepo predstavljeno zbirko. Tudi večina teh muzejev ima premalo prostora. Po svoje zanimiv je muzej v Škofji Loki - no, tam sem bil celo eno leto v službi. Posebno pozornost zasluži tudi koprski muzej, posebej lepo je urejen etnografski del... No, težko je ocenjevati...

A.G.: Kdaj pa ste bili prvič v Slovenskem etnografskem muzeju, kot obiskovalec?

I.S.: Zdi se mi, da je to bilo leta 1942, morda leto ali dve kasneje. Takrat so nas šolarje peljali v muzej in v spominu so mi ostali - jasno, kot otroku - predvsem starinski topovi, oklepi in seveda mamut! Na drugem obisku pa so me navdušili mostiščarji, kajti tam je bila krasna maketa mostišča - takrat sem seveda že bral Jalenove Bobre. V zvezi z etnografijo me v tistem času ni nič posebej pritegnilo. Spominim se vitrin z nošami, to je pa tudi vse.

IZ OČI V OČI

A.G.: Ali nam lahko - predvsem za mlajše bralce Glasnika - na kratko predstavite vašo strokovno pot do ravnatelja Slovenskega etnografskega muzeja?

I.S.: V prvi službi - to je bilo leta 1961 v Škofji Loki - sem bil najprej šest mesecev kustos-etnolog, potem je prišlo do čudnih reorganizacij, tako da je muzej hkrati postal tudi Zavod za spomeniško varstvo za občino Škofja Loka. Zato sem bil naslednjega pol leta kustos-etnolog in konzervator za etnološke spomenike. Potem sem šel v službo v Zavod SRS za varstvo kulturnih spomenikov in naravnih znamenitosti, kot se je takrat ta institucija imenovala. Tam sem bil 19 let, do leta 1980. Od tam sem šel v Moderno galerijo za nekakšnega vicedirektorja, kjer sem preživel en mandat, potem pa sem eno leto vodil oddelek za raziskovanja. Nazadnje sem se prijavil na razpis za ravnatelja etnografskega muzeja in sedaj čakam, da se mi izteče drugi mandat in da počasi izprežem.

A.G.: Zamina me, če je mogoče govoriti na eni strani o nekem zlatem obdobju SEM-a in na drugi strani o krizi SEM-a?

I.S.: Bojim se, da zlatega obdobja SEM-a ni bilo, že iz čisto preprostega razloga, ker nikoli ni imel toliko prostora, da bi lahko kaj pokazal in da bi tako svoje zbirke ali svojo dejavnost na kakršen koli način pozlatil. Zdi se mi pa, da je - tako kot vso muzealstvo - na nek način v permanentni krizi in da bodo navsezadnje - če boste vprašali starejše ali mlajše kolege - vsi govorili o krizi. Ko sem prišel v muzej, so starejši kolegi govorili o krizi, ki jo preživljajo muzeji; tudi sam sem - in ne samo jaz - govoril, da živimo v kriznem obdobju. Če boste vprašali mlajše, boste dobili isti odgovor. To je nekaj podobnega kot permanentna revolucija.

R.M.: Ali mislite, da lahko govorimo le o krizi te institucije, ali pa gre za nekakšno permanentno marginalizacijo etnologije kot stroke?

I.S.: Zdi se mi, da je to bistveno vprašanje, a ne gre samo za našo stroko, velja tudi za druge stroke. Če vzamem muzejsko dejavnost in galeristiko, potem lahko rečem, da so si nekoliko boljši položaj vzpostavile edino galerije. Predvsem zato, ker so zelo zgodaj začele komunicirati s svetom in se odpirati o sveto, vzemimo Moderno ali Narodno galerijo - slednja je v posebnem položaju. Stara umetnost je v splošnih predstavah umetnikov in v zavesti ljudi velika dragocenost, pogovarjati se je namreč mogoče tudi o vrednosti, o stotisočih markah, kar za druge zbirke ne velja.

A.G.: Ali gre pri SEM-u res samo za krizo prostora ali pa morda tudi za krizo pomena in vloge vašega muzeja?

I.S.: Mislim, da gre za vse. Res pa je, da bi lahko delali drugače, če ne bi bili v taki prostorski stiski, res je tudi, da je prostorska stiska vir obupa in angažmaja v smereh, ki so za stroko navidez irelevantne. Imel sem precej lepe načrte, kako bi v naši hiši še dvignili strokovnost, kako bi začeli, ne bom rekel, delati na novo, ampak da bi vsaj razčistili vrsto stvari. Vseh teh osem let pa ne počenjam drugega, kot da se ženem za novimi prostori, za denarjem, za plače in za tiste majhne naloge, ki bi jih radi izpeljali, za razstave, terensko delo...

R.M.: Ali mislite, da državna kulturna politika ves čas ni imela posluha za te stvari, ali pa lahko vendarle govorimo tudi o nesposobnosti in neznanju etnologov pri lobiranju v teh sferah?

I.S.: Res je, da prav duhovito ne znamo lobirati. Nihče od etnologov ni nikoli imel kakšnih pretirano tesnih zvez z oblastjo in s politiki, tudi takrat ne, ko 'smo bili vsi politiki'.

R.M.: Kako naj se stroka odziva na spremenjene politične razmere?

I.S.: Obnašati bi se najbrž morali drugače. Toda politične razmere ne bi smele vplivati na stroko. Treba je delati pošteno in se spraševati o stroki in njenem mestu. Če bi imeli prostor, bi lahko predstavili tisto, kar si predstavljamo pod besedo muzej. Če pa bi imeli prostor in muzej, bi lahko tudi lobirali in 'se tržno obnašali', kar niti ni ne vem kakšna umetnost. Če pa nimaš osnove, je to silno težko.

A.G.: Ali se lahko strinjate z mnenjem, da se v dobro gostilno in dober muzej gre - metaforično rečeno - čez sedem hribov in dolin?

I.S.: Ne vem. Kulturna birokracija pozna in občuduje tuje muzeje, domačih ne. Čudi se, recimo, pedagoškim dejavnostim v tujih muzejih, ki so pri nas na isti ravni - vendar tega uradništvo ne ve in nam ponuja že zdavnaj uresničene 'ideje', ker pač ne ve, da tudi v naših muzejih otroci rišejo, se pogovarjajo, poslušajo, da se gredo 'workshops' tudi pri nas itd. To pomeni, da uradniki ne hodijo v domače muzeje, ampak na ekskurzije v tujino. V Louvru seveda občudujejo slike, doma pa bi najbrž radi videli grafikone, diarame, makete, fotografije umetnin itd., ki bi kazale 'kompleksno podobo'?

A.G.: Bolj ko se na nek način Evropa združuje in univerzalizira, večji pomen se pripisuje prav etnografskim muzejem. Zdi se mi, da bi morali biti etnografski muzeji že po svoji naravi zagovorniki regionalizma in lokalizmov. Zanima me, ali ste si kdaj prizadevali, da bi Slovenski etnografski muzej locirali neke izven Ljubljane?

I.S.: Ne vem, kaj vprašanje pomeni? Ali mislite, da lahko lokalizme in regionalizem lažje predstavljate na Ptuj kot v Ljubljani? Gre za problem kritične mase, za problem Univerze, za komunikacije. Nimam nič proti, zaradi mene bi lahko dober etnografski muzej postavili tudi na madžarski meji, ne vem pa, zakaj bi se selili; in zakaj ne gre, recimo v bližino Kumrovc - v Podčetrtek - Oddelek za etnologijo, ki ima prav tako kot SEM opravka z regionalizmi, lokalizmi itd.?

A.G.: Sedaj bi se dotaknili zbirk, predmetov. Zanima me, po kakšnem sistemu pridobivate predmete za muzejske zbirke?

I.S.: Jedro muzeja so, tako kot v večini muzejev po svetu, kolekcije. Glede na kolekcije imamo pregled nad tem, kar imamo in kaj manjka ter katera področja so slabše pokrita, tako da potem poskušamo zapolnjevati te kolekcije z novimi nakupi. Včasih seveda pride tudi do presenetljivih odkritij, pri katerih moraš reagirati takoj. Tako smo recimo na področju ljudske umetnosti pred nekaj leti pridobili pet originalnih in podpisanih grafičnih plošč za tiskanje jaslic iz začetka 19. stoletja.

Poskušamo tudi ažurirati zbirke, da se ne bi ustavili pri zatonu tradicionalne družbe in pri začetkih industrializacije. Vendar pa je slediti sodobnosti na nek način nemogoče.

A.G.: Ali zbirate tudi predmete iz sedanjosti?

I.S.: Nekaj gotovo tudi, toda vse to povezujemo predvsem z raziskovalnimi ali posebnimi nalogami. Zbiramo recimo noše iz polpreteklega časa. Iz obdobja tik po vojni smo zelo pozno začeli zbirati material, kot so živilske karte, UNNRA pakete ameriške pomoči, ki so bili prvi stik Slovencev z družbo izobilja! Zbiramo stvari, ki so relevantne za podobo življenja v nekem določenem času - ne samo na kmetih. Imamo zbirko, ki pokriva segmente polpreteklosti in preteklosti. Veliko stvari pa je nedodelanih. Stvar našega sodelovanja z etnološko stroko je odpirati nova problematika polja. Tudi SEM naj bi izzvali k novim in zanimivim raziskavam. Zunanji raziskovalec lahko sodeluje z muzejem, tako da svojo raziskavo udejanji s predmeti, da pripravi razstavo. Če se tako odpre nov prostor, potem lahko predmete shranimo v muzeju. Sam vidim edino v tem možnost sledenja sodobnim pojavom.

A.G.: Ali zbirate kakšne predmete, ki so povezani z muzično oz. popularno kulturo in produkcijo?

I.S.: Razmišljali smo recimo o pralnem stroju. Mogoče bi bilo smiselno dobiti prvi pralni stroj, ki je bil izdelan na našem terenu, pa recimo prvi pralni stroj, ki je prišel k nam. Vprašanje pa je, če kaže hraniti samo tega ali slediti pralnim strojem. Ali je to stvar Tehničnega muzeja ali našega? Pralni stroj je seveda vplival na spremembo življenja. Isto je recimo s pojavom pomivalnih strojev, ogrevanja na plin, kuhanja na plin... Kje imamo skladiščne prostore? Kompletna ljubljanska javna skladišča bi bila premalo, če bi hoteli slediti glavnim trendom v preobrazbi vsakdanjega življenja na Slovenskem skozi industrijo in industrijske predmete.

R.M.: Eno je zbiranje, tisto, kar pa je verjetno možno, je dokumentiranje vseh teh pojavov in procesov. Ali se na nivoju dokumentacije ukvarjate s tem?

I.S.: Do določene mere prav gotovo, ampak seveda v okviru nalog in interesov. Ampak kaj izbrati, kaj zbirati? Najbolj preprosto je počakati sto let, da večino robe vzame hudič in potem zbereš tisto, kar je ostalo.

R.M.: Govorimo o predmetih, o materialni dediščini. Nas kot etnologe pa vendarle zanima življenje na nivoju vsakdanjosti, skratka vsebinska plat nekih kulturnih paradigem bivanja.

I.S.: Da, se popolnoma strinjam, vendar muzej hrani materialno dediščino!

A.G.: To pomeni, da se ves čas zastavlja vprašanje predmeta. Ali bi lahko podali definicijo, kaj je to etnološki predmet?

R.M.: Ali je etnološki predmet zgolj predmet materialnega značaja?

I.S.: Ne. Vic je v tem, da je vsak predmet, ki ga vzameš v roke, etnološki predmet. Za muzej je to predmet materialnega značaja, ki ga lahko primeš v roke. Vzrok za nastanek muzejev in spomeniškega varstva je v varovanju dediščine, torej predmetov, ki naj bi bili nekako relevantni ali dragoceni za kulturo, zgodovino in tako naprej. Zato mi nismo muzej prihodnosti, nismo muzej sedanjosti, smo muzej preteklosti. Obrnjeni smo nazaj, v zgodovino.

Že predmeti ki jih uporabljamo danes, so predmeti preteklega časa. Bojim se, da je muzej sedanjosti nekakšna fikcija in da smrdi po muzeju prihodnosti.

Kar pa zadeva razmišljanja o politizaciji prostorskih problemov SEM-a, sem iskreno prepričan, da jih ne bi bilo, če bi se zanj zavzela "levica". Kar me moti, je izjemna nesramnost pseudolevice, ki bruno v svojem očesu interpretira kot kontaktno lečo!

R.M.: Kot umetnostni zgodovinar ste se na terenu - dobesečno na ulicah - gotovo srečali z grafiti. Zanima me, ali so grafiti pojav, ki naj bi zanimal SEM, Moderno galerijo ali koga drugega?

I.S.: Prav gotovo nas zanimajo. Kustodinja Tanja Tomažič je fotografirala te grafite in imamo kar lepo zbirko. Govorijo pač o nekem času, stiskah, o odnosih med različnimi starostnimi skupinami, o politiki itd., so skratka kar zanimiv dokument. V muzej pa sodijo predvsem 'sneti' grafiti!

R.M.: In to delate načrtno?

I.S.: Da. Grafite in politične plakate dokumentiramo načrtno. Ena od kustodinj se s tem ukvarja kot z nalogo. Pri muzejstvu je največji problem, da ga preveč slepo enačimo s temeljno stroko. Muzejska dejavnost je precej ožja od neke

stroke. Etnologija je eno, etnološki muzej pa je vendar nekaj drugega; upoštevati moramo predvsem načela varovanja kulturne (materialne) dediščine. Tudi dober dokument pa je konec koncev material.

A.G.: Ali ste seznanjeni s švedskim dokumentacijskim sistemom SAMDOK in njegovo filozofijo?

I.S.: Ne, kratic si nisem nikoli zapomnil.

A.G.: V vašem delu se prepleta uporaba dveh metodologij oz. znanstvenih disciplin, umetnostne zgodovine in etnologije. Ali bi lahko izpostavili, recimo, pet najpomembnejših kriterijev, po katerih bi kazalo zbirati predmete? Običajno gre za kriterije, kot so starinskost, lepota, redkost, pogostnost...

I.S.: To so seveda klasični kriteriji! Tipika ali pogostnost, lahko rariteta, lahko oblikovanost... So pa odvisni od zbirke, od tega, kaj želiš izpopolniti v muzeju in kaj napraviti z muzejem. Kolegi so mi velikokrat očitali, da me (na terenu) zanimajo predvsem oblikovane hiše. Stvar je taka, da so bile kajže običajno zelo enolične in si jih pač naštel, arhitektura pa ima določen individualen zven, a se hkrati v tipičnih parametrih prav nič ne razlikuje od likovno bolj skromnih stvari. In če že izbereš nek tipičen tloris, potem je veliko pametneje izbrati primer, ki ti veliko pove še o umetnosti tistega časa. Predvsem pa - ni receptov!

A.G.: Ali menite, da metodologija dela v SEM-u sledi vsaj razvoju slovenske etnološke stroke?

I.S.: O tem raje ne bi govoril, ker se bomo začeli prepirati.

R.M.: Izbira muzejskega predmeta je kompleksen proces in narekuje nek določen način prezentacije gradiva, kajti selekcija je jedro vsakega racionalnega početja. V kakšni meri potem način izbire deformira pogled na dejansko življenje v preteklih dobah?

I.S.: Vsaka selekcija podoba deformira, to je klasična ugotovitev, ki sem jo že ne vem kolikokrat ponovil. V muzeju so, recimo, zbrane predvsem okrašene stvari iz vsakdanjega življenja. Zato je muzej pač imel v svojih zbirkah več oblikovane keramike, težko pa je bilo najti recimo komplet železnih loncev, ki so se uporabljali v določenem času. V našem stoletju, ko so pripravljali zbirke, je bil železni lonec še v rabi, bil je del živega interiera in za muzej je postal zanimiv šele takrat, ko jih je že začelo zmanjkovati. Tako pametni verjetno nismo, da bi vnaprej vedeli, kaj je treba hraniti in zbirati.

Kar zadeva kompleksno predstavitev "načina življenja", pa le to: gre za stvar, recimo, etnološke ali antropološke stroke, za sintezo najrazličnejših raziskav. En od segmentov je najbrž tudi muzej s svojimi specifikami, predvsem pa s PREDMETOM.

R.M.: Ali je mogoče na podlagi metodološko bolj usreznih paradigem vendarle slediti trendom sprememb v vsakdanjem življenju, tako da bi lahko pravočasno ujeli trenutek izginjanja neke sestavine?

I.S.: Bojim se, da bo to zmeraj zelo spolzko področje, pri katerem ne bo nikoli mogoče doseči optimuma.

A.G.: Če bi SEM prišel do prostorov v tem trenutku, če bi torej imeli dovolj prostora, kakšne socialne sloje skozi zgodovino bi lahko predstavili obiskovalcem glede na obstoječe gradivo?

I.S.: Zelo dobro lahko prikažemo življenje v predindustrijski dobi na Slovenskem, gre predvsem za prikaz kmečkega sloja, za obrti in druge dejavnosti. Zelo težko pa bi prikazali življenje višjih slojev, saj je tovrstni material zbran v drugih muzejih. Če bi hoteli prikazati vsi muzeji prav

IZ OČI V OČI

vse (vsak muzej naj bi bil kompleksnega značaja), ne bi potrebovali specializiranih muzejev, ampak bi lahko ostali kar pri enem.

SEM hrani predvsem predmete, vezane na preteklost t.i. kmečke kulture, na staro obrt, fužinarstvo in stvari, ki bi jih lahko dali (pogojno) prišteli k nekakšni 'delavski kulturi', čeprav gre predvsem za kulturo 'podjetnikov' (Kropa, železarstvo).

A.G.: Kaj po vašem mnenju manjka, razen ustreznih prostorov, SEM-u, da bi lahko bil 'pravi' muzej?

I.S.: Bojim se, da smo čisto pravi pravi muzej. Po ničemer se bistveno ne razlikujemo recimo od novejših muzejev. Zanimivo je, da je čisto novi 'postmoderni muzej' ATP (Musée des arts et traditions populaires) v Parizu, ki ga slavijo kot zadnji krik dogajanj v etnološki muzeologiji, muzej kolekcij! S kolekcijami na ustvarjalen način prepušča obiskovalcu, da si sam ustvarja sliko o dogajanju v preteklosti!

R.M.: Ali ste vi osebno zadovoljni s formalno konstitucijo SEM-a glede na kustodiate? Ali v tem trenutku pogrešate kakšen kustodiat?

I.S.: Mislim, da je sploh največ nesporazumov prav pri kustodiatih. Če bi hoteli pokriti vsa področja, potem nam manjka vsaj še sto kustosov, ker bi navsezadnje lahko vso stvar razparcelirali, tako da bi en kustos skrbel za lonce, drugi za kruh, en za hrastove, drugi za smrekove skrinje in tako naprej. Šlo bi predaleč!

R.M.: Ves čas se vrtimo okoli akutnega problema SEM-a že od ustanovitve dalje, problema prostora. Vsi ravnatelji SEM-a doslej so se pritoževali nad tem. Vseeno bi vas prosil za kratek pregled historijata te zadeve.

I.S.: Že dr. Niko Županič je bil leta 1922 podnajemnik v tej hiši, kajti takrat se je začela zbirka dotedanjega Deželnega muzeja deliti. En del, ki naj bi bil po takratnih pogledih etnološki, je pripadel Etnografskemu muzeju, ostalo je šlo v Narodni muzej, ki je še zmeraj malo ohranjal strukturo kompleksnega deželnega muzeja. Leta 1944 se je ločil še Prirodoslovni muzej.

A.G.: Mogoče bi kazalo v nekaj stavkih osvetliti osnovne točke strategije vašega boja za prostor SEM-a, izpostaviti najpomembnejše akcije in reakcije stroke in javnosti na ta večna prizadevanja.

I.S.: Od Nika Županiča do moje malenkosti in mojega naslednika - upam, da bo kmalu - je vseskozi prisoten permanenten boj s financirji. Vseskozi govorimo o nacionalnem interesu. Toda na naše pobude zelo resnih reakcij ni bilo. Po letu 1990 se nam je zdelo, da imamo nekaj možnosti v izpraznjenih vojašnicah. Takoj smo vrgli oko na sosednjo stavbo, na Mladiko, lepo Fabianijevo arhitekturo. Tudi prostorske možnosti so v Mladiki zelo velike, zlasti če bi zasedli obe stavbi, eno za upravo in del depoja ter spremne dejavnosti, druga pa bi bila namenjena predvsem zbirkam.

Šli smo po legalnih poteh, najprej smo se obrnili na Odbor za kulturo pri Skupščini in moram priznati, da so nas vsi načelno podprli, vendar ni bilo konkretnih reakcij. Medtem ko nam je kulturna birokracija obljubljala raj na zemlji, je pač življenje teklo naprej. Ministrstva so si razdelila prostore, tako da smo lepo izviseli. Takrat smo se odločili za javni nastop, za medijski cirkus, ki nam je deloma uspel. Poskusili smo tudi z različnimi pismi solidarnosti in peticijami, toda to ni nikogar prizadelo! Imeli smo tudi manifestacijo pred parlamentom, kjer se je zbrala kar pomembna kulturna smetana, a to vendarle ni bilo dovolj. Stvar pa je vendarle prišla v zavest ljudi in SEM se je dovolj pogosto pojavljal v medijih, da so se stvari začele premikati naprej. Odgovorni so začeli vsaj razmišljati, da bi začeli reševati prostorske

probleme muzejev, kajti nismo sami, v prostorski stiski sta tudi Narodni in Prirodoslovni muzej. In potem je prišla na vrsto pobuda za selitev na Metelkovo.

R.M.: Za trenutek bi se ustavil še ob manifestacijah oziroma ob pisnih podporah SEM-u. Vsaj nekateri kolegi smo imeli neprijeten občutek, ker je SEM podprla predvsem desno usmerjena populistična politika. Ali je bila to mogoče karta, na katero je SEM naiavno - ali kakorkoli že - stavil v smislu nekakšnega političnega lobiranja v danem trenutku, ali pa je pri osrednjih političnih strankah dejansko prišlo do ignorance?

I.S.: Prvič, vprašanje zastavljate, kot da bi bila desnica nekaj slabega. To ni res. Nenazadnje pri nas niti ne vemo, kaj je levo in kaj desno. Pri nas ima v rokah denar 'levica', ki manipulira s kapitalom. To počne v svetu desnica!

Mi se seveda nismo poskušali naslanjati na katerokoli stranko, desne stranke pa so očitno uvidele nek prostor, ki bi se ga dalo zapolniti in izkoristiti. To nam je zelo škodilo. Zato se je potem vsa leva stran nenačelno postavila nasproti SEM-u! Največ pa smo pravzaprav izgubili mi, SEM.

Nisem desničar, še manj pa levičar. Sem konservativec!

R.M.: Gotovo je bilo mogoče tudi kako drugače apelirati na slovensko javno sceno - mimo političnih strank oz. politizacije.

I.S.: Seveda smo poskušali!

R.M.: Ali smo etnologi sploh sposobni lobirati znotraj državnega aparata, ki skrbi za kulturo, mislim na Ministrstvo?

I.S.: Bojim se, da ne. Poskušali smo. Seveda pri tem ni bistveno, kdo je trenutno na oblasti, ker gre za državno birokracijo in interese strokovnih služb.

R.M.: Prišlo je torej do odločitve, ki zaenkrat kaže, da je dokončna. SEM torej dobi prostore na tistem delu Metelkove, ki v tem trenutku še ni zaseden, Mladika ostane državni birokraciji. SEM sprejema to odločitev?

I.S.: Saj jo mora!

A.G.: In kako se konkretno pripravljate na to možno selitev?

I.S.: Kar zadeva naš depo, so stvari urejene. Pripravljamo se na najbolj nujni del, na selitev muzeja po kolekcijah. To bomo počeli počasi, sukcesivno, kar pomeni, da bomo vsakomur, ne samo etnologu, ki se zanima za preteklost večinskega dela prebivalstva in njegovo kulturo, ponudili vpogled v to, kakšen material imamo zbran. Drugi del bo zaokrožen prikaz načina življenja - ne bi rad uporabljal te sintagme, saj puhlo pokrije vse ali pa nič - oz. postavili bomo nekakšen zgodovinski pregled od naselitve Slovencev pa do današnjega časa. Nekakšen lok.

A.G.: Kako pa pripravljate koncept bodočega SEM-a, sami, individualno, s kustodiat, s fakulteto, z inštituti?

I.S.: Zaenkrat gremo skozi zbirke, ker si moramo tudi sami priti na jasno, kaj imamo, ker nam ni vseeno, ali dobimo (recimo) 2000 ali 5000 m². Pripravljeni smo na to, da bo postavitve muzeja - naša usmeritev je lahko le delovna - naloga celotne etnološke stroke. V Muzejskem svetu smo se dogovorili, da bomo pritegnili fakulteto, inštitut in ljudi iz lokalnih muzejev. Preden se začnemo resno pogovarjati, pa bi morali imeti na mizi, ne bom rekel vizijo, ampak vsaj grobo gradivo in idejo.

R.M.: Ali govorimo o stalni zbirki ali o kombinaciji stalne zbirke in tematskih razstav?

I.S.: To bo stalna zbirka, ostal pa bo še sorazmerno velik prostor za tematske razstave. Na Metelkovi je celo več fizičnega prostora kot v Mladiki.

A.G.: Če ni prevelika poslovna skrivnost, kakšen bo SEM jutri?

I.S.: Ne vem.

A.G.: Ali pomeni selitev SEM-a v nove prostore na Metelkovi tudi reorganizacijo muzeja? Zanima me, če bo sedanja delitev dela po kustodiatih lahko kos izzivom, nalogam in potrebam, ki jih prinaša 21. stoletje?

I.S.: Bojim se, da ne. Potrebna bo reorganizacija. Hvala bogu, da mi čez slabo leto poteče mandat, potem pa še eno leto in moja poklicna kariera bo tudi končana! Predvsem sem dobra duša in kakršnekoli kadrovske čistke mi ne pridejo niti na misel.

R.M.: Kljub temu pa verjetno imate kakšno vizijo o tem, kako bi bilo mogoče delo SEM-a bolj operacionalizirati in racionalizirati.

Muzej je ustanova, ki zbira, varuje in hrani predmete materialne (recimo ji etnološke) dediščine. Osnove za zbiranje in za oblikovanje natančnih kriterijev (ki so vedno le približni, predvsem pa so spremenljivi) daje vsakemu tipu muzeja predvsem temeljna stroka, ki pa ne sme nikoli pozabiti na temeljno funkcijo muzeja. Vsi reformatorji slovenskih muzejev malce nedoločno govorijo o "sodobnih", novih prijemih, o dosežkih stroke itd., in se sramujejo, da naši (recimo: etnografski) muzeji predstavljajo predmete pretežno kmečke provinience. Vsi bi namesto predmetov raje videli diaramo, makete, grafikone, računalniške simulacije itd. Enake ideje imajo reformatorji tudi o slovenskih galerijah, najbrž pa bi debelo gledali, če bi Prado, Louvre, Britanski muzej in podobne inštitucije razstavljene predmete, recimo Partenonski friz, Mono Liso itd., nadomestile z grafikonom, ki bi govoril o načinu življenja Mone Lise in o družbenih razmerjih v Periklejevem času. Na prvem mestu je vedno najbolj zgovoren dokument, to pa je predmet. Vse ostalo je razlaga in zapis pod črto, ki ga vsaka nova generacija dopolni ali pa zamenja, tako kot ostajajo v ruskih etnografskih muzejih predmeti na svojih starih mestih, zamenjali pa so rahlo slaboumne "marksistične" komentarje.

I.S.: Nedolgo tega sem nekje bral, da reorganizacije ponavadi pomenijo veliko nemoč stroke. Kadar stroka nirkne, se začne reorganizirati. Sam se spomnim recimo reorganizacij v Moderni galeriji, Loškem muzeju, kjer sem delal... To je pošastna zgodovina reorganizacij in poskusov, kako bi nekaj zelo lepo organizirali, v resnici pa za vsem skupaj stoji nemoč. Če pustiš ljudem delati v stroki približno tisto, kar najraje delajo, in če jih pri tem vzpodbujaš, potem organizacija pride sama. Na nekakšno brezprizivno racionalnost pri reorganizaciji ne dam nič. Vsaj po mojih izkušnjah se je izkazalo, da je vsaka reorganizacija v muzeju ali pri spomeniškem varstvu, ki sem jo doživel, poslabšala stanje.

R.M.: Zelo bi se strinjal z vašimi tezami o reorganizacijah kot takšnih, pa vendar obstaja tudi možnost širitve programov. Kakšne možnosti širitve obsega dela v SEM-u pa lahko vidite v neposredni bodočnosti?

I.S.: Tu je nekaj čisto pragmatičnih in tudi nekaj čisto iracionalnih stvari. Upoštevati je treba, kaj si od SEM-a recimo želi široka kulturna javnost in kaj si želi etnološka stroka. Ti dve pričakovanji se le delno pokrivata. Kajti del populacije, ki sploh ve, da SEM obstaja - o tem si ne kaže delati iluzij - bi rad videl nošo, pa panjske končnice, slike na steklo, bohkov kot ali starinsko orodje; medtem ko si želi stroka videti nekaj drugega. Moramo pokazati, kaj imamo!

Kar se je pri nas nabralo materiala, pač pokriva kulturo in življenje deprivilagiranih slojev v preteklosti. Za tisti del etnologije, ki ga zanima preteklost, je ta material skorajda nedostopen. Zelo težko je priti do pametne rdeče niti v depoju, če ni vsaj nekje postavljen izbor iz kolekcije, ki te usmeri, da lahko iščeš naprej.

A.G.: To se pravi, da bo podoba SEM-a na nek način usmerjena k predmetom, ne pa tudi k rekonstrukcijam oziroma k ambientalnim postavitvam?

I.S.: Ne. Ambientalne postavitve so del predmeta samega. Predmet je najlepše predstavljen, če je predstavljen v ambientu. In materiala imamo dovolj, da bi lahko postavili veliko avtentičnih ambientov. Zato si bo v ilustracijo treba pomagati s kakšno diaramo, tudi s kakšnimi maketami. Govoriti recimo o kulturi, ne da bi predstavili stavbarstvo, urbanizem, kulturno krajino itn., je nemogoče. To pa so stvari, ki jih lahko prikažemo s fotografijami, s filmom, predvsem pa z maketami in reliefi...

R.M.: Kaj pa sodobna tehnika?

I.S.: Video, film, računalnik... Saj se nič ne bojimo kakršnekoli sodobne tehnike. Bojim se pa, da si mnogi predstavljajo, da boš s sodobno tehniko nadomestil predmet. S tem se pa ne strinjam.

A.G.: Ali selitev SEM-a na Metelkovo pomeni tudi nov način komuniciranja SEM-a z javnostjo? Kakšna bo potem njegova vloga znotraj etnološke stroke, znotraj muzejske mreže in znotraj družbe v celoti?

I.S.: Znotraj etnološke stroke bi srčno rad videl, da bi bil SEM tista zbirka materialnih virov, ki jih uporablja etnološka stroka. Seveda stroka vpliva tudi povratno.

O mreži muzejev pa imam svoje mnenje. Danes, v 20. stoletju na silo vzpostavljati nekakšno mrežo se mi zdi rahlo nesmiselno, ker muzeji - in to velja povsod po svetu - niso zrasli kot rezultat birokratske volje ali začrtane mreže, ampak spontano. In pri nas se mi zdi, da je noro postavljati nov muzej v Zgornjem Kašlju, kjer nimajo še niti enega predmeta, imajo pa že direktorja in tajnico in fikus. Ali ima to smisel?

Sprašujem se, kaj je to mreža? Poleg tega pa so nam od zakona o varovanju naravne in kulturne dediščine ostale spomeniškovarstvene upravne funkcije in naloge. Teh pa muzej ne sme imeti. Ravno obratno! Muzej stvari zbira in jih 'skriva' ter varuje v svojih depojih (in zbirkah).

Pri mreži je ves čas glavni problem v financiranju. Nihče ne govori o vsebini. Sicer se pa na strokovnih kolegijih v muzejih skorajda nikjer več ne pogovarjajo o stroki.

R.M.: Zanima me, kakšno je vaše mnenje o muzeju na prostem, kar je stara tema razprav etnologov in tudi SEM-a?

I.S.: No, tukaj sem doživel evolucijo. Najprej sem bil navdušen nad regionalnimi muzeji, ker sem svojo kariero pač začel v Škofji Loki. Potem sem bil na republiškem zavodu, imel sem pregled nad celo Slovenijo. Zato se mi je zdelo pametno, da bi imeli neko centralno institucijo, poleg nje pa še regionalne muzeje na prostem. Danes se pa bojim, da bomo o tem toliko časa govorili in pletli, da ne bo kaj dati v tak muzej. Še zmeraj navijam za regionalne in za osrednji muzej na prostem. Tu pa je spet nekaj pragmatike. Konec koncev muzeji na prostem niso nastali zaradi stroke, ampak zaradi nacionalnega ponosa, zaradi turizma...

A.G.: Katere tuje muzejske inštitucije so vaši najpomembnejši strokovni in poslovni partnerji?

I.S.: Münchenski narodni muzej, Dunajski etnološki muzej, Budimpeštanski muzej in še nekaj manjših ustanov; nekaj zvez imamo s Francijo, z Musée de l'Homme, precej pa s tujimi regionalnimi muzeji. Naša dokumentacija ima

IZ OČI V OČI

precej tesne zveze z nekaterimi angleškimi muzeji, dovolj aktivni smo seveda tudi v ICOM-u. Včasih smo imeli zelo dobre zveze z Beogradom, Novim Sadom in Zagrebom. No, z Zagrebom še vzdržujemo stike, manj je volje na obeh straneh za medsebojne izmenjave, do česar pa bo počasi vendarle prišlo. Poslovnost pa je poglavje zase.

R.M.: Muzej neevropskih kultur Goričane je še zmeraj sestavni del SEM-a. Ali bo ostalo tako?

I.S.: Zaenkrat kaže tako, čeprav bi se uslužbenci tam morda radi osamosvojili, kar popolnoma razumem. Če gledamo na SEM kot na slovenski etnološki muzej, pa si ga je težko predstavljati brez Knobleharjeve ali Baragove zbirke in brez predstavitve prodora oz. razgleda Slovencev po svetu in vplivov, ki so jih ti stiki prinesli.

R.M.: Prej ste rekli, da gledate na stvari precej antropološko, in me zanima, če si morda predstavljate na Slovenskem kakšno možnost paralele Muzeju človeka (Musée de l'Homme)?

I.S.: Tisti muzej je univerzalen in pokriva vse, od Amazonke do slovenskih panjskih končnic. Pred davnimi leti so nas namreč prosili, naj jim jih nekaj pošljemo. Žal smo jim poslali nekaj najslabših. Škoda. To je tudi en od pokazateljev naše majhnosti. Da, morda bi bil možen Muzej človeka za teritorij, ki ga pokrivamo. Tako ali drugače.

A.G.: Kako pa je s pred leti prisotno idejo o celostni zgodovini Slovencev? Ali je to danes realnost?

I.S.: Bojim se, da je to še zmeraj utopija. To pa reš zaradi prostorskih možnosti Narodnega muzeja, tudi če se izselita SEM in Prirodoslovni muzej. Celostni zgodovinski muzej je mogoče postaviti šele takrat, ko imaš urejene vse nacionalne muzeje - kot recimo v Budimpešti.

SEM, Ljubljana, 7. november 1994

spraševala sva

Aleš Gačnik (=A.G.)

Rajko Muršič (=R.M.)

IŠČE SE!

Osnutek za

IDEJNO STRUKTURO ZNAKA

Slovenskega etnološkega društva

Zahteva se:

Pametna in uporabna ideja za rešitev celostne vizualne podobe Društva - znak/simbol in ime -, ki naj izhaja iz:

- a. tradicionalnih možnosti (znak, risba, vezana na predmetno kulturo, živi, neživi in astralni svet...)
- b. možnosti abstraktnega oblikovanja (logotip in/ali znak)
- c. vmesnih (svobodnih) variant

Dovoljuje se:

skica, osnutek, z besedami opisana rešitev

Nagrajuje se:

1. nagrada = 25.000 SIT
2. nagrada = 10.000 SIT
3. nagrada = brezplačna (častna) enoletna članarina za SED in naročnina za Glasnik SED

Piše ali riše in pošlje naj se:

na naslov Društva (Rajko Muršič)
v Pokrajinski muzej na Ptuj (Aleš Gačnik)
do 15. 1. 1995

IO SED

Andreja Grom, Damjana Žbontar

PREDLOG ZA OBNOVO IN MUZEJSKO PREDSTAVITEV PLETERŠNIKOVE DOMAČIJE

rojstne hiše profesorja, klasičnega filologa in slavista Maksa Pleteršnika (1840-1923)

Do jeseni leta 1994 so si krajanji Pišec zadali nalogo urediti in javnosti odpreti spominske prostore v obnovljeni rojstni hiši slavista in klasičnega filologa Maksa Pleteršnika in s tem počastiti stoletnico izida Pleteršnikovega nemško-slovenskega slovarja iz leta 1894. Na pobudo krajanov Pišec smo študentje 4. letnika Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani v študijskem letu 1993/94, pod mentorstvom prof. Janeza Bogataja in asist. Vita Hazlerja, dvakrat obiskali kraj Pišce. Natančno smo si ogledali hišo in gospodarska poslopja, skicirali in fotografirali stavbe in predmete. Kot študijsko obveznost pri predmetih Etnološko konservatorstvo in Etnološka muzeologija smo sestavili predlog za konservatorski elaborat in muzejsko predstavitev domačije Maksa Pleteršnika. Temu smo dodali številne predloge za turistično in kulturno ureditev kraja Pišce in okolice.

UVOD

Študentje smo se v svojih nalogah posvetili predvsem predlogu za muzejsko predstavitev in tendencam za kulturno in turistično prihodnost kraja Pišce. Izdelava predloga za konservatorsko obnovo Pleteršnikove domačije nam je zaradi pomanjkanja strokovnega znanja s področja gradbeništva in arhitekture povzročala nekaj težav. V pričujočem tekstu predstavljamo povzetek vseh enajstih nalog študentov 4. letnika Oddelka za Eika na FF v Ljubljani. Skušali smo ustreči težnjam in pričakovanjem krajanov Pišec po podpori širše slovenske javnosti in etnološke stroke. Nosilec omenjenega projekta je Turistično društvo iz Pišec in sami vaščani, neposredno ali pa posredno preko ustanov, kot sta cerkev in šola. Prvi del zastavljenega dela, glede obnove Pleteršnikove rojstne hiše, je bil izvršen v začetku septembra leta 1993, ko so vaščani priredili slovesnost ob 70-letnici smrti jezikoslovca Pleteršnika, odprli razstavo v prostorih osnovne šole, na novo prekrili rojstno hišo, očistili njeno okolico, blagoslovili prenovljeno kapelo in pripravili komemoracijo na Pleteršnikovem grobu na pišeckem pokopališču.

PREDLOG ZA OBNOVO DOMAČIJE

Pleteršnikov domačijski kompleks v Pišecah 4 sestavljajo stanovanjska hiša, gospodarski objekti (hlev, kozolec, čebelnjak, lopa), družinska kapelica in zidanica. Ob hiši so bili urejeni vinogradi in vrt. Danes je okolica zasajena s sadnim drevjem in cvetjem.

STANOVANJSKA HIŠA

a) Opis stanja

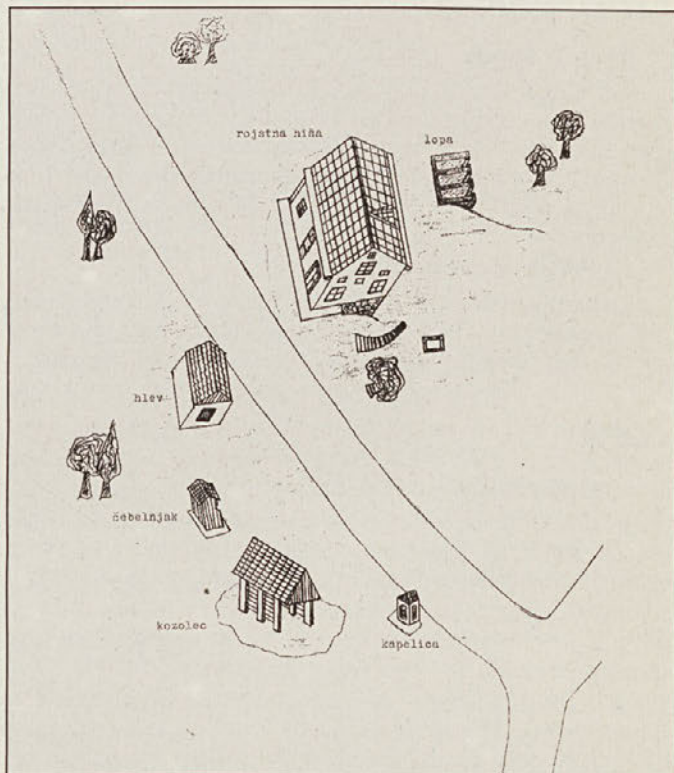
Vrhkletna stavba je prislonjena ob breg, v celoti podkletena, zidana in orientirana v smeri vzhod-zahod. Je primer kmečke hiše z meščanskimi elementi (arhitektura,

notranja oprema). Zgrajena je bila že pred letom 1825, saj je že vrisana v franciscejski kataster (1817-1827). V to obdobje bi jo lahko datirali tudi zaradi baročnih elementov (obokana klet). Prvotno je bila bistveno krajša. Po grobi oceni so zaznavne vsaj tri gradbene faze. Druga faza datira v začetek tega stoletja, ko je hiša dobila podobo, kakršno ima v večji meri še danes. Streha hiše je somerna, dvokapna, s poškodovanim strešnim zidcem. Nekdaj je imela tudi čop, ki je ščitil fasado.

Glavna fasada je obrnjena proti naselju. S te strani so tudi trije vhodi v klet in gospodarske prostore; vhod v stanovanjski del hiše pa je mogoč samo z zadnje strani. Neposredne povezave med stanovanjskim delom in kletjo ni. Vhodna vrata v vežo so bila zaščitena z nadzidkom in vhodno lopo. Okna so vzdignjena na fasado, so dvodelna, dvokrilna, s prečkami. Ob vhodu v klet so levo in desno prezračevalne line. Na južni strani je lesena veranda. S prednje strani hiše je možen vstop k nadzidanemu izviru vode, ki leži na skrajnem zahodnem koncu hiše.

Tloris bivalnega prostora je pravokoten. Koncept razporeditve prostorov se je ohranil še iz časov hiše s črno kuhinjo. Vsi bivalni prostori so obrnjeni proti jugu. Za javnost bodo odprti štiri prostori: osrednji bivalni prostor, manjša soba, veža in kamra (Johanova soba).

V osrednjem bivalnem prostoru so pod ometom sledovi patroniranih vzorcev. Kot posebni kvaliteti v oblikovanju prostorov sta dobro ohranjena zrcalni strop in nad ometom speljana električna napeljava. Tla v veži so kamnita, v ostalih treh sobah pa lesena.

Risba 1. Prostorska razvrstitev objektov

OBZORJA STROKE

b) Predlog za obnovo

Hiša je ves čas obdržala prvoten pravokoten tloris in razporeditev prostorov. Trije večji gradbeni posegi v življenju hiše so na zunaj lepo vidni, ohranjajo integriteto stavbe in ne škodijo zunanemu izgledu. To sta dve dozidavi, zadnja konec prejšnjega stoletja in ureditev vhodne veže. Predlagamo, da bi s cezurami na fasadi nakazali razvoj hiše, obnovili leseno, nekdanj stekleno verando in pa vhodno vežo ter izvršili ostala nujna popravila na fasadi (okna, vrata...) in v notranjščini (pod, stene, vrata, notranja oprema). Seveda moramo pri oblikovanju interierjev upoštevati ohranjenost predmetov in končno namembnost prostora. Računati moramo na izdelavo kopij, ki bodo obiskovalcu dostopne.

Nekaterih posegov so se lotili domačini sami - obnovili so ostrežje in zamenjali strešnike, podrli so vhodno vežo ter obnovili in očistili kletne prostore.

HLEV

a) Opis stanja

Hlev stoji zahodno od stanovanjske hiše in je od vseh gospodarskih objektov najbližji. Je pritličen, enoceličen prostor, prislonej v breg. Zgrajen je iz kamna. Streha je zasnovana somerno, dvokapno in krita z bobrovcem. Na sprednji fasadi so vhodna vrata in dve okenci. Datiramo ga lahko v dvajseta leta 19. stoletja, saj je že vrisan v franciscejski kataster. Spodnji del hleva je služil za živino, zgornji pa za spravilo krme.

b) Predlog za obnovo

Zidovi in ostrežje so v relativno dobrem stanju, kar pa ne moremo trditi za fasado. Lesen prag, okenski okvirji in okovje so dotrajani. Hlev ne more ohraniti prvotne funkcije, zato bodo morali zunanjščino in notranjščino podrediti adaptaciji, ki jo zahteva projekt Maks Pleteršnik in Pišece. V hlevu bi lahko uredili prodajalno spominkov.

ČEBELNJAK

a) Opis stanja

Čebelnjak stoji ob poti, med kozolcem in hlevom, na bolj izpostavljeni in prisojni legi. Je dovolj vzdignjen in odmaknjen, da čebele ne motijo obiskovalcev stanovanjske hiše. Današnji čebelnjak so leta 1993 rekonstruirali po starem, ki je stal na istem mestu in že nekaj časa ni služil svojemu namenu.

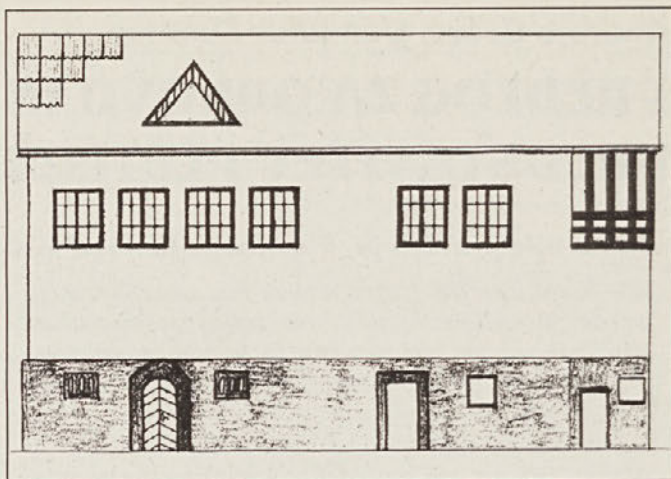
b) Predlog za obnovo

Današnja oblika čebelnjaka ustreza zahtevam sodobnega čebelarstva, zato bi v njem osnovnošolci pod vodstvom izkušenega čebelarja lahko gojili čebele in pridobivali med.

LOPA

a) Opis stanja

Poslopje, ki je postavljeno v breg pod stanovanjsko hišo, smo s pomočjo domačinov poimenovali kar lopa. Pravo namembnost tega gospodarskega poslopja moramo šele ugotoviti s pomočjo pisnih in ustnih virov. Kletni del je iz kamna in delno vkopan v pobočje. Nadstropje je bilo leseno in tik pred sesutjem, zato so ga domačini podrli. Glede na obliko in postavitev se nam odpirata dve razlagi o namembnosti. Po eni strani bi lahko govorili o kašči, kjer so v zidanem delu shranjevali pridelke, v lesenem nadstropju pa hranili žito in sušili meso. Po drugi strani pa bi zidani del

Risba 2. Naris sprednje fasade.

stavbe služil kot svinjak, leseni pa kot kolarnica. Tudi lopo lahko datiramo v prvo četrtino 19. stoletja, saj je že vrisana v franciscejskem katastru.

b) Predlog za obnovo

Ker želimo lopi povrniti prvotni videz, bomo slabo ohranjeni zidani kleti nadgradili leseno pritličje. Lopa je postavljena v breg tako, da je bil dostop v leseno pritličje možen z vrha, v zidani del pa iz doline. Spodnji kamniti del naj se obnovi po zasnovi, ki je še ohranjena, s kamenjem iz okoliških kamnolomov. Leseno pritličje pa naj rekonstruirajo na podlagi starih fotografij.

KOZOLEC

a) Opis stanja

Kozolec na kozla je najpogostejša pojavna oblika v teh krajih. Gre za skromnejšo obliko kozolca na kozla, z dvema "štantom". Orientiran je vzporedno s prostorom, vendar zaradi namembnosti odmaknjen od pobočja. Streha je dvokapna, nesomerna, krita z opečnim zareznikom. Čelni strani sta opaženi z deskami. Leseni vkopani stebri radi strohnijo, zato so jih domačini postavili na zidane podstavke.

b) Predlog za obnovo

Pred propadom so kozolec rešili že lani. Lesene okopane stebre so pravilno postavili na zidane podstavke in tako preprečili trohnenje lesa. Lesene stebre, late in deske je potrebno sproti varovati s pomočjo zaščitnih premazov. Tla so zbita, a ne ravna, zato jih samo zravnamo. Če bo kozolec služil svojemu namenu, se bodo tudi tla prilagajala bremenu.

ZIDANICA

a) Opis stanja

Zidanica leži nekoliko višje, na hribu nad hišo. Dostop je možen s ceste, ki vodi proti hiši. Zidanica je dokaz vinogradniške dejavnosti nekdanjih lastnikov hiše. Tudi sicer je ta gospodarska panoga v teh krajih močno prisotna. Pleteršnikova zidanica je pritlična, podkletena zidana stavba pravokotnega tlorisa, ki združuje gospodarske in bivalne prostore. Zidanica je med letom služila za shranjevanje vinogradniškega in sadjarskega orodja in posodja. Vhod v klet je iz ožje fasadne strani, ki gleda v dolino. Vhod v bivalni dvocelični prostor je v pritličju z nasprotne strani. V bivalnih prostorih so tla obita z deskami. Podstrežje je prostorno, z vhodom na čelni strani in opaženo z deskami. Dostop na postrežje iz bivalnih prostorov ni možen. Streha

Pleteršnikova hiša postavljena ob breg. V ozadju "štala".
(foto Nataša Konestabo)

je zasnovana somerno, dvokapno in krita z opečnim zareznikom. Na pomembnost tega gospodarskega objekta kaže dejstvo, da je že vrisan v franciscejski kataster.

b) Predlog za obnovo

Za kakovostno ponudbo celotnega kompleksa naj se v projekt vključi tudi obnova Pleteršnikove zidanice. Potrebna bi bila sanacija ostrešja in kritine, zamenjava vrat, oken, okenskih in vratnih okvirjev in okovja.

KAPELICA

a) Opis stanja

Pleteršnikovo kapelico lahko po stilu datiramo v pozni baročni čas, okoli leta 1800, saj jo že zasledimo v franciscejskem katastru. Lani so jo obnovili in jo postavili na cementni podstavek. Streha je somerna, dvokapna, krita z opečnim zareznikom in s čelno stranjo obrnjena v dolino. Napušč je s čelne strani ometan, na straneh pa je polkrožno zaključčen. Fasada je oblikovana z menjavanjem belega zglajenega in sivega grobega ometa, ki tik pod napuščem oblikujeta stiliziran križ.

b) Predlog za obnovo

Kapelico so domačini lani zgledno obnovili.

PREDLOG ZA MUZEJSKO PREDSTAVITEV

Smo pred nalogo, ki nam nalaga vrnitev življenja temu kompleksu. Ker bo le-to bistveno drugačno od prejšnjega, je potrebno izdelati novo vsebinsko in funkcionalno zasnovano domačinskega kompleksa v celoti. Ta naj deluje kot homogena in med seboj tesno povezana enota. Gre za problem ideje delovanja in posredovanja informacij o bogati kulturni dediščini, ki že vseskozi spremlja Pleteršnikovo domačijo. Navajamo nekaj možnih oblik novega delovanja Pleteršnikove domačije:

- muzej,
- spominska hiša,
- gostinsko-turistični objekt,
- kulturni center v lokalnem in regionalnem smislu.

Možne so tudi medsebojne kombinacije. Predvsem pa je namen muzeja predstaviti Maksa Pleteršnika, njegov način življenja in bogat ustvarjalni opus. V osnovi smo se odločili za postavitev spominske hiše, ki naj svoje življenje dopolnjuje z širokim delovanjem na področju kulture in turizma. Postavi naj se stalna zbirka o Maksu Pleteršniku,

celoten kompleks pa naj s svojimi prostorskimi razsežnostmi služi še dejavnostim na področju kulture in v turistični ponudbi.

a) Postavitev zbirke v stanovanjski hiši

Zbirka naj bo postavljena v stanovanjski hiši, v prostorih, namenjenih javnosti (del hiše je namreč še vedno v privatni lasti). Zbirka naj bi stala v štirih prostorih: v veži, kamri (Johanovi sobi), manjši in večji sobi. Notranjost hiše naj daje občutek, da v njej še vedno nekdo živi. "Razstavljene" listine, pisma, knjige in ostali predmeti naj bodo kopije, ki jih bodo obiskovalci lahko prelistali in prebirali. Na to, da je to muzej, naj spominjajo le dodatna pojasnila in opombe na manjših ploščah, pritrjenih na stene, pohištvo. Obiskovalce naj sprejema in vodi za to usposobljen kustos. V kleti lahko uredijo vinoteko in manjši gostinski lokal.

b) Ureditev domačije

V hlevu naj Turistično društvo Pišeece uredi prodajalno brošur, razglednic in spominkov (med, vino, suho sadje, kozarci in vrči, po vzorcih iz Pleteršnikove hiše). Ponudbo bi v prihodnosti lahko dopolnjevali z novimi uporabnimi spominki, saj je gradiva in primernih vzorcev v Pleteršnikovi hiši na pretek. Potrebno bi bilo izdati tudi poseben turistični zemljevid Bizeljskega z vrisano potjo po kulturno-zgodovinskih znamenitostih. Pišeece zaenkrat še ne nudijo dovolj možnosti za preživljanje daljšega aktivnega oddiha. Zato bodo verjetno obiskovalci prihajali na enodnevne izlete iz okoliških zdravilišč.

V čebelnjak naj postavijo AŽ panje s čebelami. Skrb za čebele in pridobivanje medu pa naj prevzame čebelarški krožek OŠ Pišeece pod vodstvom čebelarja.

V kozolcu naj bodo razstavljeni eksponati, ki sodijo tja po svoji funkciji (orodje). Potrebno se je dogovoriti z enim od sosednjih kmetov, da bo v kozolcu shranjeval pridelke in sušil seno.

Lopa naj se obnovi in rekonstruira manjkajoči zgornji del. V notranjosti, v spodnjem delu, naj uredijo sanitarije. V zgornjem delu naj uredijo gostinski lokal, ki bo služil tudi kot družabni prostor. Del tega objekta lahko namenimo za neke vrste depo in dokumentacijo.

Pleteršnikova domačija mora biti zasnovana tako, da bo v prvi vrsti zadovoljevala potrebe prebivalcev Pišec. Vsehovati mora tiste simbolne elemente, s katerimi se bodo domačini identificirali. Odprta in dostopna pa mora biti tudi širši javnosti.

Pomembna je tudi propaganda. Pri "trženju" svojih znamenitosti se morajo domačini zavedati predvsem pomena dobre reklame in stalnega obveščanja (časopis, radio, navezava stikov s turističnimi agencijami in turističnimi kraji - Atomske in Čateške toplice). Zanimive oznake in smerokazi ob glavni cesti lahko v Pišeece vzbijajo precej naključnih obiskovalcev, ki jih bodo zanimala rojstna hiša Maksa Pleteršnika, pišečki grad ali vinoteka.

Za kakršnekoli večje ambicije pa bodo morali Pišečani zagotoviti prenočitvene zmogljivosti. Ni potrebna nova gradnja, uredijo naj le kakšno sobo za obiskovalce, mogoče kakšno turistično kmetijo. Organizirali bi lahko slikarske kolonije in kiparske delavnice, počitnice za otroke in tabore. Nujna vzdrževalna dela bi opravljali ljudje, najeti preko javnih del.

ZAKLJUČEK

Naš odnos do dediščine se oblikuje postopoma, spoznanja se vedno znova dopolnjujejo in dograjujejo, zato sta ta muzeološki in konzervatorski program zgolj poskus, kako predstaviti obstoječi spomenik.

VIRI:

- Predlogi za obnovo in muzejsko predstavitev Pleteršnikove domačije študentov 4. letnika v šolskem letu 1993/94 Oddelka za Eika na FF v Ljubljani:
- Željko Berlič,
- Andreja Grom,
- Sandra Habjanič,
- Marija Hameršak,

- Katarina Hergold,
- Nataša Konestabo,
- Bojana Rogina,
- Peter Simonič,
- Cirila Štrumbelj,
- Vladka Trontelj,
- Damjana Žbontar.

SUMMARY

Proposal for the Renovation and Museum Presentation of the Pleteršnik Homestead

Damjana Žbontar, Andreja Grom

Villagers of Pišece have decided that by fall of 1994 they would organize and prepare for public exhibit memorial rooms of Slavacist and classical philologist Maks Pleteršnik in his renovated ancestral home, thus paying homage to the centenary of the publication of his German-Slovene Dictionary which was published in 1894. On the initiative of Pišece inhabitants senior students of the Department of Ethnology and Cultural Anthropology at the Faculty of Arts and Letters in Ljubljana visited Pišece twice during the 1993/94 school year. Accompanied by Dr. Janez Bogataj

and Vito Hazler, they closely examined the house and adjoining farm buildings, sketched and took photographs of buildings as well as their inventory. As part of their obligatory work for the subjects Ethnological Preservation and Ethnological Museology, they composed a proposal for an elaboration on the preservation and museological presentation of Maks Pleteršnik's homestead. Furthermore, they added numerous proposals on how to present Pišece and its surroundings culturally as well as touristically. The project is supervised by the Tourist Society of Pišece and by its inhabitants, either directly or indirectly through institutions such as the local school and church. The first part of the project restoration of the homestead, was finished in September 1993 when villagers of Pišece organized festivities celebrating the seventieth anniversary of Maks Pleteršnik's death, opened an exhibit featuring his life and work in the local schoolhouse, newly roofed Pleteršnik's home, cleaned up its surroundings, blessed the renovated chapel and prepared a commemoration by Pleteršnik's grave in the Pišece graveyard.

Samo Klemenčič (Baldus)

UDK 77 : 39

FOTOGRAFSKI ALBUMI KOT ZGODOVINSKI IN ETNOLOŠKI VIR

Delo študentov je pogosto neopaženo ali celo podcenjeno. Številne kvalitetne seminarske (oz. proseminarske) naloge ležijo na zaprašenih policah, ne da bi jih kdorkoli, z izjemo mentorjev, sploh kdaj imel v rokah. Nekateri menijo, da so te naloge preveč nestrokovne, površne in da se zanje ne splača izgubljati časa; zanimive so jim lahko kvečjem diplomske naloge ali doktorske disertacije. Seveda pa vsakdo, ki je že kdaj bral kakšno izvrstno seminarsko nalogo, ve, da je le-ta lahko celo veliko bolj zanimiva od marsikatero suhoparne diplomske naloge. K boljšemu poznavanju oz. vrednotenju truda študentov-etnologov lahko pripomore predvsem doslednejše in podrobnejše informiranje o njihovih prizadevanjih, delu in izsledkih. V ta namen služi tudi pričujoči prispevek.

"Fotografski albumi kot zgodovinski in etnološki vir" je okvirni naslov proseminarskih nalog, ki jih morajo študentje 1. letnika pod mentorstvom prof. dr. Slavka Kremenška napisati pri predmetu Etnologija in zgodovina za študijsko leto 1993/94. (Do 25. 7., ko je bil sestavljen ta prispevek, je bilo oddanih le devet nalog.) Kot pove že naslov, je v ospredje postavljena sporočilnost fotografij kot vira informacij za etnološko raziskovanje; ker pa fotografije same ponavadi ne omogočajo globljega spoznanja, morajo biti v

raziskovanje vključeni tudi pripovedovalci, dodatna literatura, ipd. Študentje se zastavljenih problemov lotevajo na različne načine, kar je pogojeno tudi z mnogovrstno tematiko posameznih nalog. V grobem bi se dalo naloge razvrstiti v štiri skupine:

- tiste, ki se ukvarjajo s pojavi, ki tako ali drugače vplivajo na življenje določenih ljudi;
- tiste, ki se ubadajo z neko (bolj ali manj zaprto) skupnostjo krvno nepovezanih ljudi in njihovim delovanjem;
- tiste, ki prikazujejo življenje ljudi neke krvno-sorodstvene skupine v daljšem časovnem obdobju (rodovnik več generacij določene družine);
- in tiste, ki se omejujejo na podroben prikaz in analizo le ene osebe ter njenega vpliva na okolico.

Za boljšo ponazoritev bi bilo pametno podati kratek oris vsake od devetih oddanih proseminarskih nalog:

Jana Apih, ŽENSKA MEŠČANSKA MODA V OBDOBJU 1900-1940

S pomočjo fotografij iz albuma svoje stare matere, Vide Grahor, skuša Jana predstaviti razvoj in spremembe v ženski meščanski modi v prvih štirih desetletjih tega stoletja. Glede

OBZORJA STROKE

Oblačilna kultura v Sp. Bitnjah pod Premom leta 1902.

na to, da Vida Grahor izhaja iz višjega srednjega sloja, da se je vedno gibala v "višjih" krogih in da denarja v družini ni primanjkovalo, je lahko dokaj dobro sledila novim modnim trendom. Zaradi visokega standarda si je njena družina lahko privoščila tudi pogosto fotografiranje in tako je nastalo bogato fotografsko gradivo, ki je z ustreznim komentarjem predstavljeno v nalogi. Poleg fotografij in pogovorov s staro materjo so Jani kot pomemben vir služile nekatere revije (Žena in dom, Ženski svet, Slovenka), ki so izhajale v omenjenem časovnem obdobju. Uporaba in primerjava teh dodatnih virov predstavlja znaten doprinos h kvaliteti naloge.

Samo delo je vsebinsko razdeljeno na dve glavni poglavji. V prvem je na kratko predstavljen življenjepiš Vide Grahor, v drugem (dosti bolj obsežnem) poglavju s številnimi podpoglavji pa so v ospredju fotografije in njihova

Na obisku v Benetkah leta 1924.

interpretacija. Vsako podpoglavje zajema krajše časovno obdobje: 1900-10, 1910-20, 1920, 1920-25, 1925-28, 1928-30, 1930-35 in 1935-40. Za grob oris razvoja in spreminjanja ženske mode v letih 1900-1940 bi bilo najbolje citirati odstavke iz zaključka naloge: "V začetku stoletja je moda narekovala dolge, nepraktične obleke s stezniki. Zaradi domnevne škodljivosti steznika se je v letih od 1910 do 1920 moda korenito spremenila. Stezniki so bili pozabljeni in dolge, široke obleke so se morale umakniti krajšim ter preprostejšim. Leta 1920-1930 so bila v stilu oblek z nizkim pasom, bogatimi volani in plisejem in do kolen segajočih kril. Moda je delovala lahkotno in sproščeno. Ženske so se postrigle na "hubi" frizuro in nosile oprijete slamnike. Z nastopom novega desetletja je razigranost Charleston mode izginila in nastopilo je obdobje elegantnih daljših oblek. V modo je prišlo poudarjanje ženskih oblik z oprijetimi in spodaj zvončasto krojenimi oblekami. V zimskem času pa so se vse dame zavijale v razkošne, tople kožuhe."

Barbara Šterbenc, LITOSTROJSKI AVTO-RALLYJI

Komisija za rekreacijo pri tovarni industrijske opreme Litostroj je z organizacijo rallyjev začela leta 1971. Rallyji niso bili tekmovalnega značaja; namenjeni so bili rekreaciji in razvedrilu litostrojskih delavcev. Večina jih je vodila na Češko (počitniško naselje Červena pri Milevskem), v Split in Poreč. Potekali so najmanj dvakrat na leto, pred in po turistični sezoni. Ker so bili organizirani preko sindikata, so bili ti izleti poceni; nekaj časa je del stroškov kril celo Renault, vendar so se v tem primeru rallyjev lahko udeležili le vozniki Renaultovih vozil. Rallyje je odlikovala trdna organizacija: proga in postanki so bili vnaprej določeni, na cilju je bilo poskrbljeno za hrano, prenočišče, družabne igre idr.

O dveh takšnih večdnevih rallyjih podrobneje govori Barbarina naloga. Leta 1971 se je avto-rallyja v Split udeležil njen oče, leta 1972 pa se mu je pri vožnji na Češko pridružila še njena mati. Tako je po njunih pripovedovanjih (in po pripovedovanjih Milana Vidmarja, glavnega organizatorja rallyjev) uspela predstaviti eno od dejavnosti litostrojskega sindikata. Dodatne informacije je dobila še v več številkah časopisa Litostroj, ki ga je tovarna izdajala v letih 1970-76. (Iz teh časopisov je uporabila dve fotografiji in en članek, saj fotografskega materiala iz družinskega albuma ni ravno veliko.)

Rally leta 1971.

OBZORJA STROKE

Lea Kužnik, HOTEL SLON

Naloga nas popelje skozi zgodovino enega najbolj znanih in uglednih hotelov na Slovenskem. Po ustnem izročilu naj bi hotel Slon nastal na kraju, kjer se je (kot del spremstva nadvojvode Maksimiljana na poti iz Španije preko Trsta do Dunaja) v 16. stoletju ustavil in si odpočil prvi slonji obiskovalec Ljubljane (menda je povzročil pravo senzacijo v tem, tedaj majhnem in skromnem mestecu).

Kraj, kjer si je slon odpočil, jedel in pil, so ljudje poslej imenovali "Pri Slonu". V preteklosti je Slon zamenjal precej lastnikov, močno pa sta se spreminjali tudi njegova podoba in namembnost. Na začetku je bil Slon le krčma, leta 1856 je bilo zgrajeno novo hotelsko poslopje, leta 1860 je bila odprta tudi kavarna. Leta 1937 so stavbo porušili in po načrtu arhitekta Stanka Rohrmana leta 1939 zgradili sedanji hotel. Notranji prostori in oprema so bili večkrat prenovljeni oz. spremenjeni. V baru so nastopali prvi znani godbeniki in pevci, med njimi tudi Marjana Deržaj. Hotel Slon se med drugim lahko ponaša tudi kot prvi hotel v Ljubljani s posebno popestritvijo nočnega artističnega programa - striptizom.

Leini pripovedovalci so bili nekateri vodilni (sedanji in nekdanji) uslužbenci hotela Slon. Večina uporabljenih fotografij je last fototeke hotela. Poleg teh je primerjalno (npr. za primerjavo notranje opreme nekoč in danes) dodanih še nekaj avtoričinih fotografij. Marsikatera informacija je vzeta tudi iz reklamnega gradiva za omenjeni hotel. Pa še to: ali veste, da je Tito, vedno kadar je prišel v Ljubljano na zdravniški pregled, obiskal tudi hotel Slon in z največjim užitkom zmazal porcijo štrukljev (ki so jih stalno kontrolirali, da ne bi bili zastrupljeni)?

Tjaša Habjan, SODARSKA ZADRUGA TACEN

Sodarstvo spada v Tacnu med najstarejše obrti. Izdelovanje sodov je v ta kraj zanesel sodar Medved v 80-ih letih 18. stoletja, ko se je s Črnega vrha nad Idrijo priženil v Tacen. Kmalu so se razvile obrtne delavnice ob cesti, ki so jo imenovali "Medvedova gasa". Leta 1905 se je sedem tacenskih sodarskih mojstrov združilo v "Sodarski zadrugi Tacen". Največ naročil je prihajalo iz Jagodine (Srbija); veliko tudi iz Ptuja, Ormoža, Črnomlja, Vipave, Metlike ter Istre in Dalmacije z otoki. Kadar en sam mojster s pomočniki ni bil kos

Železniška postaja v Vižmarju okrog leta 1935;
Odpošiljanje sodov.

naročilu, so mu pomagali drugi. Do železniške postaje v Vižmarjih so tovor ponavadi peljali s konjsko vprego, včasih tudi s splavi po reki Savi v Ljubljano. V primeru daljšega in neudobnega prevoza so sode, potem ko so bili že izdelani, velikokrat razstavili, posamezne dele označili s številkami in jih na terenu zopet sestavili. Leta 1955 se je "Sodarska zadruga Tacen" preimenovala v "Sodarstvo Tacen". Danes tradicijo izdelovanja sodov v Tacnu nadaljuje Slovenijavino (od 1973); prava sodarja sta le dva, ostali pa so tesarji, mizarji in priučeni delavci.

V grobem bi to bila vsebina naloge; opisan je še položaj vajenca, nekaj sodarskih praznikov in običajev, postopek izdelovanja sodov danes. Poleg fotografij so k nalogi priložene fotokopije Knjižice za učenca v gospodarstvu iz leta 1951, učne pogodbe iz leta 1936 in strokovnih predpisov za sodarske vajence (datum neznan). Fotografije predstavljajo sicer bogato, vendar pomanjkljivo komentirano gradivo.

Saša Roškar, FOTOGRAFSKI ALBUM DRUŽINE ROŠKAR

Poroka mlinarjeve hčere leta 1951 v Grabi v Cogetincih.

V nalogi skuša Saša predstaviti družino svojega očeta na podlagi fotografskega materiala (od 1947 do konca 60-ih let) in informacij svoje babice, Genovefe Roškar. Kot pravi sama, je fotografij glede na dolgi časovni razpon razmeroma malo; navaja tudi več možnih vzrokov za takšno stanje; od razmeroma slabih gmotnih razmer v družini do nepravilnega odnosa družine do fotografij. Naloga je razdeljena na dva dela: prvi predstavlja biografijo Genovefe in Jožefa Roškarja ter njunih otrok, drugi del pa podaja obširne komentarje k 25 uporabljenim fotografijam. Raziskovanje življenja prednikov je za avtorja take naloge posebno zanimivo, saj tako odkriva svoje korenine in s tem tudi samega sebe; bralcu pa delo nudi vpogled v dogajanje znotraj precej zaprte skupnosti in s tem omogoča spoznanja o načinu življenja, kar naj bi bil (po sedanjih opredelitvah) predmet etnologije.

Katka Grzinčič, LOVSKA DRUŽINA KAMNIK

Naloga nudi celo več, kot obeta naslov. Ne samo da podaja zelo natančen in zanimiv oris zgodovine LD Kamnik, njenega delovanja in socialne strukture članstva, opis načinov lova ter nekaterih šeg in navad, očrt njenih lovišč nekdaj in danes, ipd., vse to je podkrepljeno z bogatim fotografskim materialom, zemljevidom in prispevkom iz revije Lovec; naloga v uvodu nudi dokaj obširen pregled

začetkov, razvoja in pomena lovstva od prazgodovine do danes, ukvarja se z lovsko etiko, opisuje celo lovstvo v slovenskih oz. jugoslovanskih okvirih. Delo je še dodatno oplemeniteno z navajanjem in uporabo literature, ponekod tudi s citiranjem odlomkov iz raznih knjig ali izjav pripovedovalcev.

Pri ukvarjanju z lovom se v nalogi pojavlja delitev na individualni in skupinski lov. (Pri tem se omenja, da je prvi lovcem bolj pri srcu.) Od individualnih načinov sta opisana "lov na čakanje" in "zalaz"; druge oblike, kot so "klicanje", "iskanje", "grmarjenje", "šarjenje", "jamarjenje", "lovljenje s pastmi" in "lov z valniki", menda v LD Kamnik niso prisotne. Od skupinskih oblik sta predstavljena "brakada" (vključno z obredoma "pozdrav lovini" in "zadnji pogon") in "lov na živo divjad". V zvezi z obveznostmi in dolžnostmi lovcov se v nalogi omenjajo razne delovne in čistilne akcije, kmljenje in oskrba živali (vendar se zadnje čase v zvezi s tem pojavljajo dvomi, saj tako lahko divjad postane odvisna od človeka in s tem izgubi identiteto) ter sankcije in kazni za različne postopke. Z lovci in njihovim prostim časom so povezana tudi strelska tekmovanja (streljanje glinastih golobov) in družabni večeri. Od lovskih običajev so obsežneje predstavljeni predvsem: zelena vejica, lovski pogreb in krst. Za konec je pridan še prispevek Franceta Cvenkla iz revije Lovec (74/1991, št.2) o lovskem krstu in njegov scenarij za ta obred.

Maja Kanop, DRUŽINA PUHALJ IN NJIHOVI NASLEDNIKI

V osnovi je ta naloga zelo podobna zgoraj omenjeni. Razlike med obema so: slednja zajema daljše časovno obdobje (skoraj 90 let) in se nanaša na več ljudi (štiri generacije), je bolj obsežna, vsebuje skoraj trikrat toliko fotografij, priloženi so tudi rodovnik in dva zemljevida.

Maja je raziskovala prednike svoje matere, začela pri pradedku in prababici, končala pa kar pri sebi in bratu. Ker so bile informacije o najstarejšem razdobju razmeroma skope, je posegla po dodatni literaturi, kar je delo še znatno obogatilo. Enako kot je bilo povedano o raziskovanju prednikov in s tem svojih korenin v navezavi na prejšnjo nalogo, velja tudi v tem primeru.

Nina Vodopivec, ŽIVLJENJSKA IN NOTRANJA PODOBA ALOJZA JUVANA

Tudi ta naloga se drži formule že večkrat omenjenega dvodelnega koncepta: v prvem je predstavljen življenjepis avtoričinega pradedka, Alojza Juvana (1889-1989), v drugem delu pa so na štiri časovna obdobja razdeljene fotografije s komentarji. Iz biografije lahko razberemo, da je bila

obravnavana oseba zelo zanimiv človek. Na srečo je o svojem življenju veliko pripovedoval svojim potomcem, med njimi tudi Nini, tako da se podatki o njegovih izkušnjah in doživetjih niso pozabili in so se lahko materializirali v pisni obliki. Glede na to, da je Alojz Juvan dočkal visoko starost 99 let, je v tem času doživel marsikaj nenavadnega (med drugim tudi I. in II. svetovno vojno) ter o tem pripovedoval drugim (tudi Nini, tako da gre tudi za informacije iz prve roke), predstavlja naloga dokaj natančno in podrobno poročilo o načinu življenja nekega človeka, živečega v času med koncem 19. in koncem 20. stoletja. Bogat vir informacij je avtorici (poleg uporabljenih fotografij, ki so bile vse last Alojza Juvana) nudil pradedkov dnevnik, o Alojzu pa ji je veliko pripovedovala tudi njegova hčerka, Ninina babica.

V nalogi so zanimiva še Ninina razmišljanja o pomenu in vlogi fotografije v življenju ljudi. Za ponazoritev nekaterih idej večkrat citira R. Barthesa iz knjige *Camera lucida* (SH 1992). Poleg tega dela je očitno posegla tudi po knjigi *Dagerotopija* na Slovenskem Mirka Kambiča, saj od tod navaja zanimiv podatek: leta 1842, ko je v Ljubljano stopil prvi fotograf, je fotografija ene osebe stala pet goldinarjev, polovico ali čettino povprečne delavske plače.

Lucija Kos, SLOVO OD ŽIVLJENJA

Naloga izstopa v primerjavi z ostalimi predvsem iz dveh razlogov: tematike (saj spadajo bolezen, smrt in pogreb v sklop "kočljivih" in ne pogosto raziskovanih področij) in načina pripovedi (pri čemer je zanimivo, da oseb, ki so v nalogi omenjene, in pripovedovalcev ne imenuje po imenih, temveč po družbenem oz. družinskem položaju). Mislim, da že naslovi poglavij oz. podpoglavij veliko povedo o nalogi; Njegovo življenje in starost, Zadnji dnevi in smrt, Mrtvec pri hiši, Slovo od doma, Pot na pokopališče, Pokop, Spomini na pokojnika, Kako so ljudje preživeli dogodek. Kot kažejo ti naslovi, je naloga skoncentrirana predvsem na zadnjih nekaj let življenja dotične osebe, njegovo smrt in posledice, povezane z le-to. Pri tem se Lucija zelo uspešno spušča v številne podrobnosti, saj npr. pri opisovanju običajev, povezanih z mrtvecem pri hiši ali pri njegovem pogrebu razpravlja o simboliki raznih predmetov (križ, sveča...) in dejanj (žalovanje...), opirajoč se na dodatno literaturo. Fotografij ni ravno veliko (večina le-teh prikazuje pogreb, medtem ko npr. ni nobene fotografije, ki bi se navezovala na mrtveca v hiši), vendar bogati in izčrpni komentarji nadomestijo to pomanjkljivost.

Predstavitev devetih proseminarskih nalog je zelo površna in pomanjkljiva, vendar povsem v skladu s svojim informativnim namenom: obvestiti študente in profesorje (ter vse, ki bi jih to utegnilo zanimati) o rezultatih študentskega etnološko-raziskovalnega dela. Vsakomur, ki ga katera od omenjenih nalog posebej zanima, svetujem, da si jo (oz. jih) v celoti prebere.

SUMMARY

Photograph Albums as a Historical and Ethnological Source

Samo Klemenčič

Quite often the work of students goes by unnoticed - of even underestimated. Numerous good papers gather dust on a number of shelves, without anybody - with the

exception of their mentors - leafing through them. Some are of the opinion that these papers are too unprofessional, superficial, and not worth taking time for; only B. A. or doctoral theses are of any interest to them. But it is true that anybody who had ever read a truly excellent paper written by a sophomore or a junior student, is aware that these can be even much more interesting than many a dull diploma thesis. In order to better appreciate the work of ethnology students, it is necessary to constantly and in detail inform others to their endeavors, work and the ensuing results.

KAM SO VSI TURISTI ŠLI?

Povzetek diplomske naloge s podnaslovom: Turistične kmetije in vinotoči na področju občine Slovenska Bistrica in njihove nedorečene možnosti

Predstavljen je kratek oris diplomske naloge z gornjim naslovom (Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, 1994, mentor izr. prof. dr. Janez Bogataj), v kateri so izražene težnje po preusmerjanju etnologije na nova (aktualna turistična) področja raziskovanja. Zagovarjam stališče, da gre v primeru turističnih kmetij in vinotočev za primer dediščine nekega okolja, zato morajo v skladu z njo tudi funkcionirati. Žal se to v praksi ne dogaja, zato sem s poudarki na etnoloških vsebinah opozorila na nujno sodelovanje etnologov, ko gre za načrtovanje in realiziranje tovrstnega turizma na podeželju.

Raziskovanja na področju turizma so bila doslej na Oddelku za etnologijo bolj izjema kot pravilo: le dve diplomski nalogi¹⁾ in nekaj seminarskih nalog. Omeniti velja tudi trud nekaterih etnologov, ki ga vlagajo v promocijo stroke, dežele in njene dediščine.²⁾ Slovenski prostor vse bolj izgublja svojo arhitekturno (tudi krajinsko) identiteto in zapada v folkloristične posnetke laično formiranih vzorcev. Državni interesi so se v povojnem času (po letu 1990) začeli preusmerjati k oblikovanju tako rekoč kvalitetne turistične ponudbe na podeželju, pri čemer še vedno nastajajo nepopravljive napake. Nanje sem opozorila na obravnavanem primeru.

V Slovensko Bistrico sem se preselila s Primorskega leta 1990 in začela spremljati "turistično" dogajanje novega okolja. Kmečki turizmi in vinotoči so rasli (in še uspevajo) kot gobe po dežju, samorastniško, brez prave vsebine, cilja in kvalitete. Pokazalo se je, da je prevladujoč motiv za tovrstno dejavnost (predvsem v primeru vinotočev) zaslužkarstvo - hitro in "na lahko".

Vidiki obravnave so naslednji:

- oblika turistične dejavnosti,
- oris dejanskega stanja turistične ponudbe na kmetiji,
- pomanjkljivosti, predlogi...,
- vključevanje etnoloških vsebin,
- vas Kočno - nepravilnosti in možnosti,
- vprašanje promocije turizma na podeželju na obravnavanem področju.

Raziskava temelji na razmerju med tradicijo (dediščino), njeno transformacijo in aplikacijo.

Obiskala sem enajst vinotočev in šest kmetij z izletniško obliko turistične dejavnosti.³⁾ Od teh tri redno obratujejo, dve občasno, ena pa je medtem dejavnost opustila. Med

1) Avtorici diplomskih nalog sta Maja Dokl-Marin in Andreja Bahar-Muršič.

2) Na tem področju sta najuspešnejša in zaenkrat edina Janez Bogataj in Vito Hazler.

3) Turistične kmetije glede na dejavnosti delimo na:

- kmetije z izletniškim turizmom,
- kmetije s stacionarnim turizmom,
- kmetije odprtih vrat,
- vinotoče (kot posebno obliko).

vinotoči so trije takšni, ki vsaj lokacijsko ustrezajo imenu, eden pa je mešanica vinotoča in turistične kmetije. Obravnavam tudi izrazito negativen in neustrezen primer, ki kaže, v kakšni obliki vinotoč sploh ne bi smel funkcionirati. Predmet mojega zanimanja je bila tudi družina, ki se namerava in želi ukvarjati s turistično dejavnostjo. Zato je tu izziv za kvalitetno načrtovanje in realiziranje turistične ponudbe, s katero bi lahko kmetija postala prvi pozitiven model tovrstnega turizma v občini.

Priznati moram, da sem glede na nemajhno število vinotočev pričakovala bolj kvalitetno ponudbo, pa se je zataknilo že pri urejenosti. Čeprav ekonomisti prisegajo na kvantiteto, iz katere se na osnovi konkurenčnosti izloči kvaliteta, se ta teorija v primeru dediščine ne more in ne sme obnesti. Nujno potrebno je namreč izdati ustrezno oblikovano zapisano pravila, ki bi med interesi ustvarila selekcijo že pred uvajanjem turistične dejavnosti. S tem bi že na začetku dosegli neko kvalitetno stopnjo, sicer je odprtje nekega "kvazi" vinotoča ali turistične kmetije nesmiselno, predvsem pa neprimerno. Vsak lahko ugotovi, da se pod temi nazivi včasih skriva delovanje običajne gostilne, pa še to z vprašaji.

Delo na terenu je sicer pokazalo spodbudne rezultate. Posamezniki so še kako željni nasvetov in strokovno utemeljenih informacij, le da so pristojni za turizem gluhi za sodelovanje.⁴⁾ Zato je struktura obiskovalcev še vedno lokalne narave, pa tudi zahteve lastnikov vinotočev in turističnih kmetij ostajajo skromne. Ne v želji po lastni afirmaciji v širšem slovenskem prostoru (za to je sicer še prezgodaj), pač pa izključno v smislu že omenjenega dodatnega zaslužka.

Vzroki, ki vplivajo na odločitve o ukvarjanju s turistično dejavnostjo na domu, so še naslednji:

- V večini primerov gre za srednje velike kmetije - do 5 ha zemlje, večinoma z mešano proizvodnjo. Zaradi manjšega obsega dela, zlasti če je kmetija mehanizirana, je mogoče opravljati dodatno dejavnost.
- Možnost prodaje domačih proizvodov/presežkov.
- Brezposelnost marsikoga sili v razvijanje nove dejavnosti, s smislom za turizem in delo z ljudmi ali brez njega.
- Želja po druženju in stikih z ljudmi.
- Želja po ohranitvi kulturne dediščine je komaj omembe vredna.

Iz obravnave v celoti odpadejo tiste kmetije, ki so za tovrstno dejavnost potencialni kandidati. Gre za tip velikih, osamljenih kmetij na Pohorju z velikostjo posestva nad 30 ha z usmerjenostjo v gozdarstvo in/ali mlečno živinorejo. Razlogi so:

- v dovolj dobrem zaslužku od kmetijske proizvodnje,
- v velikem obsegu dela (po pripovedovanjih ne bi zmogli dodatnega dela),
- ni nasledstva,

4) Vabilu na zagovor diplomske naloge, ki ga je finančno omogočila bistriška občina, se ni odzval nihče od pristojnih.

- pomanjkanje interesa in motivacije.

Iz razgovorov z lastniki turističnih kmetij in vinotočev sem lahko ugotovila strukturo obiskovalcev. (Knjige gostov, iz katere bi bila omenjena struktura opazna, namreč ne vodijo.)

Med zaključenimi skupinami prevladujejo:

- skupine iz podjetij in drugih delovnih organizacij,
- skupine v sorodstvenem razmerju,
- skupine iste starostne kategorije.

Razlogi za obiskovanje obravnavanih kmetij in vinotočev:

- praznovanja koledarskega cikla (dan žena, martinovanje, silvestrovanje, zaključki poslovnega leta),
- praznovanja življenjskega cikla (krst, birma, poroka - gostija, rojstni dnevi, upokojitve...),
- praznovanja generacijskih in interesnih skupin (fantovščina, deklščina, obletnica mature, srečanja upokojencev, lovcev, vinogradnikov...).

V redkih primerih kmetije obiščejo organizirane izletniške skupine preko potovalnih agencij.

Z nalogo sem želela med drugim raziskati tudi možnosti vključevanja turističnih kmetij in vinotočev na področju občine Slovenska Bistrica v turistično ponudbo širšega slovenskega prostora. Pri tem sem ugotovila razloge, zakaj to doslej ni bilo mogoče:

- Nedorečenost zakonov, ki na eni strani omejujejo in ne upoštevajo specifik tovrstne dejavnosti, na drugi strani pa s togimi predpisi dopuščajo preoblikovanje v gostinsko dejavnost.
- Nedejavnost in neučinkovitost ustreznih inšpekcijskih služb, ki bi lahko delovale ne le nadzorno, pač pa tudi svetovalno (bolj fleksibilno ob oblikovanih predpisih).
- Skeptičnost (celo pristojnih) ob predznaku "turistično" in "turizem".
- Premalo strokovnosti pri oblikovanju kvalitetne turistične ponudbe s ciljem promovirati območje v skladu z dediščino.
- Nepoznavanje etnologije in njenih možnosti pri oblikovanju turistične ponudbe na podeželju in nasploh.

Pri oblikovanju (načrtovanju) turizma na podeželju, predvsem v primeru turističnih kmetij in vinotočev, je potrebno upoštevati tudi etnološke vsebine, ki so še vedno zanemarjene. S podeželjem se namreč ukvarjajo le agronomi, arhitekti, geografi in ekonomisti, ki posegajo tudi na področje etnološkega raziskovanja in obravnavanja. Neupravičeno.

Pri posameznih kmetijah in vinotočih me je zanimal zunanji arhitekturni videz v skladu z okoljem. Tako mora zunanost (turističnih) kmetij na Pohorju ustrezati alpskemu tipu pohorske hiše, ki jo odlikuje dokaj dobra stopnja ohranjenosti. Zato se pri zgledih ne bi smelo zatikati. Glede na lokacijo vinotočev - vinorodna področja - je logična posledica tudi njihova arhitekturna podoba, kar sicer v večini primerov ne drži. Še vedno najdemo ohranjene cimprane in s slamo krite viničarije (stegnjenega tlorisa) na področju južnih obronkov Pohorja in Dravinjskih gor. Za Haloze pa so značilne zidanice vrhkletne oblike, grajene pravokotno v hrib. Stavbno dediščino so oblikovali naravni geografski pogoji, danes pa finančni družinski proračun, lastna domišljija in zidarska spretnost.

V posebnem poglavju sem obdelala tudi notranjo razvrstitev prostorov s poudarkom na preoblikovanju in notranjem opremljanju. Pri tem sem izhajala iz izročila oko-

lja, ki je drugačno, kot se zrcali v "pomeščanjenem" kmečkem okolju in stilu.

Na podlagi gospodarske osnove obravnavanih kmetij in vinotočev je bilo mogoče ugotoviti razdrobljenost ali enotnost kmetijske proizvodnje, ki se zaradi potreb turistične dejavnosti tudi preoblikuje in največkrat poenoti. Vinotoči povečajo vinogradniško proizvodnjo in zmanjšajo govedorejo in ukinejo perutninarstvo.

V okviru prehrabne kulture sem po klasifikaciji Vilka Novaka⁵⁾ najprej predstavila jedi, značilne v začetku stoletja, z izpostavitvijo ob nekaterih praznikih letnega in življenjskega cikla. Nato pa še po istih kategorijah jedi, ki predstavljajo kulinarčno ponudbo obravnavanih kmetij in vinotočev. Pokazala se je razlika in s tem možnosti za nujne spremembe jedilnikov, saj geslo: "Raje spoham kuro, kot da gost odide", za turistično kmetijo ni dopustno. Razbrati je bilo mogoče, da se gospodinje podrejšajo povpraševanju gostov, čeprav bi moralo biti obratno - potrebna je tudi vzgoja (nekaterih) obiskovalcev.

Opozorila sem tudi na šege in navade ob nekaterih praznikih letnega cikla, ki jih je mogoče predstaviti (vsaj nekatere elemente) v sklopu izletniške ponudbe na kmetiji. Tako lahko marsikdo izrabi priložnost in v avtentičnem okolju predstavi šege (tudi agrarne), ki se sicer velikokrat odsko manifestirajo na mestnih prireditvah.

Med domačimi obrtmi in dejavnostmi sem izpostavila tiste, ki se lahko vključujejo v navezo s turistično kmetijo ali vinotočem. Lončarstvo, pletarstvo in izdelovanje drobnih lesenih predmetov, kovaštvo, coklarstvo so obrti, ki lahko funkcionirajo v izobraževalne namene, v vsakdanji uporabnosti ali kot turistični spominki. Tega doslej še nismo znali popolnoma izrabiti.

V samostojnem poglavju sem izpostavila vas Kočno, ki je bila leta 1986 proglašena za najlepšo slovensko vas, pridobila pa si je (le po kakšnih kriterijih?) tudi naziv "vas muzej". Gre za primer nestrokovnega pristopa in manipuliranja z izrazom "muzej na prostem" v škodo celotnemu slovenskemu prostoru, saj je tako nastal napačen vzorec turizma na vasi, žal tudi medijsko priznan. Na osnovi konkretnih rešitev sem utemeljevala svojo negativno, a konstruktivno kritiko.

Nalogo sem zaokrožila s poglavji o prireditvah in sejnih, o promociji turizma (na vasi), tudi s poudarkom na spominkarstvu. Tako sem z nakazanimi smernicami in številnimi konkretnimi predlogi odprla vrata možnostim raziskav na terenu tudi v prihodnje.

Ob upoštevanju vseh obravnavanih etnoloških vsebin (druge naj bodo predmet obravnave ustreznih strok) lahko ugotovimo, da projekt "turistična kmetija" ali projekt "vinotoč" zahteva veliko kvalitetnega (interdisciplinarnega) dela. Tudi v širšem slovenskem prostoru.

5) Vilko Novak, *Prehrana. Slovenska ljudska kultura, Ljubljana, 1960, str. 158.*

HMELJNIK

Povzetek dipolomske naloge s podnaslovom Način življenja plemiške družine Wambolt von Umstadt med prvo in drugo svetovno vojno

Problematika grajske kulture, ki ji doslej v etnologiji nismo posvečali večje pozornosti, je bila zame izziv, hkrati pa tudi tveganje, da se na novem raziskovalnem področju, ki odpira tudi vprašanje o aristokratski kulturi in mentaliteti, ne bo lahko znajti.

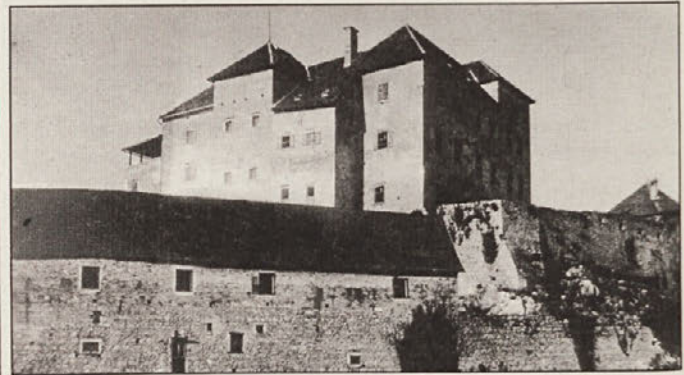
Odločila sem se za avtorski pristop in uporabila narativno analizo kot način ubeseditve raziskovalnih spoznanj. Moj namen ni bil razkrivati zakonitosti načina življenja neke družbene skupine v določenem času in prostoru, pač pa na osnovi zbranih terenskih podatkov, ustnih, pisnih in slikovnih virov vzpostaviti pogoje za razumevanje načina življenja plemiške družine Wambolt von Umstadt na gradu Hmeljnik med obema vojnama.

Ker se raziskovalec ne srečuje z dogodki kot takimi, pač pa z opisi dogodkov, pri čemer ima en dogodek lahko toliko različnih opisov, kot je pripovedovalcev, je bil problem, s katerim sem se morala soočiti kot avtorica, dilema med rekonstrukcijo dejanskega in konstrukcijo tistega, kar sem v času raziskave dojemala kot realnost. Zavedala sem se, da je tako avtorjev kot tudi pogled subjekta njegovega proučevanja nepopoln, mešanica vpogleda in omejenosti, nepristranskosti in predsodkov. Toda oba pogleda skupaj omogočata kompleksno podobo in razumevanje neke družbene realnosti. Zato sem pripovedi informatorjev sprejemala kot del njihove "resnice", ki pa je zanje enako pomembna kot moja "resnica". S pomočjo kritike virov sem želela spregovoriti o vsakdanjem načinu življenja družine, ki je pripadala aristokratskemu krogu. Moja pripoved, ki temelji na pripovedih informatorjev in virih, ki sem jih imela na voljo, želi biti komunikativen tekst, ki se ne izogiba humorju, metaforam ali indirektnim sporočilom, zato da bi izzvenel bolj znanstveno. Po mojem mnenju je tako lažje doseči prikaz večplastnosti nekih družbenih odnosov, ki niso nikoli samo enoznačni.

Tematski sklopi po posameznih poglavjih vključujejo poreklo družine in njeno družabno življenje, versko in politično usmeritev (1. poglavje), bivalno kulturo (2. poglavje), družinski krog in vzgojo otrok (3. poglavje), medsebojne odnose, prijateljske stike, izobraževanje, navade pri mizi in druge vsakodnevne navade ter lov kot pomembno sestavino aristokratskega življenja (4. poglavje). O gospodarstvu in ekonomiji posestva govorim v 5. poglavju.

Že samo dejstvo, da je grajska stavba s svojim dominantnim položajem simbolno izražala privilegirani družbeni položaj ne le njenih lastnikov, marveč tudi zaposlenih na gradu, ki so prav tako uživali sorazmerni družbeni ugled ("Dekle, ki je služila na Hmeljniku, je bila bolj imenitna."), mi je vodilo misel na obliko, ki jo izražam tudi v tehniki pisanja. V poglavju *Srebrna poroka* pišem o praznovanju 25. obletnice poroke grajskega para kot "vsevedni pripovedovalec". *Portret gradu*, kot je naslov drugega poglavja, ponuja asociacijo na umetniško delo. O gradu ne govorim kot strokovnjak, marveč kot ljubitelj, ki želi izvedeti tudi čim

več faktografskih podatkov o umetnini, zato gre predvsem za opis. Poglavje *Razgovor o otroštvu* je zasnovano kot dialog med odraslimi, ki obujajo spomine na svoje otroštvo, so do tega obdobja kritični, vendar čustveno vpleteni. Izjave pripovedovalcev, ki so mi bile posredovane v pogovoru z njimi, povežem v situacijo, ki daje vtis hkratne prisotnosti vseh navedenih oseb pri razgovoru, čeprav ne gre za avtentično situacijo. Sledi poglavje *Pisma*, ki so vir in oblika sporočila. S pismi zelo pogosto povezujemo intimni svet, ki ga razkrivamo zlasti pri pisanju zasebnih pisem. Moja vloga je vloga komentatorke in prevajalke, saj so pisma napisana v nemščini. Družina Wambolt von Umstadt, ki je leta 1876 kupila posestvo in grad Hmeljnik, namreč prihaja iz Hessena v Nemčiji. Misel za naslov *Dnevnik gospodarjenja* se mi je porodila ob prebiranju Anninih pisem v obliki dnevnika. Od leta 1938, ko je prevzela posestvo in se je družina preselila v Frischau na Moravsko v tamkajšnjo vilo, do leta 1942 je staršem, bratoma in sestram pisala dnevniške zapiske, v katerih natančno poroča o dnevnem poteku svojega življenja, ki je bilo v glavnem povezano z upravljanjem posestva. Kot raziskovalka pa sem želela s pomočjo ostalih virov osvetliti celotno organiziranost gospodarjenja.

Jugovzhodna stran gradu Hmeljnik okoli leta 1930. Iz fototeke Dolenjskega muzeja v Novem mestu.

Skozi tekst sem želela poudariti, da je za vedanjem posameznih družinskih članov, odnosom očeta in matere do otrok, vzgojo, družabnim življenjem, obliko gospodarjenja in načinom življenja družine nasploh, razpeta določena mentaliteta, ki je usmerjala njihove vzgibe in ravnanja. Aristokratska mentaliteta je zahtevala podrejanje osebnih želja tradicionalnim aristokratskim vrednotam. Biti plemič je pomenilo dajati drugim socialnim slojem zgled poštenosti, zvestega izpolnjevanja dolžnosti, vdanosti državi in ljudstvu. Zavedanje, da so potomci številnih generacij plemenitega rodu, jim je dajalo moč, zato je bila družina, ki je utrjevala občutek skupne pripadnosti, zelo pomembna, prav tako tudi ohranjanje širših sorodstvenih vezi.

Vsa aristokratska tradicija je temeljila na avtoriteti, zato je razumljivo, da je imela tudi religija zelo velik pomen. Družina Wambolt von Umstadt je bila katoliška. V družini je bilo sedem otrok. Najstarejša Anna je bila rojena 1906, leto dni po poroki barona Huga Wambolta von Umstadta in baronice Ludovice, rojene kot grofica Harrach. Sledile so hčere Leopoldine, Antoniette in Maria Gabriele, nato sinova Franz Klemens in Philipp ter najmlajša hči Elisabeth. Otroci

so bilo vzgojeni avtoritarno. Fantom je bila v skladu s tradicijo namenjena vojaška ali uradniška služba, zato so bili vzgajani špartansko. Dekleta naj bi bile gospodinje in matere, ki morajo naučiti svoje otroke aristokratskih navad in vedênja, predvsem pa srčne kulture in krščanske ljubezni. Ker pa je bilo obdobje med obema vojnama že čas, ki ni več zagotavljal tradicionalnih aristokratskih poklicev, je baron Hugo želel, da si vsi njegovi otroci pridobijo določeno izobrazbo in poklic, kar jim je kasneje omogočalo samostojnost.

Glede na to, da se družbeni jaz vedno oblikuje le v dvogovoru oziroma soodnosu z osebnim jazom, je bilo zame pomembno, da predstavim vsakega družinskega člana predvsem kot posameznika, ki je kot osebnost našel svoje mesto v družbenem okolju kljub vpetosti v norme, ki jih je zahtevala aristokratska tradicija.

Grad Hmeljnik je bil požgan v času, ko je le še simbolno izražal politično moč bogatega tirana, ki jo je imel v srednjem veku. Ko so ga partizani Dolenjskega odreda 18.

maja 1942 požgali, je eden izmed njih dejal: "Zgori, stari fevdalec!" V tem obdobju je bil grad Hmeljnik posestvo, ki se je borilo za svoj obstoj v spremenjenih družbeno-ekonomskih razmerah. Zaradi te notranje protislovnosti se mi je tragedija ponujala kot ena izmed možnih oblik razumevanja usode gradu. Nalogo sem zasnovala v petih poglavjih (ne dejanjih, ker ne gre za uprizoritev), kot je značilno za dramo, ki se je razvila iz grške tragedije. Poglavje sem zaključila z epilogo, v katerem na kratko poročam o tem, kako je teklo življenje družinskih članov po požigu gradu do leta 1950.

Pripis uredništva:

V novembru 1994 je bila diplomatska naloga objavljena v 22. zvezku Knjižnice Glasnika Slovenskega etnološkega društva. Sprejemanje naročil po telefonu ali osebno pri Mihaeli Hudelja, tajnici SED.

Nataša Konestabo

UDK 728.94(49.7.12) : 719

IZ KRALJEVE PALAČE POD SLOVENSKI KOZOLEC

Takšnega zanimanja, kot je bilo v zadnjem času, slovenski kozolci še niso bili deležni. Prebujeno zanimanje javnosti se je v slovenskem časopisju zrcalilo v naslovih kot: Harmonija kozolca, Slamnati samotar, Kozolec - lesena harfa na prepihu časa, Samci brez strehe, Kozolca na angleški travici, zahvaljujoč, predvsem, "akciji Nedeljskega dnevnika za promocijo Slovenije in ohranitev kulturne dediščine", poimenovani "Kozolec za princa Charlesa".

Enako je bil naslovljen tudi uvodni članek v Nedeljskem dnevniku, 6. marca 1994, ki je podal potek, namen in cilje akcije. Članek je s svojo vsebino, med drugim, izzival prav slovenske etnologe, s tem pa najprej izzval študente 4. letnika etnologije in kulturne antropologije. V drugačnih okoliščinah, če bi to bil le en članek in ne akcija, bi to pisanje šlo verjetno mimo nas. Ker pa je bil to članek iz niza mnogih, v več mesecev trajajoči akciji, ki je v svojem naslovu nosila promocijo Slovenije in ohranitev kulturne dediščine, smo študentje svoje nestrinjanje s potekom akcije iz fakultetnih predavalnic prenesli v odmev na uvodni članek. S kolegico Bojano Rogina sva naslovili odgovor z "Iz kraljeve palače pod slovenski kozolec" in tako odprli sila zanimivo, do končne postavitve kozolcev v juniju trajajočo debato o slovenskih kozolcih.

Najbolj sporni so nam od vsega začetka bili kraj in potek ter komu je bila akcija sploh namenjena. Že po naslovu sodeč - "Kozolec za princa Charlesa" - in po izjavah nosilcev je bila akcija namenjena predvsem prestolonasledniku Charlesu, ki se "...ukvarja z arhitekturo in etnologijo, zanima pa ga tudi kmetijstvo", in ki na svojem posestvu od konca julija dalje že lahko suši seno na kozolcu. Akcija oziroma drugi kozolec je bil namenjen tudi obiskovalcem v glasbenem vrtu oxfordskega muzeja Pitt Rivers. Po besedah nosilcev akcije je že lani zbudil izjemno pozornost "...prvi kozolec iz Slovenije, ki so si ga Angleži lahko en dan ogledovali v središču Londona... in potem dva meseca na modnem oddelku slovite trgovine Liberty". Akcija Nedeljskega dnevnika pa naj bi tudi promovirala Slovenijo in ohranjala njeno kulturno dediščino.

Kozolci so tako postavljeni, pozornost medijev pritegnjena, samo po sebi pa se postavlja vprašanje, kaj so s postavitvijo na posestvu angleškega plemenitaša in v glasbenem vrtu muzeja v Oxfordu pridobili Slovenija in slovenski kozolci. Promocija Slovenije naj ne bi temeljila na dopovedovanju, da Slovenija ni Slovaška, čeprav s Slovaki delimo marsikaj: že samo ime v slovaščini, barve v zastavi, kot tudi kozolce, v dokaz skupnim slovanskim korenem in podobni usodi.

S podobnimi neizvirnimi promocijami delamo Sloveniji bolj medvedjo uslugo. Dva kozolca na angleških tleh sicer res nista osiromašila slovenske pokrajine, ostaja pa dejstvo, da se akcija še ni lotila temeljnega - k čemur jo navaja že njeno ime - ohranjanja kulturne dediščine na Slovenskem, česar, kot trdijo nosilci akcije, ne omogoča restriktivna spomeniškovarstvena zakonodaja in pomanjkanje volje v spomeniškovarstvenih ustanovah.

Potemtakem, se sprašujem, kdo promovira koga v tej akciji, saj je poln kozolec sam sebi najboljša promocija? Če so že hoteli v promocijo Slovenije in njene kulturne dediščine vključiti princa Charlesa, smo predlagali, da bi naj ga za stroške postavitve kozolca na njegovem posestvu raje povabili v Slovenijo. Zagotovo bi ga spremljala armada novinarjev in promociji Slovenije v svetovnih medijih bi bilo zadoščeno.

Veliko prahu med nosilci akcije je dvignil naslednji stavek v najinem drugem in zadnjem odgovoru: "Kozolec, ki ne služi svoji prvotni namembnosti (hranjenje pridelkov in orodja), turistični ali kateri drugi dejavnosti ali pa ni spomeniško zaščiten, je nesmiselno ohranjevati, četudi se znajde na skladovnici drv."

In bil napačno interpretiran. Neizogibno namreč je, da smo že izgubili, in še bomo, številne izjemne dosežke materialne kulture, saj ne moremo ohranjevati vseh njenih primerkov. Nekatere kozolce bo ohranila stroka v obliki zaščitenih spomenikov kulturne dediščine, muzejev na prostem ali "in situ", nekatere bo, tudi z ugodnejšo davčno zakonodajo, ohranjala kmet in jih obnavljal svojim potrebam ustrezno. Za nekatere zanimanja pač ne bo in naravna selekcija bo opravila svoje. In v tem ni prav nič slabega.

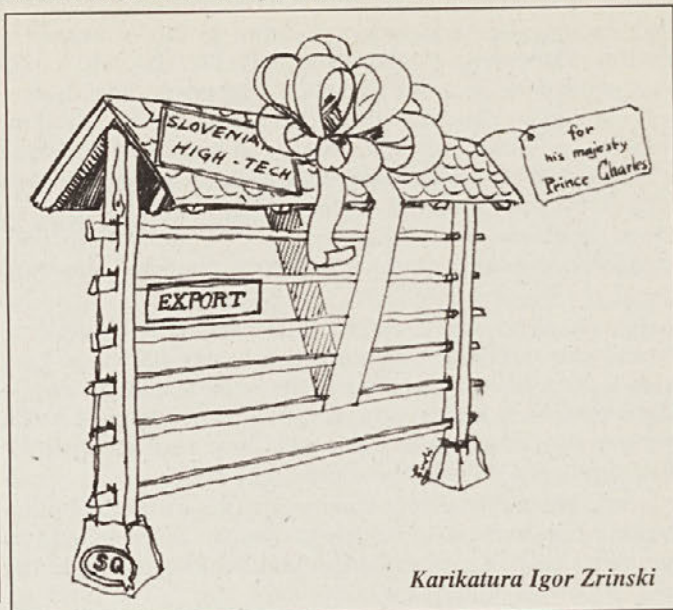

OBZORJA STROKE

Ohranili se bosta njegova oblika in namembnost, kar pomeni, da sta tako popolni, da ustrezata tudi današnjemu načinu gospodarjenja.

Spreminjajo se predvsem materiali. Res je, da so lesene stebre v glavnem zamenjali betonski in da leseni stebri že dolgo stojijo na kamnitem ali betonskem podstavku. Toda v času, v katerem so naravne zaloge še kako dragocene, bi lahko uporabili nove zamisli, kako gradnjo kozolca prilagoditi novim časom in naravovarstvenim zahtevam 20. stoletja.

Positivni naboj akcije naj se ne bi ustavil zgolj na horuk selitvah kozolcev in polemikah v slovenskem časopisu, temveč se naj preusmeri v skupno dolgoročno reševanje ciljev, ki so bili v akciji sicer zastavljeni, a, žal, še nenačeti: sprejem ustrezne davčne in spomeniškovarstvene zakonodaje, ki naj bi pomagala z nasveti, materialom in denarjem, vzgoja nadaljnega rodu tesarjev, iskanje novih funkcij artefaktov tradicionalnega kmetijstva. Kozolci, kot tudi drugi dosežki ljudskega stavbarstva, pač niso samo stvar kmetov, etnologov in arhitektov, temveč širše kulturovarstvene zavesti.

Karikatura Igor Zrinski

Bojan Baskar

UDK 39 : 572.026

MISTERIOZNA ETNOGRAFIJA

Dovolite mi, da kot outsider in nepovabljen (ne pa tudi neizzvan) brez sovražnih namenov povem nekaj svojih misli o vprašanih, ki zadnje čase tarejo vašo skupnost. Rajko Muršič v zapisu "O razmerju med etnologijo in kulturno antropologijo ter predvsem o teoriji v etnologiji: žolčno provokativni esej za enkratno uporabo"¹⁾ uporabi sibilsko oznako "spor oddelkov" (ne več "spor fakultet").²⁾ Gre za spor med oddelki kakšne fakultete (ali več fakultet) ali gre za spor na kakšnem oddelku samem?

Etnologi, kolikor jih poznam, niso vsi prepričani, da se naši etnologiji obeta sijajna prihodnost. Rajko Muršič v že omenjenem članku sklone s črnogledno napovedjo, da "bomo po asfaltu še naprej hodili bosí. Ali obuti kvečjemu v izposojene opanke."³⁾ Iz konteksta, v katerem je napoved dana, si jo je mogoče razlagati vsaj na dva načina:

1) da bo etnološka skupnost v vsakem primeru ostala bosa (in bo nemara le njeno antropologizirajoče krilo nosilo sposojene opanke?);

2) da bodo bosí ali v sposojenih opankah hodili po asfaltni cesti samo tisti etnologi, ki bodo ostali gluhi za izziv antropologije.

V zadnji instanci me je k temu zapisu pripravila okoliščina, da se zdajšnje zagate nacionalne etnologije artikularajo na straneh *Glasnika SED* predvsem kot pretresanje razmerij oziroma meja med etnografijo, etnologijo in antropologijo. Ta preokupacija je lahko epistemološka, in kot epistemološka preokupacija je to tudi moja preokupacija. O teh vprašanih sem tudi sam pisal in prav kot posledica tega pisanja se je moje ime začelo pojavljati na straneh vašega cenjenega *Glasnika*.

Pretresanje omenjenih razmerij seveda ni zmeraj epistemološko. Zaradi tega je tudi mogoče izkoristiti

priložnost in navreči, da je razmejevanje sosednjih ved tipično slovenska vrtičkarska strast (vrojena slovenskemu vrtičkarskemu značaju, pravi Muršič v članku). Prav gotovo: če ves čas le razpravljamo o mejah med vedami, o njihovih pristojnostih in o njihovih pravih imenih, nam zmanjka časa za razvijanje teh ved. Natalija Vrečer zato zaklinja čase, ko bomo ... v slovenski etnologiji ... in kulturni antropologiji "lahko nekega dne razpravo o teh dveh oz. eni vedi že zaključili in se raje posvetili sadovom teh dveh znanstvenih ved, se pravi le raziskavam".⁴⁾ Vzklik je v zdajšnjem ozračju razumljiv, toda vede ni mogoče plodno razvijati, če njena epistemološka vprašanja enkrat za vselej naženemo v kot.

Preden grem naprej, naj še dodam, da se ne morem docela strinjati s tole Muršičevo trditvijo: "Problem slovenske etnologije pa je v tem, da je edini vrtiček, ki ji ga priznavajo ostale stroke kot njenega, prav 'gartle' tradicionalne 'ljudske' kulture...".⁵⁾ Veda, ki ji pripadam po institucionalni delitvi akademskega dela, vsaj na mojem "delovnem mestu" zagotovo ne gleda na nacionalno etnologijo zviška in še bolj zagotovo ne vidi njenega predmeta omejenega na tradicionalno "ljudsko" kulturo. Gotovo pa je res, da je ugled vsake vede najprej odvisen od solidnosti njenih rezultatov in šele nato od dojemljivosti drugih ved za njene rezultate. Nekoliko sem tudi zadržan do pejorativnih konotacij, ki jih je nasploh deležen pojem vrtičkarstva. Prav etnologi bi morali po mojem povrniti metafori vrtičkarstva ugled, saj se s to prijetno trivialno dejavnostjo privilegirano srečujejo in zato tudi lahko vedo, da svet vrtičkarjev navadno ni zaplankan svet, temveč inovativen svet eksperimentalnega brkljanja. Kateri so bili tisti modernizmi, ki so med Slovenci tako uspešno očrnili njihovo sicer tako priljubljeno dejavnost?

O razmerjih med etnografijo, etnologijo in antropologijo se tu nisem namenil posebej razpravljati. Zazdela se mi je, da bi že skoraj moral povedati kakšno besedo sebi v bran

1) *Glasnik SED*, 34/1994, št. 1-2, str. 10-16.

2) *Glasnik SED*, 34/1994, št. 1-2, str. 14.

3) *Glasnik SED*, 34/1994, št. 1-2, str. 16.

4) Vrečer Natalija, *Etnološki versus antropološki pristop*. V: *Glasnik SED*, 34/1994, št. 1-2, str. 17.

5) Muršič Rajko, *O razmerju med etnologijo in kulturno antropologijo ter predvsem o teoriji v etnologiji*. V: *Glasnik SED*, 34/1994, št. 1-2, str. 10.

in da bi hkrati s tem lahko nazorno pokazal, kako je prišlo do krepkega nesporazuma, zaradi katerega me je univerzitetni profesor etnologije na Filozofski fakulteti Slavko Kremenšek najprej obdolžil za izvajalca napadov na *etnologijo*,⁶⁾ kmalu zatem pa me navedel še kot "najnovejši primer" podcenjevalnega odnosa do *etnografije* ter umevanja, da naj bi imela etnologija "nadrejeni značaj" nad "etnografskim delom".⁷⁾ Če napadam etnologijo in obenem postavljam etnologijo nad etnografijo - kako moram tedaj prezirati šele etnografijo! Priznati moram, da sem bil ob drugi omembi osupel (ob prvi ne), še toliko bolj zato, ker je obe moji grdobiji Kremenšek dokumentiral z *istim* navedkom iz moje spremne besede h knjigi J. Goodyja *Med pisnim in usnim*, kjer sem izjavil, da se "tradicionalni folkloristi in poznejši etnologi Evrope ... po svoje motajo med odpadki zgodovine".

Ko je Kremenšek v tej izjavi razbral napad na etnologijo, nisem bil osupel. Zadevo sem si razložil s tem, da je preveč občutljiv na rabo trivialnih besed (motati se, odpadki) za opisovanje resne dejavnosti in resnega predmeta njegove vede. Zdaj mi je v moralno oporo Rajko Muršič, ki se v omenjenem članku začudi, zakaj etnologi ne zmorejo nonšalanc fizikov, ko govorijo, da je "njihov" kvark čudna reč. (Tudi med psihoanalitiki se najdejo taki, ki so ponosni, da njihova veda prežvekuje ostanke filozofije; in v resnici obstajajo tudi etnologi in antropologi, ki menijo, da sta zadevni vedi *bricolage*, po domače brkljarija.) Zdelo se mi je škoda, da Kremenšek ni bil pripravljen upoštevati konteksta, iz katerega je lepo razvidno, da se izjava nanaša na tisti čas, ko se etnologija še ni emancipirala od zgodovine, ko je bila še manjvredna historična poddisciplina (manjvredna kajpada v očeh zgodovinarjev) in se je ukvarjala z zgodovino tistih "od boga zavrženih" ljudstev, ki se "pravim" zgodovinarjem niso zdela vredna pozornosti. Vzvišeno gledanje na etnologijo je med zgodovinarji živo še danes in ost moje izjave je bila uperjena proti zgodovinarjem, ne proti etnologom.

Ker pa sem vse prej kot poznavalec zgodovine slovenske etnologije, sem bil zares osupel, ko sem zvedel, da pravzaprav še bolj kot etnologijo preziram etnografijo in da sem le člen v verigi nekih Slovencev, ki so v petdesetih letih menili, da je etnografija manjvredna od etnologije. Šele iz konteksta se mi je posvetilo, da je Kremenšek moje "tradicionalne folkloriste in poznejše etnologe Evrope" samodejno prevedel v "etnografe" in da tega ni storil iz kakšne kapriciozne volje po ponarejanju moje trditve, temveč v docela logičnem skladu s svojim umevanjem etnografije. Kremenšku pomeni etnografija etnologijo Evrope; ali natančneje: distinkciji med etnologijo in etnografijo ustreza distinkcija med *Völkerkunde* in *Volkskunde*. Etnografija v tem pomenu je figurirala tudi v nekdanjem imenu oddelka (Oddelek za etnologijo in etnografijo). Kremenšek je zastopal mnenje, da gre za enotno vedo in da "institucionalno" ločevanje med etnologijo neevropskih ljudstev in etnologijo evropskih ljudstev spominja na apartheid. Zato je podpiral odločitev, da se etnografijo v imenu oddelka izpusti. Z njegovo argumentacijo se absolutno strinjam, strinjam se torej tudi, da je bila takratna odločitev za spremembo imena oddelka pravilna, ne razumem pa, zakaj se ga zdaj - v nepotrebnih konfrontacijah z "nebodijhtreba" antropologi - loteva dvom o pravilnosti te odločitve.

Meni etnografija niti v sanjah ne pomeni etnologije Evrope ali etnologije Slovencev ali *Volkskunde*. Z etnografijo razumem zbiranje podatkov na terenu (opa-

zovanje, pogovori itn.) in pretežno deskriptivno obdelavo teh podatkov. Do nedavnega sem bil prepričan, da je takšno umevanje etnografije danes splošno, še zmeraj pa sem prepričan, da izrazito prevladuje. Ne verjamem, da je zunaj "nemško-slovanskega kroga" mogoče najti koga, ki mu etnografija pomeni etnologijo Evrope ali njegovo nacionalno etnologijo; kvečjemu je mogoče najti koga, ki mu je ta malone ezoteričen pomen pojma etnografija poznan. Hkrati pa je tudi današnji pomen pojma etnografija v "nemško-slovanskem krogu" (naj mi bo odpuščena ta skovanka, ki jo uporabljam zgolj kot deskriptivno skrajšavo) dodobra znan. Navsezadnje je že Malinowski razumel etnografijo v današnjem pomenu. V tem pomenu jo, če nisem ravno v hudi zmoti, razume tudi moja generacija slovenskih etnologov.

Etnografija v tem pomenu je standardno opravilo tako etnologov kakor socialnih ali kulturnih antropologov. Ker je etnografija specifično opravilo etnologov in antropologov, vendar pa ni njihovo edino opravilo, bi bilo nesmiselno govoriti o etnografiji kot vedi. S principi etnografskega dela se ukvarjata etnologija in antropologija v ustreznih razdelkih. Takšno umevanje etnografije nedvomno razodeva vsakdanja raba besede. Pretežno deskriptivne etnološke oziroma antropološke monografske študije se navadno imenujejo etnografske monografije. O nekem se reče, da je njegova etnografija dobra (bogata, izčrpna, zvesta...), da pa ni mogoče isto trditi za njegovo teoretizacijo (ali da teoretizacije sploh ni: o takem etnologu ali antropologu se reče, da je zgolj etnograf). Ali pa narobe: o Lévi-Straussu Angleži pravijo, da je sicer dober teoretik, da pa je njegova etnografija (njegov "teren", pa tudi njegovo ravnanje z etnografskimi podatki) dvomljiva. In tako naprej.

Tako razumljeno etnografijo prakticiram tudi sam. V etnografskem opravilu vidim veliko več kot nujno zlo, etnografije ne podcenjujem in pri tem mi je vseeno, ali se nanaša na Slovence ali na koga drugega. Z veseljem pa bi slišal Kremenškovo pojasnilo, zakaj operira s pojmom etnografije, ki je že dolgo zunaj splošne vsakdanje rabe, torej z anahronističnim pojmom. Zanimalo bi me tudi zvedeti, s katerim imenom označuje tista opravila, ki se danes imenujejo etnografija. Zanima me še, ali Kremenšek dananjega izrazito prevladujočega pomena pojma etnografija zares ne pozna, seveda pa kaj takega težko verjamem.

Kajpada lahko razumem, da se Kremenšek navezuje na terminološko tradicijo slovenske etnologije. Da ima do te tradicije kakršen koli odnos, je najbrž hvalevredno, ni mi pa jasno, zakaj bi morali biti sužnji te tradicije celo tedaj, ko gre za vprašanje zastarele terminološke rabe. Je morda ta terminologija ustrežnejša, pravilnejša, boljša? V etimologiji besede etnografija ni nič takega, kar bi napotovalo k etnologiji Evrope. Prepričan sem, da Kremenšek ve, da je etnografija v pomenu etnologije Evrope rezultat idiosinkratičnih "zgodovinskih okoliščin": taistih okoliščin, zaradi katerih so npr. Francozi etnologiji Evrope pravili folkloristika. Ali drugače povedano: zakaj se zdi Kremenšku samoumevno, da se slovenska etnologija ozira po nemški? Je to nujno zaradi kakšne metafizične podobnosti duš ali je nemara današnja nemška etnologija - v kar nisem niti najmanj prepričan - najboljša od vseh? Ali pa gre zgolj za samoumevnost, ki je učinek tradicije in njenega determinativnega vpliva na učenje tujih jezikov?

6) *Gl. Glasnik SED*, 33/1993, 3-4.

7) *Glasnik SED*, 34/1994, št. 1-2, str. 5.

Aleš Gačnik, Stanka Gačnik

FOTOGRAFIJA KOT TOTALNA INFORMACIJA IN VIR ZNANJA

"Pogled v zgodbo" skozi umetniško fotografijo Branka Lenarta

Če je pred časom veljalo prepričanje, da fotografija ni umetnost, danes ta stereotip prav gotovo ne drži več. Umetniško fotografijo lahko in moramo obravnavati in upoštevati kot relativno samostojen del celote likovne umetnosti. Skoznjo je prav tako moč verificirati odnos do sveta in samega sebe, obenem pa spoznavati in razbrati trende v sodobni likovni umetnosti. Ko gledamo fotografijo, nam je jasno, da je to nekaj iz preteklosti, vendar je hkrati tudi za prihodnost, za večnost. Nenazadnje pa je fotografija tudi dokument neke realnosti, bodisi kot spomin na nek dogodek, osebo, kraj...

Vsaka fotografija, tudi umetniška, pa je hkrati tudi totalna vizualna informacija in kot taka vir za znanstveno raziskovalno delo, tudi etnološko. Še pred leti so najbolj zagriženi zagovorniki audiovizualnih medijev v etnoloških vrstah govorili o t. i. etnološki fotografiji, etnološkem filmu, etnološkem predmetu itn., pa čeprav nikoli niso pojasnili, v čem se kaže razlika med "navadno" fotografijo, filmom in predmetom nasproti t. i. etnološkim.

Skoraj heretično je bilo takrat podvomiti v te resnice in se jim zoperstaviti. Tudi danes bi se med slovenskimi etnologi na to temo kresale iskre in različna mnenja, o katerih pa ne bi razpravljali na tem mestu. Nenapisana pravila o tem, kaj je lahko "etnološko" in kaj ne, obstajajo predvsem v glavah etnologov, manj pa znotraj možnega v metodologiji same znanosti. Uместno si je zastaviti vprašanje: ali je vsako dejanje, povezano s participacijo etnologa, že samo po sebi etnološko?!

Tako kot ne moremo govoriti o etnološkem kozarcu, pa čeprav se npr. ta kozarec nahaja kot eksponat v t. i. etnološki zbirki ali depoju, tako tudi fotografije te iste muzealije ne moremo označiti kot etnološko. Obstajajo le kozarci, bodisi v realnem kontekstu, muzejskem, bodisi na fotografiji, filmu... Informacijske znanosti, med katere spada tudi muzeologija, vidijo v predmetih ali fotografijah predvsem vizualne informacije, ki predstavljajo neizčrpiliv vir znanja in informacij. Vsaka temeljna znanstvena disciplina si svet ogleduje in razlaga po svoje, pač v skladu z metodologijo in metodiko te discipline.

V primerjavi z različnimi fotografijami se je t. i. umetniška fotografija razmeroma malo uporabljala v etnološke raziskovalne namene. Kot da je premalo "avtentična" in povedna!? Dileme in zagate, povezane s vprašanjem avtentičnosti in neavtentičnosti, originala in kopije, rekonstrukcije in modela itn., zagotovo begajo marsikoga, ne le etnologe. Kljub temu pa to ne pomeni, da tudi umetniška dela (ne le fotografije) ne morejo biti relevanten vir za etnološko raziskovalno delo. Ne le realistična, temveč tudi abstraktna postmodernistična slika je lahko etnološko povedna. Navsezadnje so "za" slikami in fotoaparati ljudje, ponavadi z imenom in priimkom, različno stari, prihajajo iz mest ali vasi, so "profesionalci" ali "amaterji"... Umetnine so na žalost pozabljen, vendar potencialen in vse premalo

uporabljen vir za etnološko znanstveno-raziskovalno delo.

V tem prispevku izpostavlja "etnološkost" v enem od ciklusov umetniških fotografij mojstra Branka Lenarta.¹⁾

Del fotografskega opusa zajema cikel iz let 1982-1984, na katerih je Lenartov fotografski objektiv ujel osebne bivalne prostore ljudi, ki v njih prebivajo. Na razstavi "Bivalni prostori"²⁾ se na 32. fotografijah soočamo z načinom življenja 45. posameznikov, tako moških kot žensk, z različnimi življenjskimi usodami. Pa naj gre za način bivanja, razumevanja in čutenje prostora 16. letne dijakinje Didi ali 82. letne gospodinje in vdove Albine.

Z notranjščino "domovanj", ki so specifične in lastne vsakemu posamezniku posebej, nam Branko Lenart želi pokazati, da se opremljenost določenega prostora kaže kot manifest lastnih potreb po konkretnem domu oziroma kot socialna nuja pripadati nekemu okolju, ga sprejeti in se z njim identificirati. Fotografije nam tako omogočajo, da se skupaj s fotografom in z njegovim načinom umetniškega dojemanja sveta in življenja soočimo s pogledom v najrazličnejše bivalne prostore različnih ljudi, ki so med seboj nezamenljivi, lastni in specifični vsaki osebi posebej. Saj vemo, da bi dve osebi enak prazen prostor opremili povsem različno in v skladu s svojimi željami in potrebami. To različnost in osebno individualnost domovanj umetnik še dodatno izvirno definira z imenom, starostjo, poklicem in krajem bivanja lastnika določenega bivalnega prostora. Paleta raznolikih prisvajanj bivalnih prostorov se nam tako kaže tudi skozi poklice, dejavnosti in hobije "nevidnih" oseb. Od gospodinje, kmetov, dijakinje, študentov, grafika, arhitektov, izdajatelja, živinozdravnika, učiteljice, umetnikov, prodajalke, kontrolorja, urednice, pisatelja, "alternativnega" zdravnika, slikarja, novinarke, fotografa, izdelovalke lutk, do frizerke in zbiralke umetnosti.

Istočasno pa fotograf Branko Lenart mojstrsko in s prefinjenim občutkom doseže, da se fotografija nadaljuje v zgodbo. Fotograf je zabeležil nek trenutek nekega prostora in ga tako dokončno definiriral v fotografiji, gledalec pa je tisti, ki lahko svobodno v svoji domišljiji nadaljuje zgodbo.³⁾

1) Fotograf in profesor fotografije Branko Lenart je sicer rojen Ptujčan (1948), vendar že od leta 1954 živi v Gradcu v sosednji Avstriji. Fotografija in njena izpovedna moč ga je pritegnila že zelo zgodaj in se ji je kasneje tudi poklicno posvetil. Študijsko se je izpopolnjeval v Italiji in Angliji. V vojem izredno ustvarjalnem življenju je veliko razstavljal (skupinsko in samostojno) doma v Avstriji in v tujini (Nemčija, Italija, Anglija, ZDA, Japonska), kjer je bil tudi pogostokrat nagradjen. Njegove serije fotografij so objavljene v mnogih fotografskih revijah in publikacijah po vsem svetu, fotografije pa hranijo v številnih muzejih in zbirkah. Uvrščen je med vodilne evropske fotografe svoje generacije.

2) Tehnični podatki o razstavi: Na ogled je bila v prostorih Miheličeve galerije na Ptuj (Pokrajinski muzej Ptuj) od 16. 9. do 16. 10. 1994; besedilo v zloženki (400 izvodov) in izbor fotografij: Stanka Gačnik; postavitev razstave: Branko Lenart in Stanka Gačnik; oblikovanje vabila, plakata in zloženke: Janko Marinič.

3) Ker gre v ciklusu fotografij "Bivalni prostori" za izrazito prostorsko fotografijo, polno "akcije" in navidez marginalnih individualnih zgodb najrazličnejših predmetov, ki so pogojeni s kadrom fotografije, obstaja možnost, da gledalec vidi isto sliko popolnoma drugače, kot jo je videl v trenutku sprožitve umetnik sam. Autor nam tako ponuja le okvir za nadaljnja možna razmišljanja in interpretacije. Možne zgodbe pa se raztezajo iz fotografij v prostor...

In kot so bivalni prostori različni, so različne in drugačne zgodbe, ki se nadaljujejo. O različni starostni in socialni strukturi "nevidnih oseb" ter njihovem načinu življenja govorijo tudi različni prostori, tako javni kot intimni: kuhinje, dnevni prostori, spalnice, kabineti, kopalnice in stranišča. Na dileme redoljubno - neredoljubno, lepo - grdo, čisto - umazano itd, si lahko odgovorimo vsak zase. Preko oblek, različnega sadja in zelenjave, namiznega pogrinjka ipd. lahko prepoznavamo različne letne čase ali dele dneva in ob tem različne življenjske stile, nam nepoznanih oseb.

Fotografije nam tako omogočajo vpogled v neko selektivno realnost različnih domovanj, ki pa jo mojster Lenart vidi in dojema povsem osebno in lastno svojemu gledanju, opazovanju okolice in hotenju po izpovednosti. Na tak ustvarjalni način in z dodatno uporabo barve se je poskušal približati predvsem fenomenu "meščanskega realizma". Tako gre predvsem za izseke/odlomke domovanj prijateljev in znancev.⁴⁾ In kot pravi Branko Lenart, se v teh fotografijah (z zgodbo) zrcali in odseva tudi del njegovega lastnega domovanja.

⁴⁾ Kot zanimivost lahko izpostavimo dejstvo, da mojster fotografije Branko Lenart ne ustvarja serij fotografij istega bivalnega prostora. Nasprotno. V vsakem prostoru naredi le 3 do 4 fotografije, katerih kompozicija ni zrežirana in "akcija" predhodno dogovorjena, temveč je resničen

Tudi umetniška fotografija je dokument neke realnosti. S pomočjo fototehnike in tehnologije je gospod Lenart ob tem, da je ustvaril opus umetniških fotografij, muzealiziral tudi realnost samo. Za etnologe in kustuse-etnologe je ob razumevanju "moči" vizualnih medijev pomembno, da ob fikciji in estetskem ugodju, ki (ne) veje iz umetnin, iščejo tudi v umetniški fotografiji ne le vidna, temveč tudi nevidna sporočila!

Mojca Ramšak

PO POTEH LJUDSKEGA STAVBARSTVA SLOVENIJE - IN THE FOOTSTEPS OF VERNACULAR ARCHITECTURE IN SLOVENIA

**Ministrstvo za kulturo, Zavod
Republike Slovenije za varstvo
naravne in kulturne dediščine,
Ljubljana 1994, 117 str., ilustr.
Vzporedno slovensko besedilo in
angleški prevod.**

Od 22. do 24. septembra 1994 so potekali *Dnevi evropske kulturne dediščine*, ki jih je pripravil Svet Evrope. Konservatorji zavodov za varstvo naravne in kulturne dediščine so pripravili ogled etnoloških spomenikov: Vito Hazler v Zavodnjah, Velenju in Rogatcu; Vladimir Knific v Kropi; Liljana Medved in Jelka Skalicky v Lovrencu na Pohorju, Šentjanžu nad Dravčami in Šmartnem na Pohorju; Eda Belingar in Bojan Klemenčič v Štanjelu, Gočah in Idriji; Eda Benčič Mohar v Sečoveljah in Ravnu; Dušan Strgar v Šmarjah in Apneniku; Zvezdana Koželj pa je v Vodnikovi domačiji v Ljubljani predstavila publikacijo *Po poteh ljudskega stavbarstva Slovenije*, katere avtorji so navedeni etnologi konservatorji.

To je že tretja knjiga iz zbirke *Vodniki po poteh slovenske kulturne dediščine*. Leta 1992 je izšla prva, *Po poti baročnih spomenikov Slovenije*, leta 1993 pa po poteh rimskih vojakov v Sloveniji.

Po poteh ljudskega stavbarstva Slovenije je knjiga, ki smo jo že dolgo čakali in bo vsekakor dobrodošla ne samo na knjižnih policah Slovencev, ki imajo pozitiven odnos do

etnološke stavbne dediščine, ampak tudi v žepu angleško govorečih popotnikov. Etnologom in študentom pa bo poleg svinčnika, zvezka, fotoaparata in diktafona dobrodošel pripomoček tudi v njihovi terenski bisagi, saj so v knjigi predstavljeni modeli nekakšni zgledi za muzejsko, turistično in obrtno dejavnost, ki se lahko razvije v prenovljenem objektu ljudskega stavbarstva. Izbor predstavljenih objektov je šopek izbranih cvetk, ki so jih etnologi konservatorji obnovili in jih primerno predstavili širši, ne samo etnološki javnosti.

Vezava v mehke platnice in tisk na umetniškem gladkem papirju ta strokoven sistematični pregled vzdrževanih, prenovljenih in za javnost dostopnih spomenikov ljudskega stavbarstva napravi za praktičen priročnik, ki se zaradi (pre)pogostega prelistavanja ne "izrabi" prehitro.

V etnološki "vodniški" literaturi je knjiga *Po poteh ljudskega stavbarstva v Sloveniji* "že" tretja te vrste, torej za Stotimi najlepšimi kmečkimi hišami na Slovenskem dr. Ivana Sedeja iz leta 1989 in Vodnikom po slovenskih muzejih, ki je izšel leta 1992. Kot taka predstavlja temeljno strokovno in popularizacijsko delo etnologov konservatorjev in to ne le z arhitekturnega, umetnostnozgodovinskega in etnološkega zornega kota, pač pa širše, spomenike ljudskega stavbarstva obravnava sistematično v luči raznovrstne dejavnosti varstva naravne in kulturne dediščine, s poudarkom na predstavitvi njihovega pomena in varstvenih posegov na njih in ni le razvojni ali pa tipološki pregled obravnavane tematike. V knjigi niso predstavljeni samo objekti ruralne stavbne dediščine, ampak tudi delavska stavbna dediščina.

OBZORJA STROKE

Po uvodu dr. Jelke Pirkovič in Zvezdane Koželj, ki pojasnjujeta - prva - prednosti in pasti tovrstne predstavitve in - slednja - vzroke in načine varovanja ljudskega stavbarstva, sledi najprej zemljevid Slovenije z dvainštiridesetimi kraji, kjer najdemo v knjigi predstavljene etnološke spomenike. Že iz zemljevida (in iz kazala) se da razbrati, da so predstavitve etnološke stavbne dediščine dokaj enakomerno razporejene po posameznih pokrajinah. Tako so etnologi konservatorji iz kranjskega, novomeškega, celjskega in mariborskega zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine prispevali opise po šestih hiš, novogoriški in ljubljanski regionalni zavod sta se lotila sedmih in piranski Medobčinski zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine štirih reprezentativnih poslopij. Pred posameznimi pokrajinsko razvrščenimi stavbnimi opisi najdemo še podrobnejši izsek iz zemljevida Slovenije, pred opisom vsakega etnološko pomembnega spomenika pa še oddaljenost od Ljubljane in koordinate, po katerih lahko stavbo najdemo v Atlasu Slovenije. Opisi objektov ljudskega stavbarstva obsegajo lego v pokrajini in naselju, posege in dejavnosti in so dvojezični - slovensko angleški. Opremljeni so z reprodukcijsko kvalitetnimi fotografijami in načrti zavodov za varstvo naravne in kulturne dediščine in Fakultete za gradbeništvo in geodezijo - Šole za arhitekturo, za vsakim od njih pa so še nepogrešljive reference, telefonske številke in naslovi ustanov, lastnikov ali oskrbnikov, s katerimi se lahko dogovorite za obisk, nakazana pa je tudi možnost dostopa z avtomobilom iz najbližjega večjega naselja. Sledita seznam temeljne literature o ljudskem stavbarstvu in naslovi muzejev z etnološkimi zbirkami v Sloveniji.

Knjiga po poteh ljudskega stavbarstva Slovenije je nastala v rekordnih štirih mesecih in je z gled poenotenja metod predstavitve v spomeniškem varstvu, s tem pa odgovarja tudi vsem tistim, ki dvomijo o učinkovitosti etnološkega konservatorstva. Hkrati s knjigo so bili natisnjeni plakati, na katerih so predstavljeni objekti, ki so bili vključeni v dneve kulturne dediščine.

Dvojnost etnološkega konservatorstva, ki je razpeta med reševanje stavbne dediščine pred propadom in publiciranje za etnološko in laično bralstvo, je dobilo s knjigo še en plus v prid slednjemu.

Dnevi evropske kulturne dediščine
The European Heritage Days
Les Journées Européennes du Patrimoine

Po poteh ljudskega stavbarstva Slovenije

In the Footsteps of Vernacular Architecture in Slovenia

PRIHODNJA ŠTEVILKA:

ETNOLOGIJA V OSNOVNI ŠOLI

Riiiiž,

šolarke v Horjulu
okrog leta 1926.

Iz dokumentacije OEIKA.

Daša Hribar

POMEN PRVE MEDNARODNE ETNOLOŠKE ŠOLE

Slovensko etnologijo lahko že po dosedanjih sodelovanjih etnoloških inštitucij in posameznikov na mednarodnih srečanjih in simpozijih, kot tudi po siceršnjih strokovnih povezavah in izmenjavah, uvrstimo med k mednarodnemu sodelovanju odprte slovenske znanosti. K njeni odprtosti je nedvomno prispevala tudi mednarodna etnološka šola, ki je potekala v Piranu od 21. do 27. avgusta, njen pomen za slovensko etnologijo pa je še toliko večji zaradi tega, ker je bila to prva mednarodna poletna etnološka šola v svetu sploh, potekala pa je v organizaciji slovenskih znanstveno-raziskovalnih inštitucij. Organizirala sta jo Inštitut za multikulturne študije pri Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani (dr. Zmago Šmitek in mag. Borut Brumen) ter Institutum studiorum Humanitatis, ki deluje pri Oddelku za sociologijo (dr. Iztok Saksida). Na njej je sodelovalo preko petdeset udeležencev - profesorjev, raziskovalcev in študentov iz univerz v Berlinu, Firencah, Freiburgu, Lausanni, Londonu, Pragi, Zagrebu, Ljubljani ter iz Srednjeevropske univerze v Pragi.

Jedro mednarodnega srečanja so sestavljali trije vsebinski sklopi. Osrednji je bil namenjen razmerju med etnologijo in nacionalizmom, oziroma metodološkim vidikom etnološkega raziskovanja pojavnih oblik nacionalnega v sodobni Evropi. Drugi del etnološke šole je bil namenjen predstavitvi mediteranskih študij in tretji predstavitvi zgodovinskega razvoja in sodobnega pomena vizualne antropologije.

Kot najbolj aktualna in pereča tema etnološke šole se je izpostavila prav prva, kateri so bili namenjeni štirje referati.

S predavanjem *Etnologija med etnijo in nacijo - s posebnim ozirom na Hrvaško* - je etnološko šolo odprla **dr. Dunja Rihtman Auguštin** iz Instituta za etnologijo i folkloristiku v Zagrebu. V predavanju je predstavila svoje dileme, ki pa se kažejo tudi kot aktualne dileme hrvaške etnologije. Te so nastopile z izkušnjo vojne v tej državi. "Vojna je spremenila vse!", je dejala predavateljica. V etnologiji je zbudila vrsto vprašanj in dvomov v doslednost njihove dosedanje raziskovalne usmeritve. Kako je lahko prišlo do dosedanje nacionalnega kolapsa na Hrvaškem, ne da bi ga etnologi vsaj slutili, ali karkoli storili, da bi ga preprečili?

V zadnjih desetletjih so v hrvaški etnologiji namesto raziskovalnih kategorij etnija, narod, nacionalna identiteta, prevladovali socialne enote in socialne kategorije, kulturni elementi in vsakdanji način življenja. Pri tem pa so se etnologi izogibali raziskovanju pojavnih oblik socializma na mikroravnih, pa tudi raziskovanju mednacionalnih odnosov na Hrvaškem: kako so ljudje resnično mislili in čutili svojo identiteto. Prav tako niso reflektirali vplivov ideologij in nacionalizmov na sočasen način življenja. In v tem, da so se izogibali (kot se je pokazalo) pomembnim temam, da je ostajala hrvaška etnologija kot znanost na družbeni margini, se kaže tudi odločilni vpliv socializma, zato je predavateljica spregovorila tudi o razmerju med etnologijo in politiko. Etnologija pa se mora lotevati raziskovanja pojavnih oblik tako nacionalne identitete kot nacionalizma, pri tem pa je dr. Dunja Rihtman Auguštin v svojem referatu izpostavila

distinkcijo med nacionalno identiteto kot neobhodno identiteto v sodobnem svetu in negativnim (patološkim) nacionalizmom, ki vodi v družbeno destrukcijo.

Drugačen metodološki pristop je vodil drugega predavatelja na isto temo, **prof. dr. Georga Elwerta s Svobodne Univerze v Berlinu**, ki se je v svojem referatu omejil na pojmovanje nacionalizma le v njegovih ekstremnih pojavnih oblikah. Nacionalizem je povezal z verskim radikalizmom, oz. fundamentalizmom. Obema je skupno množično gibanje, to je njuna identična osnova, zato pri njunem raziskovanju tudi ne moremo imeti različne metodologije. V nacionalnih gibanjih je izpostavil vidik socialne kohezivnosti in ne kulturne, politične avtonomnosti. Nacionalizem naj bi bil predvsem religija marginalnih skupin in ljudi, emigrantov idr. Zato je najprej treba razkriti vse konflikte v skupnosti, saj nacionalizem, po Elwertovem mnenju, le prikriva prave konflikte znotraj skupnosti. Vse agresije, vse negativno v njej, se skoncentrira v nacionalističnih gibanjih.

Ta tematski sklop je s svojim referatom nadaljeval **prof. dr. Vaclav Hubinger s Karlove univerze v Pragi**. Osredotočil se je na prikaz zgodovinskega razvoja češke etnologije in bil pri tem kritičen predvsem do tistih njenih izhodišč v preteklosti, ki so radikalno določala oziroma "dopuščala", kaj sploh je češka nacionalna identiteta. Pri tem pa so etnologi v največji meri samo potrjevali ali celo reproducirali (nacionalne) stereotipe, vezane na (stereotipizirano) kmečko kulturo kot jedro in bistvo češke nacionalne identitete. Opozoril je tudi na zgodovinska dejstva iz preteklosti, ko je bila etnologija bistveno soudeležena pri določenih ideologijah, bodisi pri ekstremnem poudarjanju slovanstva pri slovanskih narodih, ki so zato spregledovali svoja avtentična nacionalna bistva; identičen proces lahko razpoznamo v poudarjanju germanskega v nekdanjih avstroogrskih deželah. Ko pa je propadla Avstroogrška, je prišlo na primer do močnejše madžarizacije Slovaške, kar so madžarski etnologi "znanstveno" utemeljevali, zato je, po Hubingerju, dejstvo, da so bile evropske nacionalne etnologije često v funkciji svojih nacionalnih ideologij.

Prav ob predavanju dr. Hubingerja se je pokazala vprašljivost pojmovanja nacionalne identitete kot homogene kolektivitete, ki jo je potrjevala tudi etnologija. Etnologija in folkloristika sta se osredotočali na kolektivni duh, na nacionalno kot homogeno enoto, vendar pa tudi znotraj te kategorije obstajajo antagonizmi in razlike med ljudmi, zato nacionalno kot homogeno obstaja le navidezno. Pomemben bi bil premik v metodologiji etnološkega raziskovanja: če so etnologi doslej raziskovali vedno v smeri od nacionalnega k individualnemu, ne pa obratno, od posameznika k nacionalni identiteti, naj bi bil metodološki premik viden prav na tej ravni.

Tovrstni primer raziskovanja nam je na osnovi t.i. "lingvističnih biografij" predstavila **prof. dr. Ingrid Hudačubnič s Srednjeevropske univerze v Pragi**. V svoji znanstveni karieri je na osnovi življenjskih in socialnih mejnikov posameznikov raziskovala odnos do jezika (svojege in tujega) in nacionalne identitete pri nemških Židih, ki so se kot znanstveniki uveljavili v visokem srednjem sloju v ZDA in v Angliji. Na drugi strani pa odnos tujih znanstvenikov in raziskovalcev (pomemben je njen odmik od raziskovanja migrantov in marginalcev pri raziskovanju na-

cionalnih identitet v zahodnoevropskem prostoru), ki so se uveljavili v nemškem jezikovnem prostoru (Nemčija, Avstrija). Predstavila je zelo zanimive življenjske zgodbe (na primer zgodbo finske psihiatrinje, ki je svojo kariero nadaljevala v Nemčiji, ter se morala zato tega jezika naučiti zelo poglobljeno).

Navedeni referati, ki sem jih na tem mestu povzela zelo v grobem (v celoti bodo objavljeni v zborniku poletne etnološke šole), so spodbudili zavzeta razpravljanja na okroglih mizah in delavnicah, pa tudi v neformalnih razgovorih udeležencev. Tudi v njih je bil opazen razkorak med "zahodnimi" in "vzhodnimi" etnologi. Medtem ko so etnologi in antropologi, ki pripadajo narodom z utrjeno lastno nacionalno in državniško identiteto, nacionalizem uvideli le v njegovi ekstremni agresivni obliki pri tujih etničnih in narodnih skupinah, ki živijo v zahodnoevropskih nacionalnih skupnostih (na primer Kurdi v Nemčiji) ter samo pri marginalnih socialnih skupinah znotraj lastne nacionalne skupnosti, so se etnologi postsocialističnih držav zavzemali tudi za uvid pomena etnološkega raziskovanja nacionalne identitete kot ene temeljnih oblik identitete v sodobnem svetu, ki jo morajo sami šele uveljaviti. Pokazalo se je, da imata obe skupini v dilemi, kako ujeti ravnotežje med dejstvom, da etnologija ni od širših družbenih in političnih okoliščin neodvisna znanost in nujnostjo, da mora kot znanost (in če hoče to biti) težiti k ohranitvi svoje globalne znanstvene avtonomije, često še nerešljive metodološke probleme. Zato ostaja pričujoča tema na seznamu tudi prihodnje etnološke poletne šole, ki bo potekala naslednje leto prav tako v Piranu.

Drugi del srečanja, namenjen predstavitvi raziskovanja mediteranskih študij je s svojim referatom odprl **prof. dr. Christian Giordano** z Oddelka za etnologijo univerze v Freiburgu. V njem je predstavil svoja dosedanja raziskovanja mediteranskega prostora. Kot najbolj pomembno za etnološko in antropološko raziskovanje v njem je izpostavil raziskovanje odnosa med državo in prebivalci, med vsakdanjim življenjem in politiko, saj v različnosti njihovih odnosov najdemo tudi temeljne kulturološke in nacionalne razlike. Mediteran se je zato pokazal kot heterogenost z različnimi tradicijami v enem prostoru, v katerem se srečujemo sicer s podobnimi problemi, a z različnimi načini njihovih reševanj. Na Mediteran zato ne moremo gledati samo kot na zaokroženo geografsko enoto, ampak zlasti kot na paradigmo obnašanja.

V okviru raziskovanja mediteranskih študij je bil narejen že tudi prvi korak k konkretnemu medsebojnemu sodelovanju med različnimi evropskimi univerzami, ki jih bo pokrivala mednarodna etnološka šola. Prvo sodelovanje se bo začelo septembra prihodnje leto v skupnem terenskem raziskovanju študentov z Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani ter Oddelka za etnologijo z Univerze v Lausanni, ki bodo raziskovali kulturno in etnično identiteto Istre.

Tretji del etnološke šole, namenjen vizualni antropologiji, je bil razdeljen na ogled antropoloških filmov, na praktične delavnice in predavanja. Osrednji referat je pripravil **prof. dr. Paolo Chiozzi** z univerze v Firencah, s koreferatom je sodeloval tudi **Naško Križnar** iz AVL SNI pri SAZU, Ljubljana.

Dr. Chiozzi je predstavil zgodovino razvoja vizualne antropologije in jo izpostavil kot antropologijo, kar pomeni, da je v izhodišču in pomembnejše antropološko in ne tehnično znanje (ravnanje s kamero), kot marsikdo še zmotno misli, saj je antropološki film gradivo za antropološko analizo in ni samemu sebi namen.

Živahna razprava se je razvila ob vprašanju resnice, ki jo zmore prikazati antropološki film. O kateri realnosti lahko govorimo, o tisti, ki je "tam", ali tisti, ki jo mi predstavljamo kot tako? Ko opazujemo, kaj opazujemo in filmamo - tisto, kar bi se zgodilo tudi brez nas, ali tisto, kar se zgodi, ker smo mi prisotni?!

Po predavateljevem mnenju je vsa etnografija fikcija, ker je interpretacija realnosti in ne deskripcija. Uporaba kamere je kulturno pogojena, zato kulturni stereotipi v antropoloških filmih, ki govorijo o drugih kulturah, govorijo tudi o nas samih. Vprašanje je torej naš odnos do objektivnosti in ulovljivost objektivnosti same.

Mednarodna etnološka šola naj bi bila tudi v bodoče namenjena pretresu metodoloških izhodišč in rezultatom raziskovanja znotraj posameznih etnoloških in antropoloških usmeritev ter osvetlitvi njihovega mesta v okviru širšega evropskega družboslovnega in humanističnega raziskovanja, zlasti relacijam etnologije do socialne in kulturne antropologije, folkloristike, zgodovine, sociologije, kulturologije in lingvistike. Namen mednarodnih etnoloških šol je vzpostaviti široko mrežo povezav med etnološkimi in antropološkimi raziskovalnimi institucijami v Evropi, zato organizatorji pripravljajo in predvidevajo, da se bodo v prihodnje poleg naštetih univerz (predavatelji pa se bodo menjavali) udeležili še etnologi in antropologi iz univerz v Avstriji, na Madžarskem, Poljskem in Danskem. Evropski okvir pa želijo na prihodnji mednarodni poletni etnološki šoli preseči z udeležbo predstavnikov indijske etnologije kot ene največjih svetovnih etnologij.

Borut Brumen

FETIŠIZIRANO OKO V MESTU

Poročilo s konference svetovne komisije za urbano antropologijo, Lódž 23. 6. - 25. 6. 1994

Oddelek za etnologijo Univerze v Lódžu na Poljskem je bil od 23. 6. do 25. 6. 1994 gostitelj konference svetovne komisije za urbano antropologijo, ki je potekala v univerzitetnem konferenčnem centru z delovnim naslovom "Mesto: danes, včeraj in dan pred tem".

Pisana družčina etnografij (Oksana Budina, Victoria Lipinskaya, Vessela Vassileva, Darya Vassileva), etnologov/etnologinj (Peter Salner, Vera Feglova, Ewa Karpinska, Jan Pargač, Miloš Tomandl, Augustin-Marie Milandou, Andrej Majer in moja malenkost), antropologov/antropologinj (Aidan Southall, M. Estellie Smith, Ghaus Ansari, Hermine De Soto, Peter J. M. Nas, Freek Colombijn, Sihan N. Abu-Ghazaleh, W. J. M. Prins, Hermann Fetz, Soheila Shahshahani, Moshe Shokeid) in sociologov/sociologinj (Anna Kuczynska-Skrzypek, Piotr Obraniak) iz 14 držav Evrope, Amerike, Afrike in Azije je imela drug drugemu dovolj povedati, da se ni ujela v ideološke pasti razmejevanja lastnih strok in njihovega poimenovanja. Takšen izbor udeleženk in udeležencev je zagotovil tematsko raznolikost referatov kot tudi (pre)potrebna metodološka razhajanja, ki so jih uspešno obvladovali organizatorji

posameznih sekcij: predsednik komisije za urbano antropologijo, prof. dr. Ghaus Ansari, starosta urbane (marksistične) antropologije, prof. dr. Aidan Southall, nadvse duhoviti predsednik izraelske antropološke zveze, prof. dr. Moshe Shokeid, nenehno govoreča urbana sociologinja, prof. dr. Anna Kuczynska-Skrzypek, in strah ter trepet ameriških antropoloških kongresov zadnjih 50. let, njena (anarhistična) ekstenza, prof. dr. M. Estellie Smith. Ker ni šlo za nobeno "znanstveno masovko", ki po mnenju večine udeležencev služijo le za dokazovanje teze, da je znanost samo ena izmed podpornih palic potrošništva, smo imeli vsi sodelujoči dovolj časa in moči, da podrobno predstavimo svoje referate in se o njih tudi pogovorimo.

Tega, da etnogafinje že po definiciji niso mogle mimo tradicije, mi verjetno ni potrebno posebej poudarjati. Iskale in našle so jo pri opisih bolgarskih mestnih intelektualcev na začetku tega stoletja, pri oblačilni kulturi prebivalcev bolgarskih mest v prejšnjem stoletju, v prehrani prebivalcev ruskih mest v zadnjih treh stoletjih in v ruralnih kulturnih elementih v načinu življenja prebivalcev sodobnih ruskih mest. Seveda je šlo samo za dobro nizevanje podatkov, na žalost, brez kakršnihkoli vzročnih povezav ali razmišljanj o inovacijskem širjenju posameznih kulturnih elementov. Tega pa z metodologijo, ki je bila narejena za raziskovanje podeželja, v mestu tudi ne moremo pričakovati in zato niti ni tako čudno, da je bil najpogostejši analitični koncept v omenjenih referatih pojem nacionalnega. Ali, kot se je izrazil eden izmed udeležencev v neformalnem pogovoru, kar etnografi "pojedo", je nujno "zabeljeno" z nacionalnim, in če to tudi (po)pišejo, je to etnografija.

To, da s(m)o se urbani etnologi in etnologinje uspeli znebiti spon "nacionalnega", je za pisca teh vrstic predstavljalo prijetno presenečenje. Izpostavljanje nacionalnega predstavlja v sodobnih (vele)mestih, ki so de iure in de facto multinacionalni po etnični sestavi (kar na žalost še ne pomeni multikulturalni in odvisni od multinacionalnih družb kot gospodarski osnovi, svojevrsten arhaizem. Čeprav pozno, se mi zdi, da se bodo prav urbani etnologi in etnologinje, hote ali nehote, morali prvi v svojih vrstah soočiti z kritično analizo nacionalnega. To se je videlo tudi iz predstavljenih referatov, v katerih smo lahko slišali o občutkih odtujenosti prebivalcev poljskih mest, urbani ikonografiji glavne ulice v Lodžu, vzvodih in koncentraciji urbanih centrov moči ter odločanja v Bratislavi, integracijskih mehanizmih lokalnih skupnosti v čeških mestih, paradoksov "westernizacije" v mestih "črne" Afrike in identitetah urbanih manjšin ter njihovi vlogi pri nastajanju multikulturalnega urbanega prostora. Če pozabim na formalno vseprisotne hvalnice kapitalizmu, ki so se skozi vsebino referatov pogosto spreminjale v lastno nasprotje, se pravi utemeljeno kritiko in strah pred besnilom zastarelega "kapitalističnega liberalizma", moram z veseljem poudariti, da je še posebej antropologinje in antropologinje presenetila analitična širina in teoretična utemeljenost predstavljenih problemskih sklopov.

"Nastop" antropologov se je začel z uvodnim referatom Aidana Southalla, ki je najprej pokopal marksizem in ga nato, tako kot to veje in zmorejajo samo redki, skozi briljantno dialektično analizo obudil od mrtvih in postavil pod vprašaj nadaljnji razvoj mest. In kaj je videlo njegovo "fetišizirano oko v mestu"? Krizo neenakosti kot "darilo" mesta človeštvu, patologijo kriminala, drog in prostitucije, ki pomagajo upravičevati represivno naravo kapitalizma, prenaseljenost mest "tretjega" sveta, etnične in nacionalistične konflikte, fundamentalizem, revščino, onesnaženost in množični pojav "nove" nepismenosti. Vse to v imenu svobode kapitala in monopolov, ki s pomočjo medijev kot motorja svobod-

nega trga ureja "demokracijo" potošniških družb. Pesimistično zamišljenost in tišino je v, milo rečeno, emocionalno nabiti diskusiji razbila, kdo drug kot anarhistka, gospa M. Estellie Smith, ki je po tem, še vedno vidno razburjena, predstavila svoje videnje mestnih zvez in mestnih mrež kot osnovnega (ekološkega) koncepta mest in tistega, kar lahko imenujemo "imanentno urbano". Določujoči elementi urbanosti so bili rdeča nit ostalih antropoloških referatov, v katerih smo se seznanili o vzrokih za spreminjanje Kalkute iz včerajšnjega "Metropolisa" v današnji "Slumpolis", s simbolično produkcijo v današnjem "vzhodnem" Berlinu, z analizo mestnih načrtov in urbanističnimi zmotami v indonezijskih mestih, s historično analizo Jeruzalema, primerjavo urbanih značilnosti Londona v 19. stoletju in današnjega New Delhija, simbolnim razumevanjem arhitekturne dediščine v avstrijskih mestih, spreminjanjem urbanih simbolov v nizozemskem Leidnu, pederskim načinom življenja v perifernih metropolah, kot je Tel Aviv, in napetostmi med elitno in "industrijsko" kulturo v iranskem Kashanu. Antropologi so nas tako še enkrat navdušili z domišljijo izbranih raziskovalnih topik, inovativnimi teoretičnimi analizami, kjer moram posebej izpostaviti koncept t.i. strateških skupin v mestu, hkrati pa tudi s prepogostimi posplošitvami in neutemeljenimi zaključki, ki pa so, resnici na ljubo, predstavljali vse, kar smo lahko slišali od urbanih sociologov. Ti so poskušali dokazovati, da modernost lahko raziskuje samo urbana sociologija, in da je problem lodžškega "Downtowna" v njegovih prebivalcih, ki so (pre)revni in zaradi tega problematični. Rešitev je sociolog videl v izselitvi "troublemakersov" in naselitvi takšne socialne strukture prebivalstva, ki bo sovražila javna transportna sredstva in naselila center mesta z lepimi avtomobili. Pri diskusiji bi verjetno zadoščalo vprašanje kolegice iz Irana, ki je sociološkega yuppija vprašala, če je bil kdaj v Ameriki in kako mu je bilo tam všeč. A kaj, ko mu je bilo potrebno povedati, da s problematičnostjo v humanistiki ne moremo definirati neke socialne skupine in da več parkirnih mest v centrih mesta pomeni samo več avtomobilov.

V prostorih univerzitetnega konferenčnega centra in hotela so se poljski kolegi in kolegice iz lodžškega Oddelka za etnologijo ponovno, organizacijsko in strokovno, dokazali kot odlični gostitelji. V klubskih prostorih so se ob večerih spletale tiste prijateljske vezi, ki jih boste na velikih kongresih zaman iskali. Tam pa je bila tudi priložnost za sproščene in odkrite kritike našega početja. O tem, zakaj ni bilo prisotnih (več) predstavnikov iz Afrike, Južne Amerike, vzhodne Azije in Avstralije, ali ima sploh smisel, da za istim omizjem govorimo o urbanih problemih Kalkute in srednjeevropskih mestec, zakaj ni na konferenci (več) predstavnic ženskih študij, kaj lahko etno-antro-sociologi naredimo proti naraščajočemu nacionalizmu, rasizmu in seksizmu v mestih, in o pomanjkljivostih medsebojnih komunikacij. Dvomili smo, in kot nam je ob slovesu povedal profesor in modrec Ghaus Ansari, je prav dvom tisti, zaradi katerega se spleča vztrajati. Podrobnosti o tem, kakšen je bil ta dvom, pa si boste lahko prebrali v zborniku referatov, ki bo pod okriljem IUAES izšel v začetku naslednjega leta.

Aleš Gačnik

UNESCOVA MEDNARODNA POLETNA ŠOLA ZA MUZEOLOGIJU V BRNU NA ČEŠKEM

Na 23. generalni konferenci UNESCA je bila sprejeta odločitev, da se nekdanji Češkoslovaški republiki zaupa ustanovitev specializiranega izobraževalnega centra, usmerjenega v sistematično izobraževanje v muzeologiji. In tako se leta 1987 v mrežo izobraževalnih centrov in programov vključijo tudi Mednarodna poletna šola za muzeologijo (International Summer School of Museology - ISSOM). Organizacija te mednarodne poletne šole poteka pod okriljem Moravskega muzeja (ustanovljenega leta 1818) in Masarykove univerze (ustanovljene leta 1918) ter ob pomoči Ministrstva za izobraževanje in kulturo Češke republike, Češke komisije za UNESCO, nekaterih nacionalnih komitejev UNESCA, Mednarodne zveze muzejev (ICOM) ter nekaterih muzeoloških inštitutov iz tujine.

Kljub temu, da je zgodovina ISSOM-a relativno mlada, pa tega ne moremo trditi za muzeologijo v Češki republiki na splošno. Tradicija muzeologije in poučevanja le-te se pričenja v obliki lektorata za muzejske zadeve, ki je bil ustanovljen na Univerzi Brno v letu 1921. Leta 1963 pa je že bil ustanovljen Oddelek za muzeologijo, ki od leta 1965 zelo tesno sodeluje z Moravskim muzejem iz Brna. Organizirali so triletni podiplomski študij iz muzeologije za muzejske profesionalce širom nekdanje Češkoslovaške republike. Med rezultate tega sodelovanja lahko uvrstimo tudi periodično muzeološko revijo *Muzeologicke sešity*, ki izhaja od leta 1969. ISSOM tesno sodeluje tudi z Mednarodnim komitejem za muzeologijo (ICOFOM), ki deluje znotraj Mednarodne zveze muzejev (ICOM).

ISSOM je usmerjena predvsem k teoretskim vprašanjem muzeologije in k teoriji "vsakodnevne muzejske prakse". Seveda pa to teoretsko vedenje ni samo sebi namen, saj se želi in mora oplajati v konkretni muzejski in muzeološki realnosti. Muzejski profesionalci v muzejih ponavadi razmišljajo v skladu z metodologijo temeljnih znanstvenih disciplin, pri tem pa pozabljajo v kakšni instituciji so zaposleni. Sodobni muzeji ne potrebujejo le disciplinarnih profesionalcev, temveč tudi osveščene in izobražene muzealce, ki se zavedajo specifičnosti muzeja kot institucije, muzejske razstave kot specifičnega komunikativnega medija, muzealije kot neizčrpljivega vira informacij... Seveda pa se sodobna muzeologija ne ukvarja le z muzeji in muzejskimi predmeti, temveč tudi z nemuzejsko realnostjo. Da je tudi v muzejih potrebno misliti na muzeološki način in ne le v skladu z metodologijo temeljnih znanstvenih disciplin, je ne le koristno, temveč predvsem nujno! Biti etnolog ali kustos-etnolog je navsezadnje velika razlika!

Če v grobem izpostavimo najglobalnejša vprašanja, s katerimi se ukvarja muzeologija in na katere je možno dobiti odgovore na omenjeni mednarodni poletni šoli, potem lahko zapišemo naslednje dileme in vprašanja: kaj je muzeologija?, kaj je zgodovina fenomena muzeja?, kaj je muzejski predmet?, kaj je potencialna informacijska vsebina muzejskih zbirk?, kaj je muzejska prezentacija?, kaj so specifičnosti muzeja kot institucije?, kakšne so perspektive za muzeje (v) prihodnosti?. Itn.

V okviru ISSOM-a, katerega "idejni oče" je nestor evropske muzeologije, prof. dr. Zbynek Z. Stransky, so izdelani trije različni študijski programi, kurzi "A", "B" in "C". Kurz "A" teče kontinuirano od leta 1987, kurz "B" se je pričel leta 1994, kurz "C" pa naj bi stekel v naslednjih letih.

Kurz "A" je povezan s splošno muzeologijo in je tematsko razdeljen na pet kompatibilnih sklopov:

1 - metamuzeologija (koncepti muzeologije, metodološki aparat muzeologije kot znanosti, pozicija muzeologije v sistemu znanosti, njena misija v kontekstu socialne evolucije...);

2 - zgodovinska muzeologija (historična evolucija fenomena muzeja...);

3 - sociomuzeologija (razmerja muzej - družba);

4 - teoretska muzeologija:

- a) teorija muzejske selekcije,
- b) teorija muzejske teauracije,
- c) teorija muzejske prezentacije;

5 - muzeografija / aplikativna muzeologija (metode in tehnike muzejskega dela; management, marketing, razstave, odnosi s publiko, publicistika ...).

Kurz "B" je povezan z zbirkami in je tematsko razdeljen na štiri sklope:

1 - zbiranje (evolucija in motivi kreiranja zbirk, socialni konteksti ipd.);

2 - selekcija:

- a) karakteristike muzejskega predmeta,
- b) identificiranje potencialnega muzejskega predmeta,
- c) primarna dokumentacija;

3 - teauracija:

- a) muzejske zbirke,
- b) determiniranje muzejskih predmetov,
- c) sistematizacija zbirk,
- d) informacijska vsebina zbirk,
- e) zaščita zbirk,
- f) zbirke in njihovo spreminjanje;

4 - prihodnost muzejskih zbirk.

Kurz "C" bo, kot naznanjajo programi, usmerjen k muzejski komunikaciji in edukaciji, temeljil pa bi naj na sedmih sklopih:

1 - pomen komunikacije;

2 - muzejska komunikacija:

- a) muzejska prezentacija,
- b) razlike v muzejskih prezentacijah;

3 - komunikacija "skozi pomen prezentacije":

- a) jeziki muzejske prezentacije,
- b) prezentacijske forme,
- c) prezentacijske tehnike;

4 - kreiranje muzejske razstave;

5 - evalvacija in povratna informacija;

6 - komunikacija brez prezentacije;

7 - prihodnost muzejskega komuniciranja.

Podiplomski kurzi na ISSOM-u temeljijo na predavanjih, seminarjih, delavnicah in strokovnih ekskurzijah. Danes

uživa omenjena šola precejšen ugled, na kar nenazadnje kaže pestra udeležba tako slušateljev kot predavateljev, ki so ugledni muzeologi in muzejski profesionalci iz različnih evropskih držav in Kanade. Mednarodne poletne šole za muzeologijo, kot edine mednarodne šole v Evropi s tovrstnim načinom izobraževanja, ne moremo označiti kot tradicionalni "training course" niti kot tovarno za produkcijo receptov, npr. kako narediti dober muzej... Vsa ta kopica informacij, izhodišč, napotkov ipd. nam služi predvsem kot

orodje v bodočih konfrontacijah naše vsakodnevne muzejske prakse z znanjem, pridobljenim v Brnu.

ISSOM ni pomembna le zaradi pridobivanja novega teoretskega znanja, temveč tudi zaradi možnosti vzpostavljanja profesionalnih in socialnih kontaktov, izmenjave izkušenj in mednarodnega sodelovanja v vseh sferah muzejskega dela.

Maruška Markovčič

OSNOVNOŠOLSKA ETNOLOŠKA RAZISKOVALNA DELAVNICA NA RADIŠAH

(25.3. - 30.3.1994)

Letos spomladi je med 25. in 30. marcem potekala na Radišah v Rožu na Avstrijskem Koroškem osnovnošolska raziskovalna delavnica, ki so jo organizirali Zveza prijateljev mladine Ljubljana Center, Slovenska prosvetna zveza iz Celovca in Slovensko prosvetno društvo Radiše. Na delavnici je sodelovalo deset osnovnošolcev iz osnovnih šol v občini Ljubljana Center in prav toliko otrok iz Radiš. Po terenu so jih vodile študentke etnologije in etnologinji: Irena Destovnik, Damjana Žbontar, Maruška Markovčič, Mojca Ramšak in Milena Kunej. Organizatorji so poskrbeli za nastanitev otrok in mentorice pri družinah, prav tako so nam svetovali, h katerim pripovedovalcem naj gremo. Že pred začetkom delavnice smo na Radišah mentorice naredile sondažno raziskavo in se povezale z nekaterimi domačini. Opozorili so nas na nesoglasja med slovensko in nemško govorečimi prebivalci. S predhodno izbiro pripovedovalcev smo se ognili morebitnim neprijetnim, konfliktnim situacijam, ki bi se lahko pojavile. Že v prvih dneh dela na terenu smo ugotovili, da so domačini dovolj odprti in komunikativni, da naše delo poteka nemoteno, pa tudi njihovo narečje nam ni povzročalo prevelikih preglavic, saj smo imeli v skupinah tudi njihove otroke. Ker sama vasica leži na približno osemsto metrih nadmorske višine in so drugi zaselki - Tuče, Lipice, Verovce, Dvorec, Kozje, Rute (zg. in sp.) posejani po planoti, so nam organizatorji omogočili tudi prevoz do naših sogovornikov.

Pet skupin je na terenu raziskovalo:

a) odraščanje,

v sklopu katerega je bilo delovanje kulturnega društva Radiše, razvoj šolstva in razlike med nekdanj in danes (vodja: študentka etnologije Irena Destovnik)

b) stare pripovedke,

ki so jih razdelili na dva sklopa, in sicer tiste pred drugo svetovno vojno in po njej (vodja: etnologinja Milena Kunej)

c) obrti,

coklarstvo, izdelovanje »šintelnov«, kolarstvo, metlarstvo, šiviljstvo, pletarstvo, kovaštvo, sedlarstvo. Danes jih je živih le še peščica, pa še te le za domačo uporabo. (vodja: etnologinja Mojca Ramšak)

d) znamenja,

popis in opis vseh znamenj, kapelic in križev na Radišah ter dogodki, povezani z njimi. (vodja: študentka etnologije Damjana Žbontar)

e) velikonočne šege,

opis dogajanj v velikonočnem tednu (v tem času smo se namreč mudili na Radišah). Zanimale so nas še vedno žive

šege in navade, pa tudi njih spremembe skozi čas (vodja: študentka etnologije Maruška Markovčič)

Ta delavnica je bila zame neke vrste izziv, saj tokrat nisem hodila po terenu sama, kot to počnem ponavadi, ampak sem imela s seboj skupino treh deklic. Ugotovila sem, da je to čisto nekaj drugega in zahteva veliko več energije in pripravljenosti, kot pa če si sam, ali pa s kolegi študenti. S tem, da imaš skupino, so povezane tudi nekatere težave, ki jih s časom premostiš ali pa tudi ne. Na samem začetku namreč ne veš, kako bi otroke pripravil do tega, da bi sami spraševali. Skoraj vsi, predvsem mlajši, so zadržani in takšni ostanejo do konca. Izredno prijetno in seveda dobrodošlo je, če otroci niso le pridni in tiho sedijo in poslušajo, kaj pripovedovalci govorijo, temveč da so tudi komunikativni, odprti, da jih sama tema zanima in da v pogovoru aktivno sodelujejo. Naša skupina ravno pri temi ni imela najboljših sreč. Res je, da je velikonočni čas povezan z različnim zanimivimi šegami in navadami, zanimiva je tudi razdelitev opravil na posamezne dni velikonočnega tedna. Vendar pa se je pojavila velika težava, in sicer, da so vsi pripovedovalci delali in pripovedovali ene in iste stvari. Področje Radiš in okoliških naselij je tako strnjena celota, da skozi čas pri teh navadah skoraj ni prišlo do sprememb. Tako smo že pri prvi pripovedovalki izvedeli skoraj vse, kar nas je zanimalo, ostali pa so le še ponavljali, kar je povedala že ona.

Seveda sta bili zanimivi dve radiški posebnosti: prata in baklada.

Prva je velikonočna jed, ki jo pripravijo tako, da dajo v svinjski želodec maso iz kruha, jajc, peteršilja in kuhanega suhega mesa ter vse skupaj spečejo.

Druga pa je praznik na veliko soboto. Takrat ljudje nesejo baklje, ki so jih naredili že tedne prej iz brun, ki so jih na vrhu precepili in v razpoke zatakneli lesene smolnate paličice, da bi bolje gorele. Na koncu spreveda jih vržejo na kres in ob ognju zapojejo Alelujo. Tudi pokanje z možnarji je lep dogodek. Vendar pa bi bilo v tem primeru bolje, če bi stvari videli in si s tem ustvarili lastno predstavo, vse skupaj pa bi bilo tudi bolj zanimivo. Tako pa smo o tem le slišali, in sicer povsod, kamor smo prišli. Pojavljale so se manjše razlike, vendar so te (predvidevam) zanimive le za nas mentorje, ne pa za otroke, stare dvanajst, trinajst let, ki jih stvari, če niso zanimive, začnejo kmalu dolgočasiti.

Ob večerih so se vse skupine zbrale zbrale in poročale o svojem delu na terenu. Imela sem občutek, da je otroke različnih skupin zanimalo oziroma skrbelo bolj to, kako bodo napisali in predstavili svoje delo, kot pa tisto, kar so govorili drugi.

OBZORJA STROKE

Delavnica se je zaključila v četrtek 30. marca, vendar pa ni bilo tiste prave pike na i, saj ni bilo razstave, na kateri bi otroci predstavili svoje delo. Razstava je bila na željo organizatorjev prestavljena v oktober, ko je izšel tudi zbornik z našimi teksti.

Pri delavnicah, ki so organizirane za mlajše udeležence (osnovna šola), bi morali upoštevati nekatere stvari. Ker so otroci še dokaj majhni, jim koncentracija hitro popusti, sicer

ae popolnoma, saj sledijo še vedno, vidiš pa, da se jim ne ljubi več spraševati, so pa seveda tudi tu, kot tudi drugod, dobrodošle izjeme. Menim, da bi moralo biti delo na terenu razdeljeno na manjše odseke, med katerimi bi bil čas, namenjen za družabne igre. Velik pomen pri delu ima tudi tema sama, saj mora biti zanimiva in takšna, da bi se stvari, vsaj večji del, ne ponavljale.

Andrej Furlan

14. MLADINSKI RAZISKOVALNI TABOR REZIJA '94

(22. 8. - 3. 9. 1994)

Po petih letih odsotnosti so se mladi raziskovalci iz tržaškega in goriškega odločili, da ponovno obiščejo Rezijo in njene prebivalce. Dejstvo, da je to že štirinajsti tabor, nam dokazuje, da je mladinska raziskovalna dejavnost globoko ukoreninjena v zamejski stvarnosti. Zaslugo nosijo sledeči organizatorji: Narodna in študijska knjižnica iz Trsta, Društvo naravoslovcev in tehnikov Tone Penko ter Društvo mladih raziskovalcev Trst - Gorica.

Leta 1989 je kar sedem skupin raziskovalo najrazličnejše vidike Rezije z namenom, da bi ob koncu dvotedenskega dela zbrale dokumentacijo za brošuro. Skupine so delovale avtonomno in ne interdisciplinarno, predvsem zato, ker je bila pozornost organizatorjev posvečena didaktičnim pristopom, ki naj bi predstavljali alternativo šoli. Publikacija REZIJA '89 vsekakor zgovorno pričča o kvaliteti raziskovalnih nalog.

Letošnji organizatorji so želeli prekiniti "rutinski" oz. že običajni model raziskovalne dejavnosti in so tako izbrali novo organizacijsko in vsebinsko smer. Mentorji petih skupin so si s pomočjo mladih raziskovalcev zadali nalogo, da Rezijanom predstavijo nekaj predlogov in osnutkov za ustanovitev muzeja, ki naj ne bi bil samo etnološki, ampak posvečen rezijanski dediščini nasploh, tako naravni kot kulturni. Zamisel o muzejski zbirki ni novost. Marsikateri rezijanski kulturni delavec je že večkrat izrazil željo in nujno, da se čimprej postavi temeljni kamen za strukturo, ki naj bi primerno ohranjela in ovrednotila bogato rezijansko zapuščino.

Na pripravi, ki so stekle že v zimskih mesecih leta 1993, so evidentirali nekaj tematskih sklopov, na katerih naj bi slonel raziskovalni tabor. Okoli zamisli o muzeju so tako delovale naravoslovna in etnološka skupina, ter skupini za arhitekturno dediščino in za preučevanje toponomastike. Tem se je pridružila nujno potrebna ekipa za dokumentacijo. Naravoslovna skupina pod vodstvom Erike June in Katje Pasarit je prehodila vso dolino in sistematično zbrala podatke o najdragocenejših primerih naravnega bogastva (slapovih, razglednih točkah, posebno košatih drevesih, izvirihih). Poleg tega je skupina primerjala gozdne in planinske poti ter ugotovila njihovo opuščanje oz. razraščeno. Poglavlje zase pa je predstavljalo zbiranje pravljic, vezanih na naravne pojave. Na zaključni prireditvi je skupina predlagala nekaj konkretnih idej o vključitvi naravne dediščine v prostorih muzeja ter načrtovanje etnološko-naravoslovnih itinerarjev, kar predstavlja pravo novost.

Sedem raziskovalk je pod vodstvom Mojce Ravnik in Andreja Furlana skušalo izpostaviti tiste etnološke teme, ki naj bi predstavljale jedro bodočega muzeja. Popis predmetov iz materialne kulture, ki jih le še nekateri skrbno hranijo

po domovih, je omogočil tako kvantitativno kot kvalitativno analizo materiala za muzejsko zbirko. Mladi so se v desetdnevnem bivanju srečali z realnostjo brusačev, planšarjev, kmetov in z očarljivim svetom viž (pesmic) in pravljic. Analizi zbranega gradiva je sledilo snovanje idej o muzejski postavitvi. Predstavljena sta bila dva projekta. Prvi, maksimalen, raziskovalni center, didaktični center in arhiv. V drugem, uresničljivejšem, so mladi raziskovalci predlagali postavitev "dvojnega" muzeja: v prvem delu naj bi bila s pomočjo predmetov in avdiovizualnih medijev predstavljena Rezija v vseh svojih vidikih, drugi del pa bi moral biti posvečen vsakoletnim razstavam z določeno tematiko: brusači, planine, kuhinja, arhitektura... S tako zamislijo bi postal muzej zanimivejši in vedno "nov", tako obiskovalcem kot domačinom.

Skupina mladih, ki se je poglobila v arhitekturno podobo Rezije, se je osredotočila na vas Korito. S pomočjo fotografij in planimetrij so raziskovalci pod mentorstvom Igorja Pahorja in Betti Tomšič popisali stavbe in detajle celotne vasi. Ob tem delu se je porodila zamisel o muzeju na prostem, kar bi pomenilo vključitev vasi Korito in sosednjih planin v sklop muzejskih struktur.

Toponomastika oz. zbiranje mikrotoponimov vasi Solvica in Korito sta bili glavni nalogi štiričlanske skupine, ki jo je vodil Tomaž Fabec. Delo je steklo z dragoceno pomočjo domačinov in prof. Roberta Dapita. Posebno pozornost so fantje posvetili pravilnemu zapisovanju imen na katastrskih mapah, kar predstavlja dragocen vir za poznavanje Rezije in njenega narečja.

Ob omenjenih skupinah je delovala ekipa za dokumentacijo. S pomočjo videa in fotografij sta Živa Pahor in Katja Colja dan za dnem zbirali material za vizualno predstavitev doline. Raziskovalki sta zabeležili utrinke iz vsakdanjega življenja, pričevanje brusačev, naravo, in bistveno pripomogli pri katalogiziranju kulturne dediščine.

Na zaključni prireditvi 14. mladinskega raziskovalnega tabora so raziskovalci predstavili domačinom opravljeno delo z željo, da ne bi njihove besede ostale le sugestije. Čeprav je uresničitev zastavljenih programov možna le s podporo deželnih, pokrajinskih občinskih uprav ter strokovnih institucij iz Slovenije in Italije, so mladi raziskovalci vendarle ponosni, ker so domačinom ponudili možnost za skupno ovrednotenje rezijanske dediščine.

Tanja Hohnec

MLADINSKI RAZISKOVALNI TABOR - ŠMARTNO NA POHORJU 1994

(3. - 10. 7. 1994)

Od 3. do 10. julija je v Šmartnem na Pohorju potekal (letos že desetič) Mladinski raziskovalni tabor v okviru Gibanja znanost mladini. Udeležilo se ga je 45 dijakov, ki so delali v sedmih skupinah.

Letos sem (po dolgoletnem mentorstvu Mojce Ramšak) prevzela mentorstvo etnološke skupine.¹⁾ Odločila sem se za temo, ki je privlačna in konkretna (materialna), s širokim spektrom terenskega dela in vizualnim rezultatom (razstava).

Po izkušnjah sodeč je na mladinskih raziskovalnih taborih potrebno posvetiti pozornost predvsem pedagoškemu delu z mladimi, ki ga dopolnjuje raziskovalno strokovno delo. Namen našega raziskovanja je bil torej tekstil v pohorski kmečki hiši, kar je k sodelovanju pritegnilo izključno žensko populacijo. Ko govorim o pedagoškem delu, pri tem mislim na predstavitev etnologije in njenih metod, saj je bilo že ob seznanitvi jasno, da je predstava o stroki in načinu preučevanja in raziskovanja bolj meglena. Dekleta sem seznanila s temo in z razporedom tedenskega dela. Ker so bile vse štiri na šmarnem taboru prvič, sem v okvir našega raziskovanja vključila tudi ekskurzije, ki niso bile odveč. Nasprotno, spoznala sem, da jih spodbujajo pri delu in kurioznem spoznavanju terena.

Metode:

- intervju z izdelanim vprašalnikom,
- fotografiranje,
- zapisovanje, snemanje.

Delo smo začele v okviru mikroregije (Šmartno) in ga postopoma nadaljevale na makroravni (Majsterhaus, Kurja vas pri Treh kraljih; Kalše, Spodnje Prebukovje). Da smo prebile led, smo najprej obiskale že "preverjeno" Maroltovo domačijo v Šmartnem, kjer sem jih hkrati seznanila tudi z izrazom "etnološki spomenik". Od tod dalje je delo potekalo po priporočilih pripovedovalcev.

Tekstil sem razdelila na več sklopov:²⁾

- rjuhe, prevleke za blazine,
- brisače,
- prte in prtice,
- zavese.

Zanimala nas je seveda starost, skušale smo poiskati najstarejši kos tekstila, material, ornamentika, stopnja ohranjenosti in njen namen, vzroki izginjanja lanenih izdelkov... Ker je bil cilj raziskave postavitev razstave, smo si zanimive primere izposojale. Pri pogovoru o tekstilu so si zanimive primere uhajale misli tudi na druga področja vsakdanjega življenja. Prav tako nadobudnim dijakinjam, kar je bilo nadvse ustrezno, saj smo se tako izognile "nabiralniškim" nagibom in se seznanile tudi s socialno kulturo.

¹⁾ V skupini so sodelovale: Tina Mehle, Katarina Žlebnik, dijakinji Gimnazije Šentvid, Anita Pepelnik in Maja Kodrič, dijakinji ptujske gimnazije.

Pa tudi časa je bilo dovolj, saj sem predvidela 4-5 obiskov dnevno, kar se je izkazalo za dokaj realno.

V tednu dni smo obiskale 22 domačij in pridobile 51 kosov tekstila, ki ga glede na tkanino lahko razvrstimo od lana do umetnih, plastičnih mas (npr. namizni prtji). Kot zanimivost naj povem, da je bil najstarejši lanen prt z rdečemoдро ornamentiko iz leta 1935 in je bil "že večkrat na razstavah". Ugotovile smo tudi razliko med pohorskimi in hrvaškimi rjuhami.

Med vzroki za izginjanje lanenega tekstila so naslednji:

- adaptacije starih hiš in novogradnje,
- posodabljanje gospodinjstev,
- odnos starejša - mlajša generacija,
- dotrajanost tekstila.

Vzroki ohranitve:

- dedovanje,
- spomin na dogodek ali osebo (le v izjemnih primerih).

Po prihodu s terena smo dnevno urejale zapiske in sproti inventarizirale pridobljene predmete. (Seznanitev s primerom muzejske inventarizacije.) Uspelo nam je pridobiti tudi kolovrat, trlico, "korpe", lončeno skledo, kar je pripomoglo k boljši vizualnosti razstave.

Vsaka od udeleženk je izdelala koncept razstave, ki je vseboval izbiro prostora v šolski jedilnici (upoštevanje orientacije v prostoru), postavitev in opremljenost razstavnih eksponatov, ustrezno besedilo in slikovni material.

Delo sem zaradi različne intenzitete interesov morala nekoliko individualizirati, kar je pri večjem številu v skupini skorajda nujno. Pri sami izvedbi razstave so se pokazali tudi različni nagibi, oz. pravilno ali nepravilno razumevanje terenskega dela, npr. folkloristično izražanje ali "okraševanje".

Z razstave ob zaključku tabora na Šmartnem na Pohorju 10. 7. 1994. (Foto: Tanja Hohnec)

Med ekskurzijami moram omeniti še ogled Štampoharjevega in Smolarjevega mlina, ki sta uvrščena med etnološke spomenike, a neslavno propadata. Ogledale smo si še Bistriški grad z neustrezno razstavljenimi Arkovo etnološko zbirko (ni je pač postavljala etnolog!), Kočno (seznanitev s pojmom skansen ali muzej na prostem) in mimogrede še številne naravne znamenitosti (Črno jezero, Maroltovo jelko...)

Združile smo prijetno s koristnim, kar je zelo ustrezno načelo mladinskih raziskovalnih taborov.

LITERATURA IN VIRI:

- NARODNE vezenine na Slovenskem, 4. izd. (Zbrala in uredila Neli Niklsbacher-Bregar). Ljubljana 1974.
- RAMŠAK, Mojca, Etnološke raziskave. V: Mladinski raziskovalni tabor Šmartno 88. Ljubljana 1988, str. 15-23.

Prof. dr. Vekoslav Kremenšek

Odd. za etnologijo in kulturno antropologijo
Ljubljana, 4. 8. 1994

Dekanu Filozofske fakultete prof.dr. Franetu Jermanu

Med gradivom za 2. sejo senata Filozofske fakultete, ki je bila 30. 6. 1994, smo prejeli predlog študijskega programa socialne antropologije. Predložil ga je Oddelek za sociologijo. Razprava je iz objektivnih razlogov na omenjeni seji odpadla. Ker je v zvezi s študijskim programom socialne antropologije treba opozoriti na načelno in tudi praktično vprašanje, ki zadeva slovensko etnologijo, Ti pišem.

V zapisniku sklepov 11. seje Znanstvenopedagoškega sveta FF (bila je 14. 1. 1992) je rečeno: "Etnologija na FF mora ostati znanost, ki bo v vsebini in programu upoštevala slovensko komponento in tradicije ter dosežke dosedanjih slovenskih etnologov." Sklep je bil izoblikovan na podlagi razprave nekaterih članov navedenega sveta ob dopolnjevanju in spreminjanju programa ter širjenju imena Oddelka za etnologijo v Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo. Razprava in sklep sta temeljila na bojazni, za katero se zdi, da postaja vse bolj upravičena. Po svoje kaže

na to tudi študijski program za socialno antropologijo.

V predloženem programu so štirje predmeti (politična antropologija, antropologija religije, vizualna antropologija, antropologija spola in spolnosti), ki so po imenih, nosilcih in vsebinah enaki predmetom, ki jih izvaja Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo. S tem se seveda vsakršna specifičnost tega oddelka v njegovem kulturnoantropološkem delu izgublja. Ob uresničitvi socialnoantropološkega programa bo prišlo do nesmotrnega podvajanja, ki bo spričo nekaterih posebnih okoliščin tako v vsebinskem kot v personalnem pogledu pomenilo nadaljnje izgubljanje identitete slovenske antropološke vede. Uvedba kulturne antropologije ob etnologiji, opravljena pred nekaj leti, bo tako izgubila v bistvu vsakršen smisel. Etnologija je kompleksna in polivalentna disciplina, ki se glede na različno usmerjenost raziskovalcev povezuje z najrazličnejšimi drugimi znanostmi. Zato v razmerah, ki jih napoveduje predlog Oddelka za sociologijo, ni nikakršnih razlogov za izjemno tesen odnos do takšne ali drugačne, kulturne, socialne ali splošne antropologije. Etnologija naj se nadalje enakovredno povezuje še z drugimi strokami, kot je to bilo pred omenjeno preosnovo.

S pričujočim pismom sem opozoril na vprašanje, ki se zdi za nadaljnji razvoj slovenske etnologije zelo pomembno. Nakazati sem poskušal tudi način, kako bi bilo mogoče vprašanje postopno rešiti. Ker problem, o katerem pišem, nedvomno prizadeva vse slovenske etnologe, pošiljam kopijo pisma tudi uredništvu Glasnika Slovenskega etnološkega društva s prošnjo, da ga objavi.

S spoštovanjem

Mojca Ramšak

KRONIKA DOGODKOV V ŠTUDIJSKEM LETU 1993/94

sestanki, simpoziji, posvetovanja, tiskovne konference, predavanja, zagovori magistrskih in doktorskih nalog, filmi, razstave, družabna srečanja, etno večeri, delavnice, tabori, izidi publikacij, idr.

OKTOBER 1993

- Od 4. do 8. 10. se je dr. Božidar Jezernik z referatom *To See the Truth, The Balkans in the Eyes of foreign travellers in the Second half of 19th and the beginning of 20th century* udeležil kongresa *Nemškega etnološkega društva, Avstrijskega etnološkega društva, Dunajskega antropološkega društva in Berlinskega društva za antropologijo, etnologijo in prazgodovino v Leipzigu.*

- 5. 10. je bil na OEIKA *sestaneke etnologov muzealcev in konservatorjev*, kjer so oblikovali enotne predloge o zakonu o izvozu etnološke kulturne dediščine.
- 12. 10. je bil na Zavodu RS za VNKD *sestaneke IO SED*, kjer so se pogovarjali o etno večerih, konservatorstvu in muzeologiji in v zvezi s tem o novem zakonu in moratoriju o izvozu dediščine, sodelovanju OEIKA s katedro za etnologijo v Lodžu, etnoloških projektih zamejskih Slovencev v Italiji in Murkovih priznanjih.
- 12. 10. je bil v gostišču pri Mraku prvi *etno večer*. Gostja večera je bila slavistka *Marija Cvetek*, ki je predstavila svojo knjigo *"Naš voča so včas zapodval: bohinjске pravljice"*. Pogovor je vodila *Anka Novak*.
- Od 13. do 15. 10. je bilo v *Dobrni zborovanje Društva slovenskih muzealcev*. Na zborovanju so razpravljali o naslednjih vprašanjih: slovenski muzeji jutri, problemi kulturne dediščine zunaj muzejev, nova vloga muzejske pedagogike, vprašanja varovanja tekstilne dediščine v muzejih.
- 14., 21. in 28. 10. je na OEIKA v okvirju Seminarja etnologija in

zgodovina in Splošnega seminarja za četrte letnike in podiplomske študente predaval sociolog *dr. Philipp Wambolt* iz Nemčije o socio-kulturnih strukturah življenja aristokratov med l. 1918-42 na primeru gradu Hmeljnik in o metajeziku v objektivni znanosti. Seminar sta vodila *Rajko Muršič* in *dr. Slavko Kremenšek*.

- 18. 10. je bil v prostorih SAZU *sestaneke delovne skupine za sestavo vloge za Ministrstvo za kulturo o financiranju društvenega programa za l. 1994.*
- Od 20. 10. do 3. 11. so študentje etnologije pod vodstvom *dr. Zmaga Šmitka* potovali po *Portugalskem*. Ogleдали so si muzeje v Lizboni in Portu in obiskali Oddelek za antropologijo na Universidade Nova v Lizboni, kjer jih je predstojnik *dr. Mesquitela Lima* seznanil z delom na Oddelku.
- 25. 10. je orientalist *mag. Nenad Filipović* na OEIKA v okvirju Splošnega seminarja za četrte letnike in podiplomske študente predaval o vsakdanjem življenju v mestih Osmanske Bosne od 15. do začetka 20. stoletja. Seminar je vodil *Rajko Muršič*.

- Od 27. do 31. 10. je *Irena Keršič* sodelovala kot koordinator za Slovenijo za mrežo evropskih etnografskih muzejev v Bruslju, kjer je oddala seznam SEM in etnoloških oddelkov za repertorij evropskih EM.
- V oktobru je *Posavski muzej Brežice v Pišecah* pripravil razstavo "100 let kovaštva Podgoršek".
- V oktobru je *mag. Marjeta Mikuž* na FF v Ljubljani oddala teze za doktorat o muzejskem managementu.

NOVEMBER

- 3. 11. je dramaturg, dramatik in esejist *Vili Ravnjak* na OEIKA v okviru Splošnega seminarja za četrte letnike in podiplomske študente predaval o spoznavanju višjega jaza in ezoteriki v "novi dobi" pod antropološko lupo. Seminar je vodil *Rajko Muršič*.
- 9. 11. je bil v prostorih Zavoda RS za VNKD *sestaneke IO SED*, na katerem so se pogovarjali o etnološki problematiki v zamejstvu, o Murkovih priznanjih, pripravi trilogije "Štrekelj - Murko - SED", posvetovanju *Etnologija v šoli*, celostni podobi društva, etno-večerih in članarini SED.
- 9. 11. so *Nadja Valentinčič*, *Bernarda Potočnik* in *Daša Hribar* v mali dvorani na SAZU predstavile videofilma "Poletni dan v Šentrupertu in okolici" in "Šentrupert med preteklostjo in prihodnostjo". Filma sta nastajala na etnoloških raziskovalnih taborih v Šentrupertu l. 1992 in 1993 v produkciji OEIKA in v tehnični izvedbi AVL ZRC SAZU. Po predstavitvi so se nekateri etnologi zbrali še v gostiščih pri Mraku in Pod Skalco na neuradnem delu večera.
- 12. 11. je bila v okviru 11. Slovenskega knjižnega sejma v CD-u tiskovna konferenca, kjer so javnosti in strokovni publikli predstavili bogato publicistično dejavnost NM in SEM.
- 12. 11. so se etnologi po nekaj letih spet udeležili *pohoda od Litije do Čateža*.
- 15. 11. je *Rajko Muršič* v Cankarjevem domu v Ljubljani predstavil svojo knjižno noviteto *Neubesedljive zvočne igre (Od filozofije k antropologiji glasbe)*. Po predstavitvi so bili vsi prisotni vabljeni še k družabnemu srečanju.
- 17. 11. je zbiralec razglednic *Zmago Tančič* na OEIKA v okviru Splošnega seminarja za četrte letnike in podiplomske študente

predstavil razglednice Ljubljane, njihovo zgodovino in pomen komunikacije s pomočjo razglednic in dopisnic. Seminar je vodil *Rajko Muršič*.

- 24. 11. je *dr. Pavle Merku* na OEIKA v okviru Splošnega seminarja za četrte letnike in podiplomske študente predaval o živosti ljudskega izročila Slovencev v Italiji. Seminar je vodil *Rajko Muršič*, po predavanju pa so se nekateri udeleženci in predavatelj zbrali v Bizeljskem hramu in poklepetali še ob čajčku.
- 24. 11. je *Irena Keršič* obiskala *aukcijo v Dorotheumu v Celovcu* z namenom, da bi se seznanila s postopkom legalnega izvoza starin.
- Med 23. in 27. 11. sta *mag. Jurij Fikjak* in *Jože Hudales* v Cankarjevem domu v Ljubljani v okviru INFOS-a, predstavila "Življenje v Velenju okoli l. 1900 s pomočjo multimedije (večpredstavnosti)". Istočasno so bili dostopni tekstovni, grafični, slikovni in zvočni zapisi v različnih kombinacijah oz. uporaba več vrst medijev s pomočjo osebnega računalnika.
- Od 29. 11. do 13. 12. je bila na OEIKA na ogled *razstava o terenskih vajah pri predmetu etnološka muzeologija in konservatorstvo*. Razstavo so pripravile študentke 4. letnika in absolventke *Irena Destovnik*, *Marta Timer*, *Magda Zore*, *Marta Kunstelj* in *Mojca Terčelj Otorepec*.

DECEMBER

- V začetku decembra je *dr. Gorazd Makarovič* pripravil priložnostni izbor Jaslic iz zbirke SEM.
- 1. 12. je *dr. Marija Stanonik* v okviru Splošnega seminarja za četrte letnike in podiplomske študente na OEIKA predavala o slovstveni folklori kot grešnem kozlu slovenske kulture. Seminar je vodil *Rajko Muršič*.
- 1. 12. je bil v bistroju Grad na ljubljanskem gradu družabni večer oz. "etno-čaj", ki so ga pripravili študentje drugega letnika etnologije. Gost srečanja je bil *dr. Zmago Šmitek*, za čaj pa je poskrbel študent *Marko Vidnjevič*.
- 7. 12. je *Borut Brumen* na OEIKA zagovarjal *magistrsko delo* z naslovom *Urbani način življenja v Murski Soboti med l. 1919-41*. Po zagovoru je pripravil prigrizek v seminarski sobi, večer pa se je zaključil v Škucu in Drami.
- - 8. 12. je *dr. Boris Kuhar* na OEIKA v okviru Splošnega seminarja za četrte letnike in

podiplomske študente predaval o preučevanju prehrane na Slovenskem. Seminar je vodil *Rajko Muršič*.

- - Od 8. do 12. 12. sta se *Bojana Rogelj Škafar* in *Alenka Simikič* udeležili *kolokvija evropskih etnologov v Toursu* na temo *Etnologija in dediščina v Evropi*. Kolokvij je pripravila francoska institucija Mission du patrimoine ethnologique, ki skuša z organizacijo takih srečanj povezati evropske etnologue tako v raziskavah kot pri delu na skupnih projektih. Na kolokviju so bile obdelane štiri teme: identiteta in dediščina, socialna vloga tujcev, nacionalizmi in nacionalne vezi, za etnologijo Evrope. Vzporedno s kolokvijem je raziskovalni center G.A.R.A.E./Hesiede iz Carcassona pripravil doslej najboljše razstavo evropske etnološke, antropološke in dediščinske periodike, na kateri se je predstavil tudi SEM in si jo je podrobno ogledala *Bojana Rogelj Škafar*. Razstava je rezultat prizadevanj francoskih etnologov, da bi s pomočjo znanstvene periodike promovirali lastna spoznanja in poglede in da bi hkrati pritegnili k skupnemu sodelovanju evropske etnologue. Center iz Carcassona je v desetih letih delovanja uspel zbrati skoraj vso periodiko na to temo. V Toursu pa je bil omogočen ogled in pregled revij ter podatki za izmenjavo publikacij, ki imajo relativno majhno naklado in omejen distribucijski domet. *Alenka Simikič* je udeležbo na kolokviju za dokumentacijo izkoristila tudi za svoje delo pri Mednarodnem komiteju za dokumentacijo (ICOM-CIDOC). Pridobila je nekaj novih sodelavcev za delo pri pripravi podatkovnih standardov in s članoma delovne skupine pregledala do sedaj opravljeno delo.
- 9. 12. so v KIC-u odprli razstavo *Čipke iz babičine skrinje*. Razstava, ki sta jo postavila *Mestni muzej iz Ljubljane* in *Mestni muzej iz Idrije*, je bila na ogled do 6. 1. 1994.
- Od 10. do 17. 12. so v okviru *Sekcije za amerikanistiko pri Slovenskem orientalističnem društvu* organizirali *latinskoameriške večere*. Pri pripravi predavanj in organizaciji je sodelovala *mag. Mojca Terčelj*.
- 13. 12. je ob deseti obletnici obstoja *Sekcije za amerikanistiko pri Slovenskem orientalističnem društvu* *mag. Mojca Terčelj* ob diapozitivih in videoposnetkih

POSTRŽEK

predavala o *simbolni in socialni vlogi ženske v poljedelstvu Sokejev iz Chiapasa v Mehiki*. Predavanje je bilo v okviru Sekcije za amerikanistiko pri Slovenskem orientalističnem društvu.

- 14. 12. je bil *sestane IO SED*, kjer so se dogovarjali o Murkovih priznanjih, posvetovanju Etnologija v šoli in o trilogiji "Štrekelj - Murko - SED".
- 14. 12. je bil v gostišču pri Mraku *etno večer*, posvečen temi *Muzeji na prostem in etnološka prenova slovenske stavbne dediščine*. Pogovor z *dr. Ivanom Sedejem, Jožetom Hudalesom, Vladom Knificem, Vitom Hazlerjem, Silvestrom Gabrščekom, Zvezdo Koželj in Mojco Ravnik* je vodila *Irena Keršič* iz SEM.
- 14. 12. je bila v atriju Narodnega muzeja v Ljubljani predstavitev knjige *dr. Janeza Bogataja Ljudska umetnost in obrti v Sloveniji*.
- Od 15. 12. do 15. 2. je bila v Slovenskem šolskem muzeju v Ljubljani na ogled razstava *Srečna Afrika: igrače Gane in Burkinke Faso*. Razstavo je jo postavila *Sonja Porle*.
- 17. 12. sta *Silvio Braica* iz Splita in *Turkko Zebec* iz Zagreba na OEIKA zagovarjala magistrski deli *Retorika torbe (fenomenologija, semiotika, antropologija)* in *Kulturno antropološki pristop k plesu (pregled teoretskih pristopov k raziskovanju plesnih dogodkov v pustnih šegah v Puntu na otoku Krku)*.
- 17. 12. je bila v Šentjanžu na avstrijskem Koroškem predstavitev knjig Knjižnega daru Slovenske prosvetne zveze za l. 1994. Ena od predstavljenih knjig je bila tudi *Na poti v vas/Unterwegs ins Dorf (ur. Mojca Ramšak in Janko Malle)* z izsledki etnološke raziskovalne delavnice osnovnošolcev iz Ljubljane in Roža, ki je potekala med 18. in 24. 7. 1993 v Šentjanžu in Bilčovsu. To je prva knjiga v seriji "Naša regija" in nosi podnaslov *Vsakdanja kultura v Šentjanžu in Bilčovsu* s poudarkom na prvi polovici 20. stoletja. Po predstavitvi knjig in videofilma delavnice so ob večerji mentorice in organizatorji začeli vsebinsko pripravljati naslednjo delavnico.
- 21. 12. so v prostorih Slovenskega verskega muzeja v Samostanu Stična odprli razstavo *božičnih podob*, ki jo je pripravila *Jana Tomažič*. Razstava je bila na ogled do 30. 3. 1994

- 26. 12. je imel *dr. Božidar Jezernik* na 1. programu Radia Slovenija intervju v oddaji Naš gost.

JANUAR 1994

- 11. 1. je bil na Zavodu RS za VNKD *sestane IO SED*, kjer so se pogovarjali o novem pravilniku za Murkova priznanja in listine, o rednem občnem zboru, o gospodarskih težavah društva, o posvetovanju Etnologija v šoli in o morebitnem novem konceptu Glasnika SED.
- 11. 1. je bil v gostišču pri Mraku *etno večer* z gostom *Damjanom Ovsčem*, ki je govoril o mitologiji, slovenski kulturi in etnologiji.
- 14. 1. je bil na OEIKA *sestane delovne skupine za reševanje problematike etnološke dediščine Slovencev v Italiji*. Na podlagi gradiva, ki sta ga pripravila *Milan Pahor*, ravnatelj NSK, in *Andrej Furlan*, absolvent konservatorstva iz Trsta, so se dogovorili, da to delo nadaljuje delovna skupina v sestavi: *Milan Pahor, Andrej Furlan, Mojca Ravnik, Janez Bogataj, Mira Omerzel Terlep, Silvester Gaberšček, Naško Križnar, Ivanka Počkar, Tatjana Dolžan, Ralf Čeplak, Tone Cevc, Breda Čebulj Sajko* in *Irena Keršič*.
- 18. 1. so v KIC-u odprli razstavo *110 let rojstva Janeza Benigarja, slovenskega antropologa v Južni Ameriki*. Razstavo so pripravili Slovensko orientalistično društvo, OEIKA (*dr. Zmago Šmitek*) in Mestni muzej Ljubljana, odprta pa je bila do 29. 1.
- 19. 1. je bil v okviru Splošnega seminarja in seminarja za etnologijo Balkana na OEIKA pogovor na temo begunske problematike z gosti *Ognjenom Turkovićem, Esadom Ajetijem* in *dr. Anico Mikuš Kos*. Okroglo mizo sta povezovala *Rajko Muršič* in *Natalja Vrečer*.
- Od 11. 1. do 17. 1. se je *mag. Marjeta Mikuž* v Grenoblu udeležila mednarodnega posvetovanja z naslovom *Novi pristopi k muzejskemu managementu*.
- Od 19. 1. do 23. 1. se je *mag. Marjeta Mikuž* v Londonu udeležila *predavanj angleškega muzejskega društva o organizaciji dela v muzejih*.
- V januarju je *Alenka Simikič* na FF v Ljubljani oddala teze za doktorat na področju etnološke dokumentacije in standardizacije.

FEBRUAR

- 4. 2. je bila v atriju Narodnega muzeja predstavitev Etnologa 3 (*neevropska številka*).
- 7. 2. sta *dr. Marija Makarovič* in *Marinka Dražumerič* prejeli *Župančičevo priznanje za delo na kulturnem področju*. Najvišje priznanje, *Župančičevo plaketo*, je dobila *dr. Makarovičeva*, in sicer za večletno in uspešno delo pri raziskavah ljudskih noš v Beli Krajini. *Marinki Dražumerič* je bila podeljena *diploma za pomembno delo pri varovanju naravne in kulturne, zlasti pa sakralne dediščine v Beli krajini*.
- 10. 2. je bila v KIC-u odprta razstava *Nazaj v planinski raj, ob stoletnici Savinjske podružnice Slovenskega planinskega društva*, ki sta jo pripravila *Muzej novejšje zgodovine Celje* in *Mestni muzej Ljubljana*. Razstava je bila na ogled do 19. 3.
- 10. 2. je ravnatelj SEM-a *dr. Ivan Sedej* pritrdil napisno ploščo SEM na vhodni steber Mladike.
- 14. 2. so na OEIKA odprli razstavo dokumentacije oddelka z naslovom *Etnološka povednost fotografije*. Razstava je bila postavljena v pedagoške namene, postavile pa so jo *Mihaela Hudelja*, dokumentaristka na OEIKA, in študentke *Maruša Markovčič, Mojca Tercelj Otorepec, Damjana Žbontar* in *Nataša Konestabo*. Na ogled je bila do 31. 3.
- 15. 2. je bil na Zavodu RS za VNKD *sestane IO SED*, kjer so se pogovarjali o posvetu Etnologija v osnovnih šolah, izrednem občnem zboru, sobi SED, etno-večerih, programu dela za l. 1994-96, problemu etnološke dediščine Slovencev v Italiji, tečaju računalništva.
- 15. 2. je bil v gostišču pri Mraku *etno večer*, na katerem sta *dr. Zmago Šmitek* in *mag. Mojca Tercelj* predstavila *neevropsko številko revije Etnolog*.
- 17. 2. je bilo v KIC-u predavanje o zgodovini angleške etnografije. Predavala je *Hélène La Rue*, etnomuzikologinja in kustodinja v Pitt Rivers Museumu. Zatem jo je *mag. Inja Smerdel* vodila po depoju SEM-a.
- 18. 2. je *Irena Keršič* pripravila informativno razstavo z naslovom *SEM v Mladiki? na hodniku SEM-a*. V marcu je razstavo prenesla in postavila v izložbi *Mladinske knjige* na Slovenski cesti v Ljubljani.

- 18. 2. je bila v razstavnih prostorih SEM-a odprta gostujoča razstava *Tekstil v kmečki hiši iz Neprajzi Muzeuma iz Budimpešte*.
- 24. 2. sta v okviru Splošnega seminarja za četrte letnike in podiplomske študente na OEiKA predavala dr. Ivan Sedej in Ralf Čeplak o problematiki SEM-a in političnih spletkah, seminar pa je vodil Rajko Muršič.
- Februarja je bila dr. Monika Kropelj izvoljena v naziv *znanstvena sodelavka pri Inštitutu za slovensko narodopisje SAZU*.

MAREC

- 1. 3. je bil na Zavodu RS za VNKD sestanek v zvezi s posvetom *Etnologija v osnovni šoli*. Dr. Slavko Kremenšek, mag. Nena Židov, Aleš Gačnik, Mira Omerzel Terlep in Mojca Ramšak so dokončno strukturirali in pretresli možne vsebine in predlagali predavatelje.
- 2. 3. je bil v okviru Splošnega seminarja za četrte letnike in podiplomske študente pogovor o etnološkem in antropološkem tisku v Sloveniji. Gostujoči predavatelji so bili: mag. Inja Smerdel, urednica Etnologa, Majda Fister, urednica Glasnika SED, Jože Dežman, urednik Borca in Darko Darovec, urednik Annales. Pogovor je vodil Rajko Muršič.
- 2. 3. je mag. Mojca Terčelj komentirala projekcijo diapozitivov ob predavanju *Toneta Hočevarja*, ki je govoril o Chiapasu.
- 3. 3. je bil pred Skupščino RS javni zbor državljanov za dodelitev Mladike SEM-u. Delegacija zbora je od predsednika parlamenta Hermana Rigelnika zahtevala podporo za pozitivno rešitev problema v prid SEM-a.
- 4. 3. je v okviru predavanj etnologija neevropskih skupin imela Judith A. Rasson iz Los Angelesa predavanje z naslovom *Cultural evolution in prehistoric North America*. Predavateljico je povabil Oddelek za arheologijo.
- 5. 3. je mag. Mojca Terčelj na 3. programu radija Slovenija govorila o *terenskem delu v Chiapasu in antropološki interpretaciji*.
- 8. 3. je bil sestanek IO SED, na katerem so oblikovali koncept posveta Etnologija v osnovni šoli, pregledali celostno podobo društva in se dogovarjali o nadaljnjem finančnem poslovanju SED.

- 8. 3. je bil v gostišču pri Mraku etno večer z gostjo dr. Majo Milčinski, ki je predavala o vzhodnih filozofijah. Pogovor je vodil Ralf Čeplak.
- 9. 3. je v okviru Splošnega seminarja za četrte letnike in podiplomske študente Rajko Muršič predstavil metodološke probleme pri nastajanju njegove knjige *Neubesedljive zvočne igre* (Od filozofije k antropologiji glasbe).
- 14. 3. je v okviru predavanj etnologija Balkana na OEiKA o oblikovanju evropske identitete predaval dr. Tomaž Mastnak.
- 15. 3. je bil na OEiKA izredni letni občni zbor SED, na katerem je bil sprejet nov pravilnik o podeljevanju Murkovega priznanja in Murkove listine za posebne dosežke v etnologiji na Slovenskem.
- Od 10. 3. do 17. 4. je bila v Miheličevi galeriji na Ptujju odprta razstava *Srečna Afrika: igrače Gane in Burkine Faso*, ki sta jo pripravila Sonja Porle in Aleš Gačnik.
- Od 21. do 24. 3. se je Rajko Muršič z referatom udeležil simpozija *Ethnic Traditional Culture and Folk Knowledge*, ki je bil na Inštitutu za etnologijo in antropologijo pri Ruski akademiji znanosti v Moskvi. V sekciji o filozofskih vidikih ljudske kulture je predstavil dinamiko med kulturno inovacijo in tradicijo v prispevku z naslovom: "Kreativna igra razumevanja in napačnega razumevanja: antropološka terenska raziskava punk rocka v nekaj slovenskih vaseh".
- 23. 3. je v okviru Splošnega seminarja za četrte letnike in podiplomske študente dr. Zmaga Kumer predavala o slovenski ljudski pesmi. Pogovor je vodil mag. Marko Terseglav.
- 24. 3. je bila v avli Ljubljanske banke d. d. na Trgu republike 2 v Ljubljani odprta razstava *Slovenski kozolec* (Projekt Pot kulturne dediščine). Arhitekturne makete in risbe so bile delo arhitekta Bojana Hrelje, fotografije je posnel Jaka Čop, dokumentarno fotomonografijo Slovenski kozolec - The Slovane Hay-rack pa je predstavil dr. Tone Cevc.
- Od 25. 3. do 31. 3. je Mojca Ramšak vodila *Osnovnošolsko etnološko raziskovalno delavnico na Radišah na avstrijskem Koroškem*, ki so jo organizirale Zveza prijateljev mladine Ljubljana - Center, Slovenska prosvetna

zveza iz Celovca in Slovensko prosvetno društvo Radiše. Rezultati delavnice so bili objavljeni v dvojezičnem zborniku *Na poti v vas/Unterwegs ins Dorf, Kultura na Radišah skozi 90 let/Streifzug durch 90 Jahre Kultur am Radsberg*, ki je izšel v začetku oktobra 1994.

- Od 31. 3. do 2. 4. je bil dr. Božidar Jezernik na 9. kongresu evropeanistov v Chicagu, kjer je predstavil referat *Unknown Bosnia; or The Nature of the Europeans*.

APRIL

- 6. 4. je v okviru Splošnega seminarja za četrte letnike in podiplomske študente mag. Milko Postrak predaval o rock'n'rollu in vsakdanjem življenju s sociološko-fenomenološkega zornega kota. Pogovor je vodil Rajko Muršič.
- 7. 4. je mag. Marjetka Golež iz Glasbeno narodopisnega inštituta pri ZRC SAZU na Filozofski fakulteti zagovarjala doktorsko disertacijo z naslovom *Slovenska ljudska pesem in sodobna slovenska poezija*.
- Od 8. do 11. 4. je bila v ptujskem Minoritskem samostanu na ogled razstava *Dobrote slovenskih kmetij*, kjer je bila predstavljena krušna, mesna in mlečna kulinarčna dediščina enajstih slovenskih pokrajin. Posebna pozornost je bila posvečena Primorski.
- Od 12. 4. do 18. 4. so se študijske ekskurzije v Pariz in obiska Muzejskega salona (SIME) udeležili etnologi mag. Andrej Dular, Tita Ovsenar, Nives Sulič - Dular, Mojca Ferle, Jana Mlakar, Andreja Brancelj in Magda Peršič.
- Od 11. do 17. 4. je bila mag. Marjeta Mikuž študijsko v Parizu (delo v ICOM-ovem Dokumentacijsko-informativnem centru).
- Od 13. 4. do 13. 5. je bila na OEiKA na ogled razstava *Utrinki z Radiš*, ki so jo postavile študentke Irena Destovnik, Maruška Markovčič in Damjana Žbontar ter etnologinji Mojca Ramšak in Milena Kunej. Razstava je bila nato prenešana v Kulturni dom na Radišah.
- 12. 4. je bil sestanek IO SED.
- 13. 4. je bil v klubu CD etno večer, kjer so kustosi in ravnatelj predstavili delo Slovenskega etnografskega muzeja v Ljubljani. Ob tem je bil prikazan tudi film oziroma mladinska oddaja Tina in

POSTRŽEK

Nejc v SEM in dokumentarni video film Sprehod po depoju SEM. Pogovor je vodila *Bojana Rogelj Škafar*.

- 18. in 19. 4. so *Mojca Ramšak, Magda Peršič, Karla Oder, Vladimir Šlibar, Mojca Ferle, Vladimir Vilman, Marija Cvetek* in študentje 4. letnika etnologije (*Bojana Rogina, Irena Destovnik, Marija Hameršak in Željko Berlič*) pod vodstvom *dr. Janeza Bogataja urejali in postavljali zasebno zbirko na turistični kmetiji Hudičevce v Razdrnem*.
- 19. 4. je imel *dr. Božidar Jezernik* predavanje na *Bosanskem forumu v Ljubljani* z naslovom *Kulturnozgodovinski spomeniki v Bosni in Hercegovini kot tarče minometalcev*.
- 25. 4. so v prostorih *Slovenskega verskega muzeja v Samostanu Stična* odprli *razstavo fotografij Stična skozi leto in dan avtorja p. Branka Petauerja*. Razstava je bila odprta do 30. 8. 1994.
- V aprilu je *Jožica Mandelj* na FF zbirala podpise v podporo SEM-u za Mladiko.

MAJ

- 5. 5. so v *KIC-u Križanke* v Ljubljani odprli *razstavo Muzej solinarstva v krajinskem parku Sečoveljske soline in Kavčnikova dimnica v Zavodnjah*. Oba muzeja sta kandidirala za nagrado *Evropski muzej leta* (European Museum Year Award). Razstavo so postavili *Zveza muzejev Slovenije, Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, Kulturni center Ivan Napotnik - Muzej Velenje in Mestni muzej Ljubljana*, na ogled pa je bila do 4. 6. 1994.
- 6. 5. je v okviru Splošnega seminarja za četrte letnike in podiplomske študente ameriški kulturni antropolog *dr. Joel M. Halpern* predaval o razmerju med kulturno antropologijo in etnologijo ter o metodoloških vidikih razvoja ameriške kulturne antropologije.
- 6. 5. si je prostore *Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo* na *Zavetiški 5* v Ljubljani ogledal *dr. Vilko Novak*. Po ogledu je v seminarski sobi ob prigrizku potekal še pogovor o sedanjih razmerah v stroki.
- 9. 5. je *mag. Marjeta Mikuž* organizirala prihod strokovnjaka - direktorja *Deutsches Museum dr. W. Rathiena*, ki je v *Cankarjevem domu* predaval na *Museoforumu* o muzejskem managementu.

- 9. 5. je ameriški kulturni antropolog *dr. Joel M. Halpern* na OEIKA predaval o vojnah na področju bivše Jugoslavije na podlagi izkušenj s terenskega dela na Balkanu.
- 10. 5. je bil na *Zavodu Republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine sestanek IO SED*, kjer so se dogovorili o občnem zboru v Rogatcu, etnološki trilogiji in o zaščitnem znaku društvu.
- 10. 5. je bil na OEIKA *etno večer*, na katerem je imel *Mitja Ferenc*, svetovalec za zgodovinsko dediščino *Zavoda Republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine*, predavanje z diapozitivi z naslovom *Kočevska - izglabljena kulturna dediščina kočevskih Nemcev*.
- 11. 5. sta v okviru Splošnega seminarja za četrte letnike in podiplomske študente *Katarina Hirnök Munda* in *Jože Hirnök* predstavila problematiko, s katero se v praksi srečuje etnolog v slovenski skupnosti v Porabju. Rdečo nit sta povlekla z dokumentarno - igranim filmom z naslovom *Porabje - Kak nejga zelenoga konja, tak nejga čednoga Slovenca*. *Jože Hirnök* je zatem predstavil *Zvezo Slovencev na Madžarskem*, katere predsednik je, *Katarina Hirnök* pa je govorila o medijih in slovenski manjšini na Madžarskem. Pogovor je vodil *Rajko Muršič*.
- 13. 5. sta *Jožica Mandelj* in *dr. Marija Makarovič* vodili seminar za vodje folklornih skupin v tekstilnem depoju SEM.
- 16. in 17. 5. so študentke četrtega letnika etnologije (*Damjana Žbontar, Bojana Rogina, Marta Kunstelj, Marija Hameršak in Nataša Konestabo*) pod vodstvom *Magde Peršič, Mojce Ramšak* in *dr. Janeza Bogataja* dokumentirale predmete iz zasebne zbirke *turistične kmetije Hudičevce v Razdrnem*.
- 18. 5. je *Jožica Mandelj* vodila etnologinje iz Danske po tekstilnem depoju.
- 18. 5. je v okviru Splošnega seminarja za četrte letnike in podiplomske študente *dr. Robert Gary Minnich* predaval o terenskem delu kot skupni osnovi etnologije in socialne/kulturne antropologije. Pogovor je vodil *Rajko Muršič*.
- 19. 5. je bila v *Pokrajinskem muzeju v Murski Soboti* odprta gostujoča *razstava Pripovedi s panjev Čebelarskega muzeja iz*

Radovljice. Razstava je bila na ogled do 30. 6.

- 22. 5. je *Mojca Ramšak* s študenti etnologije opravila sondažno raziskavo v Rušah.
- 23. 5. sta bili v *dvorani SAZU* predstavljeni *publikaciji Traditiones 22/1993*, ki ga izdaja Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU in *Slovensko Štajersko pred marčno revolucijo II/1*, avtorja akademika *dr. Nika Kureta*.
- 26. 5. je *mag. Mojca Terčelj* povezovala in komentirala predavanje *Tomaža Nabergoja* in *dr. Janeza Stanovnika o Marku Kapusu, slovenskem misionarju v Mehiki*. Predavanje je bilo v okviru *Sekcije za amerikanistiko pri Slovenskem orientalističnem društvu*.
- 27. 5. do 3. 6. je bila *Alenka Simikič* v *Atenah* na *sestanku dokumentacijske delovne skupine ETHNO*.
- 30. 5. je *Bernarda Potočnik* na hmeljniški žagi zagovarjala *diplomsko nalogo* z naslovom *Hmeljnik : način življenja plemiške družine Wambolt von Umstadt med prvo in drugo svetovno vojno*.
- 31. 5. je bila v *Likovnem razstavišču Rihard Jakopič* odprta *razstava publikacij in znanstvenoraziskovalnega dela na Filozofski fakulteti v Ljubljani v letu 1993*. Monografije od leta 1979-92, izbor iz dokumentacije in delo študentov *Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo* so razstavile *Mihaela Hudelja, Mojca Račič Simončič* in *Mojca Ramšak*. Razstava je bila odprta do 10. 6.
- 31. 5. so študentje etnologije pripravili *brucovanje* na *Gorci* pri *Podlehniku*.
- Od 31. 5. do 4. 6. je bil v *Cankarjevem domu* na ogled *2. slovenski muzejski sejem*, ki ga je pripravila *Zveza muzejev Slovenije*.

JUNIJ

- Od 1. do 6. 6. je bila v *Galeriji v Slovenj Gradcu* na ogled *10. razstava Domače in umetne obrti*, ki so jo z *Obrtno zbornico Slovenije* postavili *dr. Janez Bogataj, Mojca Ramšak* in študentke *Damjana Žbontar, Simona Grmek* in *Romana Slavič*.
- 1. 6. je imel *dr. Janez Bogataj* otvoritveni govor na razstavi *Domače in umetne obrti* v *Slovenj Gradcu*.
- 2. 6. sta *mag. Marjeta Mikuž* in *Alenka Simikič* prejeli *Valvasorjevo priznanje za*

organizacijo CIDOC-ove konference v Ljubljani septembra 1993.

- 3. in 4. 6. je bil v Rogatcu *redni občni zbor SED*. Prvi dan so delovne skupine SED poročale o opravljenem delu, izvoljena sta bila nova urednika Glasnika SED *Rajko Muršič* in *Mojca Ramšak*, podeljena so bila *Murkova priznanja in listini*. Priznanje za življenjsko delo je prejel *dr. Tone Cevc*, listini za delo v preteklem letu pa konservatorica *Ada Bar Janša* in *konservatorska sekcija SED*. Po uradnem delu in kosilu je bil ogled trga Rogatec in muzeja, naslednji dan pa je bila organizirana ekskurzija na področja zapuščenih steklarn, še delujočih kamnolomov, na Donačko goro in v Olimje.
- 7. 6. je diplomantka *Tanja Hohnc* v Gaberniku na Pohorju zagovarjala *diplomsko nalogo* z naslovom *Kam so vsi turisti šli? : Turistične kmetije in vinotoči na področju občine Slovenska Bistrica in njihove nedorečene možnosti*.
- Od 10. do 15. 6. je bila v *Cankarjevem domu* v Ljubljani na ogled *razstava Domača in umetna obrt*, ki so jo z Obrtno zbornico Slovenije postavili *dr. Janez Bogataj*, *Mojca Ramšak* in študentke *Damjana Žbontar*, *Simona Grmek*, *Sandra Habjanič*, *Marta Timer*, *Katarina Hergold* in *Romana Slavič*.
- 14. 6. je bil v gostišču pri Mraku *sestane IO SED in uredništva Glasnika SED*. Znova je bila predlagana nova blagajničarka. Urednika Glasnika *Rajko Muršič* in *Mojca Ramšak* bosta poleg Glasnika urejala in izdajala še *Knjižnico Glasnika SED*.
- Od 15. 6. do 17. 6. sta v *SEM* *Alenka Simikič* in *Tone Pirč* pripravila *tečaj za računalniški paket MODES za kustose etnoloških oddelkov v pokrajinskih muzejih Slovenije*.
- 22. 6. je *mag. Inja Smerdel* v razstavnih dvorani SEM-a organizirala *projekcijo filma Od Kneippa do kofetka s smetano in nazaj* in s sodelovanjem *Tanje Tomažič* pripravila *Spomin na razstavo Ljubljana po predzadnji modi*.
- 24. 6. je *mag. Marko Terseglav* na FF v Ljubljani zagovarjal *doktorsko disertacijo* z naslovom *Uskoška pesemska dediščina v prepletu in soodvisnosti s slovensko ljudsko kulturo Bele Krajine*.

- Od 24. do 27. 6. je bil *dr. Božidar Jezernik* na 3. konferenci *EASA-e v Oslu*, kjer je imel referata *The 18th Century Discovery of Savage People in Europe in Dig a Shovel-Deep for Morality*.
- Od 27. 6. do 5. 7. je *Mojca Ramšak* vodila *etnološko delavnico na Enološko-etnološki poletni šoli za dijake (Zoisove štipendiste) v Svečini*. Raziskovali so viničarske odnose do l. 1953.
- 29. 6. je *Miran Puconja* na OEIKA zagovarjal *magistrsko delo* z naslovom *Temelji preživljanja na Cvenu*.
- Od 30. 6. do 8. 7. je potekala v *Muzeju na prostem v Rogatcu Muzejska poletna delavnica*, kjer so raziskovali splošno zgodovino kraja, pomen "lodka" v Muzeju na prostem, inventarizirali so eksponate, raziskovali notranjo opremo, vinske kleti in zidaniče, kamnarske bajte, čebelnjake in pripravo medu. Delavnico je pripravil Muzej novejšje zgodovine Celje v sodelovanju z Društvom za ureditev muzeja na prostem Rogatec.

JULIJ

- 1. 7. je *dr. Marija Makarovič* predavala dijakom na *Enološko-etnološki poletni šoli v Svečini* o načinih raziskovanja oblačilne kulture na podeželju.
- Od 2. do 9. 7. je *Tanja Hohnc* vodila *etnološko delavnico na Mladinskem raziskovalnem taboru na Šmartnem na Pohorju*. Skupina je raziskovala tekstil v pohorski hiši.
- Od 5. do 6. 7. je ob 75. obletnici Masarykove univerze v Brnu potekal *simpozij Museology as a University field of study*. Simpozij je pripravila *Mednarodna poletna šola za muzeologijo (ISSOM)*. Pri treh okroglih mizah na simpoziju je sodeloval *Aleš Gačnik*.
- 7. 7. je bil v gostišču pri Mraku *izredni sestane IO SED*. Pogovarjali so se o blagajni in blagajniku SED in o pedagoških delavnicah.
- 7. 7. je bila v *KIC-u* Križanke v Ljubljani odprta *razstava To je ljubljansko, ljubljanski mestni znaki in njihova uporaba*. Razstavo je postavil *Mestni muzej Ljubljana*, odprta pa je bila do 30. 8.
- 7. 7. so v *Pokrajinskem muzeju Maribor* odprli *razstavo Lutke v ljudskih nošah*. Razstavo je postavila *Majda Anders*, na ogled pa je bila do 10. 9.

- Od 7. 7. do 14. 7. je na *Velikem Boču na Kozjaku* potekal *simpozij slovenskih pravljicarjev*, ki je bil namenjen ljubiteljskim zbiralcem in poustvarjalcem, pedagoškim in kulturnim delavcem. Duhovna voditeljica in organizatorica je bila *Ljuba Jenče*, ki želi razširiti strokovno znanje med ljubitelje. Simpozij je bil razdeljen na strokovni in praktični del. Pri dopoldanskih predavanjih so s svojimi referati sodelovali: *mag. Igor Cvetko*, *dr. Alenka Goljevšček*, *Drago Kunej*, *Janez Škof* in *dr. Marko Terseglav*. *Igor Cvetko* je govoril o funkciji in pojavnosti zvočnih iger na Slovenskem, *Goljevščkova* o mitih v ljudskem slovstvu, *Kunej* o ljudskih inštrumentih, *Škof* o umetnosti govora, *Terseglav* pa o univerzalnem in nacionalnem v ljudski besedni umetnosti. Predavanja bodo izšla v zborniku. Praktično delo v t.im. delavnicah je bilo posvečeno izdelavi trstenk, filca iz ovčje volne, lutk in postavitvi lutkovne predstave ter petju, plesu in muziciranju. V velikem številu so se simpozija udeležile predvsem vzgojiteljice v vrtcih, učiteljice in knjižničarke, torej tiste, ki so najbolj povezane z otroki in ki nanje želijo prenesti del naše dediščine. Razveseljiva je bila še prisotnost študenta etnologije. Tovrstne delavnice se bodo v prihodnjih poletjih nadaljevale, *drugo leto v Rakovem Škocjanu*. Večja udeležba etnologov-mentorjev je že zagotovljena, saj organizatorji mislijo tudi na materialno in socialno kulturo.

- Od 11. do 16. 7. je v *Rušah* potekala *študentska etnološka raziskovalna delavnica*, ki jo je vodila *Mojca Ramšak*. Raziskovalne teme so se bile: obrti, prehrana, delavska kultura, praznik Ruško, Ruški letni oder, valorizacija vinske poti, druženje v Rušah. Rezultati delavnice bodo predstavljeni v zborniku.

AVGUST

- Od 20. do 28. 8. je bil v *Škalah pri Velenju Srednješolski interdisciplinarni raziskovalni tabor*, ki ga je vodil *Jože Hudales*.
- Od 22. do 28. 8. je v *Piranu* potekala *1. mednarodna etnološka poletna šola*, ki sta jo pripravila *Inštitut za multikulturne raziskave in Institutum studiorum Humanitatis (dr. Zmago Šmitek, dr. Iztok Saksida, mag. Borut Brumen)*. V poletni šoli so predavali *dr. Christian Giordano*

POSTRŽEK

iz Švice, *dr. Dunja Rihtman* *Auguština* iz Hrvaške, *dr. Vaclav Hubinger* iz Češke, *dr. Georg Ehvert* iz Nemčije, *dr. Paolo Chiozzi* iz Italije, in *Naško Križnar*. Teme predavanj so se nanašale na multikulturalnost Mediterana, nacionalizem, lingvistiko, tradicijo, vlogo etnologije in antropologije v Evropi, vizualno antropologijo s projekcijo slovenskih etno filmov in strukturo "drugega".

- Od 22. 8. do 3. 9. je v *Reziji* potekal *14. mladinski raziskovalni tabor Rezija '94*. Ena od petih raziskovalnih skupin je bila tudi etnološka, ki sta jo vodila *Andrej Furlan* in *mag. Mojca Ravnik*, raziskovala pa je materialno kulturo, kar bo jedro bodoče muzejske zbirke.
- Od 26. do 29. 8. je *po stari cesti med Vipavo in Ljubljano* potekala *Vipavska furenga*, ki so jo pripravili *AGRO industrija Vipava 1894*, *Goriški muzej in društvo DOLI*. Ta tradicionalen prevoz vina (vrtovčan) je spremljala uprizoritev polnjenja na starih strojih iz preloma stoletja. Strokovno sta furengo vodila *Andrej Malnič* in *Boris Blažko*.
- V avgustu je izšla *Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja - 20. stoletje za občino Izola* avtorice *Bogdane Tome Marinac*.
- Od 30. 8. do 5. 9. je v *Gmundnu pri Salzburgu* potekala "*Poletna akademija ÖVW (Österreichisches Volksliedwerke iz Dunaja)*" o ljudski kulturi in turizmu. 31. avgust je bil posvečen 90. letnici delovanja ÖVW. Ob tej priliki so prvič podelili *avstrijsko zvezno nagrado za dosežke na področju etnomuzikologije*. Nagrado "*Walter Deusch Preises*" (poimenovano po znanem etnomuzikologu in sedanjem direktorju ÖVW) je prejel koroški etnomuzikolog *Berti Logar*, sodelavec graškega inštituta za ljudsko glasbo. V obrazložitvi nagrade je bilo predstavljeno Logarjevo terensko delo med Slovenci na Koroškem pa njegovo znanstveno (zbirka slovenskih pesmi iz Podjune, več kaset ljudske glasbe iz Podjune) in zborovodsko delo. Nagrado je Logarju podelil avstrijski podkancler *dr. Erhard Busek*, občudovalec ljudske kulture in prijatelj Slovencev (GNI ZRC SAZU je dobil sodobnejši zvočni studio prav po Buskovi zaslugi). Prireditve ob 90. letnici ÖVW se je udeležil tudi slovenski veleposlanik v Parizu *dr. Andrej Capuder* z referatom o ljudski

kulturi kot evropski ideji, v katerem se je dotaknil razmerja med individualnim in kolektivnim v umetnosti. Z referatom sta sodelovala še *dr. Busek* in *dr. Fritz Rosenberger*. Prvi je govoril o aktualnem združevanju v Evropi, o političnih zadržkih in motivih združevanja, kot tudi o kulturnih posledicah takšnega združevanja. Drugi pa je govoril o tradiciji kot osnovi za naprednejšo kulturno politiko. Slavnosti in podelitvi nagrade sta se udeležila še *dr. Marko Terseglav* in *dr. Jerko Bezić* iz Zagreba.

- Od 31. 8. do 14. 9. je v *Brnu* potekala *Unescova Mednarodna poletna šola za muzeologijo (ISSOM)*, ki je bila usmerjena prevsem k zbirkam. Poletne šole se je udeležil *Aleš Gačnik*.

SEPTEMBER

- Od 8. do 10. 9. je OEIKA obiskalo *7 poljskih etnologov iz Lodža* pod vodstvom *dr. Bronislawe Jaworske*. V Rogatcu in Rogaški Slatini so se dogovarjali za 7. etnološka stičišča, ki bodo junija 1995. Na srečanju so bili prisotni *dr. Slavko Kremenšek*, *Mihaela Hudelja*, *Mojca Račić*, *mag. Borut Brumen*, *Rajko Muršič*, *mag. Nena Židov*.
- 10. 9. je *Mojca Ramšak* s študenti etnologije, ki so sodelovali na etno delavnici v Rušah, pripravila *razstavo o življenju v Rušah*. Odprta je bila do konca septembra.
- 12. 9. sta *Slovenski verski muzej v Stični* in *Cistercijska opatija* odprla *razstavo Jožeta Trontlja*.
- Od 20. do 25. 9. sta se *Irena Keršič* in *Alenka Simikič* udeležili *posvetovanja v Dolni Krupi in Martinu na Slovaškem*. Posvetovanje je bilo organizirano v okviru *Evropske mreže etnografskih in socialno zgodovinskih muzejev*.
- Od 19. do 21. 9. je v *Cankarjevem domu* potekalo *posvetovanje Etnologija v osnovni šoli*. Akcija je bila namenjena seznanjanju, dopolnjevanju in sistematičnemu poglobljanju etnoloških znanj osnovnošolskih učiteljev. V ta namen je 17 etnologov in drugih, ki se z njo posredno ukvarjajo, v obliki predavanj in delavnic učiteljem posredovala osnovna znanja. Na posvetovanju so predavali: *dr. Slavko Kremenšek*, *Irena Keršič*, *Mira Omerzel Terlep*, *Karla Oder*, *Ivana Leskovec*, *Mojca Ramšak*, *mag. Nena Židov*, *Aleš Gačnik*, *Vito Hazler*, *dr. Marija Makarovič*, *Jože Hudales*, *Rajko Muršič*, *Naško Križnar*,

mag. Igor Cvetko, *dr. Svanibor Pettan*, *dr. Albinca Pesek Pettan*, *dr. Maja Milčinski*, *Mirko Ramovš*.

- 22. 6. je so v *Slovenskem etnografskem muzeju* ob 850. obletnici prve omembe Ljubljane v pisnih virih postavili *razstavo Ljubljana po predzadnji modi*, ki je bila spomin na to razstavo. Ob tem je bil predstavljen *film Amirja Muratoviča o ljubljanski promenadi*, projekciji je sledila čajanka.
- Od 22. do 24. 6. so potekali *Dnevi evropske kulturne dediščine*, ki jih je pripravil *Svet Evrope*. Konservatorji zavodov za varstvo naravne in kulturne dediščine so pripravili ogled etnoloških spomenikov: *Vito Hazler* v Zavodnjah, *Velenju* in *Rogatcu*; *Vladimir Knific* v *Kropi*, *Liljana Medved* in *Jelka Skalicky* v *Lovrencu na Pohorju*, *Šentjanžu nad Dravčami*, *Šmartnem na Pohorju*; *Eda Belingar* in *Bojan Klemenčič* v *Štanjelu*, *Gočah*, *Idriji*; *Eda Benčič* *Mohar* v *Sečovljah*, *Ravnu*; *Dušan Strgar* v *Šmarjah* in *Apneniku*. *Zvezdana Koželj* je v *Vodnikovi domačiji* v *Ljubljani* predstavila publikacijo *Po poteh ljudskega stavbarstva Slovenije*.
- 23. 9. so v *Gorenjskem muzeju v Kranju* odprli *razstavo Spomeniki kmečkega stavbarstva na Gorenjskem*. Razstavo so pripravili *Anka Novak*, *Cene Avguština*, pri organizaciji je sodelovala *mag. Tatjana Dolžan*. Na otvoritvi je s svojim programom "*Slovenske ljudske pesmi in glasbila*" sodelovala *Trutamora Slovenica: Mira Omerzel-Terlep*, *Matija Terlep* in *Mojca Žagar*. Ob razstavi predvajajo *filma Kmečka naselja in stavbarstvo v Dolini (Anka Novak, Naško Križnar)*, *Planšarstvo v Bohinju (Anka Novak, Naško Križnar)* ter *videodokumentacijo kmečkega stavbarstva pod Studorom v Bohinju (mag. Tatjana Dolžan, Nadja Valentinčič)*.
- 28. in 29. 9. je v *Biološkem središču v Ljubljani* potekalo *posvetovanje Ob 90. obletnici rojstva prof. dr. Boža Škerlja* v organizaciji *Slovenskega antropološkega društva*. Na posvetovanju so s svojimi prispevki nastopili mdr. tudi etnologi: *dr. Slavko Kremenšek*, *Rajko Muršič*, *dr. Petar Vlahovič*, *dr. Sanja Lazarevič*, *dr. Branka Berce Bratko*, in arhitekt *dr. Peter Fister*. *Slavko Kremenšek* je govoril o Škerljevem pojmovanju razmerja med etnologijo in antropologijo, *Rajko Muršič* o prepleteni pahljači antropologij, *Petar Vlahovič* o Škerljevem dojetanju etnične

antropologije, *Sanja Lazarević* o Božu Škerlju kot antropologu interdisciplinarnega pomena, *Branka Berce Bratko* o preučevanju identitete kot kriterija za planiranje razvoja in *Peter Fister* o arhitekturni antropologiji kot novosti oziroma prezrti smeri. Referati s simpozija bodo objavljeni v Antropoloških zvezkih 4.

- Od 28. do 2. 10. sta se *Bojana Rogelj Škafar* in *Tone Pirč* udeležila *Srečanja predstavnikov nacionalnih komitejev ICOM-a za srednjo Evropo*, ki je bilo v *Dolni Krupi*. Tema pogovorov je bila izmenjava informacij o računalniški dokumentaciji v različnih muzejih in njihovem sodelovanju.
- V septembru je izšla *Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja - 20. stoletje za občino Metlika* avtorice *Marjetke Balkovec*.

NOVICE

IZ SLOVENIJE

- Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo se zahvaljuje študentki 1. letnika *Aljanki Varga*, za podarjenih *1120 razglednic in voščilnic* z motivi slovenskih, bivših jugoslovanskih in evropskih mest in planinskimi motivi do šestdesetih let.
- 1. 12. 1994 bo absolventka etnologije *Nataša Konestabo* začela delati v *Pokrajinskem muzeju* v Murski Soboti kot kustosinja etnologinja.
- *Tanja Holnec* je dobila službo v *Pokrajinskem muzeju Maribor* od 1. 12. 1994.
- *Slovensko etnološko društvo* obvešča, da bodo vsak drugi torek v mesecu v klubu Cankarjevega doma potekali *etno večeri*:
  - 10. 1. 1995 Predstavitev knjižne zbirke Glasovi;
  - 14. 2. 1995 Ženske študije v tujini in pri nas;
  - 11. 4. 1995 Tržnice pri nas in v svetu;
  - 6. 6. 1995 Etnološka prizadevanja Slovencev v Italiji.
- Med 24. in 27. oktobrom bo v Cankarjevem domu kongres *Razvoj slovenske etnologije od Streklja in Murka do sodobnih etnoloških prizadevanj*. Ob kongresu bodo potekale še prireditve: slavnostni koncert, razstava v CD, na Filozofski fakulteti, v SEM in na SAZU-ju.
- *Uredništvo Glasnika SED* naproša vse etnologe zaposlene v muzejih, zavodih za varstvo naravne in kulturne dediščine, šolah,

ministrstvih, ipd., da pravočasno pošiljajo napovedi etno dogodkov, ki jih pripravljajo. Podatke potrebujemo, ker želimo bralce že vnaprej informirati o etnoloških dejavnostih. Potrebujemo tudi informacije o posameznih etnologih in njihovi neslužbeni etnološki dejavnosti zaradi objave v kroniki.

- Tisti, ki želite imeti objavljeno oceno svoje najnovejše etno knjige, le-to pošljite na naslov uredništva, ki bo našlo recenzenta.

IZ EVROPE

Festivali in konference

- Na Univerzi v *Manchestru* (Anglija) bo med 9. in 12. decembrom 1994 potekala delavnica na temo "*Culture, communication and discourse: negotiating difference in multi-ethnic alliances*".
- Med 20. in 24. marcem 1995 bo v *Musée de l'Homme* v Parizu ogledate "*14 Bilan du film Ethnographique*".
- Od 13. do 16. 6. 1996 bo v *Göteborgu* na *Švedskem* potekala 9. mednarodna konferenca ustne zgodovine. Etnologi ki bi želeli sodelovati z referatom, pošljite angleški povzetek le tega na eni tipkani strani do 1. februarja 1995 na naslov: *Birgitta Skarin Frykman*, Department of Ethnology, University of Göteborg, Västra Hamngatan 3, S-411 17 Göteborg, Sweden (tel. +46 31 773 19 71, fax +46 31 13 80 30). V marcu 1995 boste obveščeni o izboru in o programu konference.
- Na Univerzi v *Hullu* (Anglija) bo med 27. in 30. marcem 1995 potekala konferenca *ASA* z naslovom "*Anthropology and representation*".
- Med 11. in 13. aprilom 1995 organizirajo na Univerzi v *Amsterdamu* konferenco z naslovom "*Building Identities. Gender Perspectives on Children and Urban Space*".
- Na Univerzi v *Firencah* bo med 19. in 27. aprilom 1995 potekal MEDNARODNI kongres svetovne etnološke in antropološke zveze *I.U.A.E.S.* Delovni naslov konference je "*Biodemography and Human Evolution*".
- V *Reykjaviku* bo med 14. in 16. julijem 1995 potekal znanstveni simpozij na temo "*The Anthropology/Ethnography of Experience*".
- Svetovna komisija za urbano antropologijo in etnologijo organizira med 22. in 25. avgustom 1995 v *Tokiu* znanstveno

konferenco z delovnim naslovom "*Urban Environmental Issue*".

Štipendije in nagrade

- Ni še prepozno, da se prijavite za *štipendijo Royal Anthropological Institute in Goldsmiths College Univerze v Londonu*. Informacije: Anthropology Today ali na naslov *Olivia Harris*, Department of Anthropology, Goldsmiths College, University of London, New Cross, London SE 14 6NV.
- *Fondacija Fyssen* (Francija) razpisuje letne štipendije, za etnologe/antropologe mlajše od 35 let, v višini 120000 FF. Informacije: *Fondation Fyssen*, 194 Rue de Rivolli, 75001 Paris. Mednarodno nagrado iste fundacije, ki mora biti v polju "*Ethnology of Social Behavior*", lahko poberete, če s svojo raziskavo do 1. septembra 1995 nominirate za nagrado.

Išče se

- Profesor/profesorica za škotsko etnologijo na Univerzi v *Edinburghu*.
- Profesor/profesorica za socialno antropologijo na Univerzi v *Zürichu*.

Etno hekerji

- Si lahko daste duška na elektronskem časniku, ki so ga pod imenom "*Theoretical Anthropology*" pričeli "izdajati" etnologi/etnologinje (*Völkerkunde*) in etnologi/etnologinje (*Volkskunde*) Univerze na Dunaju. Do *Theoretical Anthropology* lahko pridete preko *World Wide Web* na domač naslov: <http://www.uniwi.ac.at:8088/ethno/>

V spomin:

- Nemška etnologija je v zadnjem letu izgubila nekaj etnologov/etnologinj, ki so v zadnjih 50 letih prispevali neprecenljiva znanstvena spoznanja o kulturnih in socialnih fenomenih sodobne evropske etnologije in s svojim delom pomagali utemeljiti sodobno kritično in analitično nemško etnologijo (*Volkskunde*).

Uredništvo Glasnika SED izraža svoje sožalje ob smrti Ingeborg Weber Kellermannove, Josefa Dünningerja, Matthiasa Zenderja in Petra Assiona.

Novice pripravljata Mojca Ramšak in Borut Brumen.

Bojan BASKAR, dr.,

docent na Oddelku za sociologijo Filozofske fakultete, Aškerčeva 2,
61000 Ljubljana

Angelos BAŠ, dr.,

univ. prof., znanstveni svetnik v pokojju, Smoletova 18, 61000 Ljubljana

Borut BRUMEN, mag.,

Institutum Studiorum Humanitatis, Mestni trg 9, 61000 Ljubljana

Marko CRNKOVIČ, dipl. komparativist

Razgledi, Dunajska c. 5, 61000 Ljubljana

Andrej FURLAN, dipl. konservator,

Ul. Donadoni 1, 34141 Trst

Aleš GAČNIK, dipl. etnolog,

Pokrajinski muzej Ptuj, Muzejski trg 1, 62250 Ptuj

Stanka GAČNIK, dipl. umetnostna zgodovinarica,

Pokrajinski muzej Ptuj, Muzejski trg 1, 62250 Ptuj

Andreja GROM,

absolventka Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo
Filozofske fakultete, Sojerjeva 6, 61000 Ljubljana

Jerneja HEDERIH, dipl. etnologinja,

Univerzitetna knjižnica Maribor, Gospejna 10, 62000 Maribor

Tanja HOHNEC, dipl. etnologinja,

Partizanska 32, 62310 Slovenska Bistrica

Samo KLEMENČIČ,

študent 2. letnika Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo
Filozofske fakultete, Gorenjskega odreda 6, 64000 Kranj

Nataša KONESTABO,

absolventka Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo
Filozofske fakultete, Slakova 20, 68210 Trebnje

Slavko KREMENŠEK, dr., redni prof.,

Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske
fakultete, Zavetiška 5, 61000 Ljubljana

Maruša MARKOVČIČ,

študentka 4. letnika Oddelka za etnologijo in kulturno
antropologijo Filozofske fakultete, Ižanska 140, 61000 Ljubljana

Rajko MURŠIČ, dipl. etnolog,

Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske
fakultete, Zavetiška 5, 61000 Ljubljana

Andrej PINTER,

Študent 1. letnika Komunikologije na FVD,
Tesarska 4, 61000 Ljubljana

Ivanka POČKAR, dipl. etnologinja,

Posavski muzej Brežice, Prvih borcev 1, 68250 Brežice

Bernarda POTOČNIK,

absolventka Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo
Filozofske fakultete, Linhartova 5, 61230 Domžale

Mojca RAMŠAK, dipl. etnologinja,

Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske
fakultete, Zavetiška 5, 61000 Ljubljana

Irena ROŽMAN, dipl. etnologinja,

Gregorčičeva 11, 68250 Brežice

Nives SULIČ DULAR, dipl. etnologinja,

Slovenska izseljenska matica, Cankarjeva 1, 61000 Ljubljana

Nadja VALENTINČIČ, etnologinja, anglistka

Zavetiška 8, 61000 Ljubljana

Igor ZRINSKI,

absolvent Fakultete za strojništvo v Ljubljani, Gregorčičeva 25,
69000 Murska Sobota

Damjana ŽBONTAR,

absolventka Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo
Filozofske fakultete, Linhartova 1, 61000 Ljubljana

UDK 39/497.12(05)

ISSN 0351-2908

Izdajatelj/Publisher

**Slovensko etnološko društvo/Slovene ethnological
society**

Uredništvo/Editorial board

**Rajko Muršič (glavni urednik/managing editor),
Mojca Ramšak (odgovorna urednica/editor-in-chief),**

Uredniški odbor/Editorial council

**dr. Slavko Kremenšek, dr. Marko Terseglav,
mag. Borut Brumen, mag. Mojca Ravnik, Aleš Gačnik,
Majda Fister, Vito Hazler, Andrej Malnič,
Samo Klemenčič, Sašo Bizjak**

Lektorica/Language editor

Ivanka Počkar

Korektorja/Proof readers

Mojca Ramšak, Rajko Muršič

UDK/UDC

Jerneja Hederih

Prevodi/Translations

Nives Sulič Dular

Nadja Valentinčič

Andrej Pinter

Oblikovanje in računalniški stavek/Cover design and Layout

Starling d.o.o. Vrhnika & Fotolito Dolenc

Tisk / Printed by

Tiskarna POVŠE

Naklada / Number printed

700

Naslov uredništva / Adress
Zavetiška 5, 61000 Ljubljana,
telefon: (+386) 61 262-782,
telefax: (+386) 61 1231-220

Redakcija je bila zaključena 30. 8. 1994

Prispevke namenjene objavi pošljite v dveh izvodih tipkopisa z
dvojnimi razmikom med vrsticami.

Zaželeno je besedilo na računalniški disketi, skupaj z izpisom.
Dodan naj bo kratek povzetek in osnovni podatki o avtorju.
Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji sami.

Revijo subvencionirata Ministrstvo za znanost in tehnologijo in
Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije.

Po mnenju Ministrstva za Kulturo št. 415-591/92 sodi publikacija
med proizvode, za katere se plačuje 5% davek od prometa
proizvodov.

PRIHODNA ŠTEVILKA:

ETNOLOGIJA V OSNOVNI ŠOLI

PUNCE IN FANTJE

Šolarji v Vidmu pri
Gornji Radgoni
okrog leta 1900.
Original hrani družina
Korošak iz Vidma.

Iz dokumentacije OEIKA.

MLADI PARTIZANI

Pred šolo v Moravčah
leta 1946.
Original hrani
družina Pirnat.

Iz dokumentacije OEIKA.

BOSONOGI IN STRUMNI

Učitelj Uršič s svojimi
učenci pred šolo.
Šentjanž na Dolenjskem,
leta 1925.

Iz dokumentacije OEIKA.

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA

č 121

II 131 829 1994

999800196,3

COBISS ©

GLASNIK SED LETO 34/1994 ŠTEVILKA 3